

ЗМІСТ

Держава і освіта

Мадзігон Василь.

На службі сучасної шкільної реформи	4
Ексклюзивне інтерв'ю головного редактора журналу з Василем Миколайовичем Мадзігоном	14
<i>Ярмаченко Микола.</i> Реформування освіти та педагогічної науки в Україні. Історія та сучасність	18

Інноваційна школа

Сазоненко Ганна. Учителем школа стоїть

Український гуманітарний ліцей.....	44
Візитна картка ліцею.....	45
Десять кроків до успіху.....	46
Що є для нас «дух ліцею»?.....	46
Учителем школа стоїть.....	54
До джерел роз'язку проблеми виховання Громадянина. Ленцюжок досвіду інших: Київ-Малин.....	54
Думка колеги... з болкладинки.....	58
Якою є філософія вчителя ліцею?.....	58
Ліцей — структурний підрозділ Київського національного університету імені Тараса Шевченка.....	66
Мистецтво вчити.....	68
Управління науково-методичною діяльністю ліцею.....	78
Родинне виховання.....	84

Директор як менеджер

Шукевич Юрій. Роль адміністрації школи в організації ефективної взаємодії

з батьківською та учнівською громадськістю	90
--	----

Щоденник директора

Сидоряк Ірина. Медичний огляд.

Нові правила	94
--------------------	----

Ексклюзив

Дейкун Дмитро. Незабаром новий 2001/2002 навчальний рік: що зроблено, на що звернути увагу, що попереду

НАКАЗ Міністерства освіти і науки України від 25. 04. 2001 р. № 342 “Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002–2004/2005 навчальні роки”	97
---	----

ДИРЕКТОР

ШКОЛИ
ЛІЦЕЮ
ГІМНАЗІЙ

Науково-практичний
журнал для керівників
закладів освіти

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Постанова Президії

БАК

У КРАЇНИ

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Голова Редакційної ради

Василь КРЕМЕНЬ

Головний редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Літературний редактор

Олег БАКУН

Художній редактор

Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Коректор

Леся МАКАРЕНКО

Адреса редакції

01033, Київ-33, а/с 913

E-mail: direkt@ukrpost.net

director@oldbank.com

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© «Директор школи, ліцею, гімназії», 2001
© «Педагогічна думка», 2001

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П.ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
«ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Передплатний індекс 22953

Члени Редакційної ради

Ірина **БАРМАТОВА**
Іван **БЕХ**
Надія **БІБІК**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Борис **ГАДЗЕЦЬКИЙ**
Володимир **ГОЛУБ**
Ірина **ГОРЕЦЬКА**
Микола **ГУЗИК**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Євгенія **ДЕМЧЕНКО**
Петро **ДМИТРЕНКО**
Володимир **ДОВГОПОЛИЙ**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Олександр **ДУСАВИЦЬКИЙ**
Борис **Д'ЯЧЕНКО**
Віктор **ЗАЙКА**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Іван **ЗЯЗЮН**
Людмила **КАЛІНІНА**
Созонт **КОВАЛЬ**
Олександр **КРАСНОГОЛОВЕЦЬ**
Руфіна **КРИЖАНІВСЬКА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНІЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Іван **ОХРИМЕНКО**
Оксана **ПЕЧУРА**
Валентин **РОМАНЕНКО**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Марина **СОЛОВ'ЯНИК**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Типовий навчальний план початкової школи з українською мовою навчання на 2001/2002 навчальний рік (перехідний)	101
Типовий навчальний план початкової школи з навчанням мовами національних меншин на 2001/2002 навчальний рік (перехідний)	102
Типовий навчальний план II ступеня загально-освітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (перехідний)	103
Типовий навчальний план II ступеня загально-освітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин (перехідний)	104
Типовий навчальний план III ступеня загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (перехідний)	105
Типовий навчальний план III ступеня загально-освітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин (перехідний)	106
Типовий навчальний план-схема загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів, гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл та профільних класів	107
Типовий навчальний план вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи (перехідний).	
Очна форма навчання	108
Типовий навчальний план вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи (перехідний).	
Заочна форма навчання. (Групові консультації та заліки)	109
Що зроблено для управління школою МОН України	110
Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу	111

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова (протокол № 11 від 31.05.2001р.)

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ «ДИРЕКТОР ШКОЛИ, ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЇ»

1. Редакція приймає до розгляду статті обсягом до 12 сторінок у 2-х примірниках — машинописних чи в комп'ютерному наборі, та на дискетах у форматі Word for Windows (версії 6.0/95 або 97).

2. Електронні копії малюнків, фотографій та схем подаються окремо від тексту в одному з форматів: TIFF (не менше 200 dpi), PSD, CDR, EPS.

3. Відповідальність за зміст поданого матеріалу, наведені цитати, посилання, власні імена та інші відомості несе автор.

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати статті без згоди автора.

4. Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу «Директор школи, ліцею, гімназії» можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 22.06.2001.

Формат 70x100 1/16. Папір офсетний. 8 умов. друк. арк. Наклад 2200.

Передвиданича підготовка: **О.С.Виговський**
Друк: «Техніка лтд».

ДЕРЖАВА І ОСВІТА

***ЧИМ Є ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
ДЛЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ
с.4***

***СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ
с.18***

НА СЛУЖБІ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Бурхливе зьогодення потребує одночасних змін усіх напрямів розвитку суспільства. В освіті, як в краплині води, віддзеркалюються всі суспільні процеси. Відтак, і вона потребує глобального реформування: підготовки педагогів, середньої і вищої школи.

**Василь
МАДЗИГОН**

Перший віце-президент АПН України, директор Інституту педагогіки, доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України

Яким курсом іти, що з собою взяти із попередніх надбань, яких результатів прагнемо, у який спосіб їх досягати — всі ці проблеми не вирішити без допомоги науки. Необхідні точно вивірені рекомендації, науково обгрунтовані підходи. Їх пропонує українська педагогічна наука.

Флагман педагогічної науки в Україні — Інститут педагогіки — святкує цього року своє 75-річчя!

Вітаючи колектив співробітників інституту з ювілеєм, освітяни країни хочуть дізнатися про їхні перспективні напрацювання, що саме вже зроблено і пропонується зробити для загальноосвітньої школи. Вони прагнуть пересвідчитися, що Інститут педагогіки має потужний науковий потенціал, що за його допомогою ми зможемо пройти шляхом реформ, і освіта, нарешті, стане пріоритетною галуззю в авторитетній, високорозвиненій країні.

Запрошуємо читачів журналу на свято Інституту педагогіки, його 75-річчя.

Інститут педагогіки — одна з провідних науково-дослідних педагогічних установ, яка протягом 75 років примножує багатогранні освітньо-педагогічні традиції, робить вагомий внесок у дослідження актуальних проблем теорії і практики навчання й виховання підростаючого покоління. Історія Інституту — це складова історії освітньо-культурного будівництва в Україні. На всіх етапах становлення й розвитку Інституту найважливішими його завданнями були розвиток загальної теорії педагогічної науки, теоретичне обгрунтування змісту освіти в школі,

розробка питань навчання і виховання, створення підручників, посібників зі шкільних предметів.

Принципово нове соціальне замовлення на цілі, завдання, зміст і якість шкільної освіти висунуто з дня проголошення незалежності України. Лейтмотивом освіти стають пріоритет соціально-мотиваційних факторів і загальнолюдських цінностей; методологічна переорієнтація освіти на особистість, забезпечення активної пізнавальної позиції суб'єкта навчання; вироблення стійких механізмів самонавчання, са-

© Василь МАДЗИГОН, 2001

**Флагману
педагогічної
науки —
наше
шанування**

мовиховання та саморозвитку. Наукові дослідження Інституту педагогіки спрямовані на створення конкурентоспроможної української системи шкільної освіти, методологічне й дидактичне забезпечення її розвитку і функціонування з метою оновлення інтелектуального, духовного й творчого потенціалу народу України. Розроблені й пройшли апробацію нові концепції шкільних освітніх галузей, структура і зміст шкільної освіти, що сприяє засвоєнню підростаючим поколінням справді гуманістичної культури з її ідеалами демократії і свободи особистості. Результативно впроваджувались у навчальний процес комп'ютерні технології, різноваріантні особистісно орієнтовані методики навчання.

До вагомих наукових результатів слід віднести системний підхід до аналізу педагогічної спадщини видатних українських педагогів. Цей підхід дав змогу істотно доповнити й розширити генезу розвитку педагогічної думки, систематизувати та цілісно представити педагогічну спадщину України в процесі викладання дисциплін педагогічного циклу. За результатами дослідження видано «Нариси Українського шкільництва» та підготовлено до видання ґрунтовні праці «Українська педагогіка в персоналіях», «Педагогічний словник» (кер. доктори пед. наук О.В.Сухомлинська, М.Д.Ярмаченко, канд. пед. наук Л.Д.Березівська).

Визначено тенденції розвитку змісту освіти в за-

З особистого досьє

3 1 листопада 1994 р. директором Інституту педагогіки працює віце-президент АПН України, доктор педагогічних наук (1991), професор (1992), дійсний член АПН України (1992) Василь Миколайович Мадзігон (н. 1937). Він закінчив Київський політехнічний інститут (1968) за спеціальністю інженера електронної техніки. В 1961-1971 рр. працював учителем фізики, виробничого навчання в школі-інтернаті № 7 (тепер школа-інтернат № 23) м. Києва. З 1971 р. працював у Науково-дослідному інституті педагогіки України науковим співробітником, завідуючим відділом трудового навчання і профорієнтації, а з 1983 до 1992 р. — заступником директора інституту з наукової роботи. В 1992-1994 рр. був ректором Українського інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів Міністерства освіти України. В листопаді 1994 р. знову повернувся в Інститут педагогіки АПН України.

В.М.Мадзігон має близько 200 наукових праць з проблем трудового виховання, навчання і профорієнтації, в тому числі кілька монографій і підручників з трудового навчання для загальноосвітньої школи та вищих навчальних закладів, понад 10 винаходів і технічних удосконалень. Його науковий інтерес пов'язаний з проблемою реалізації політехнічних основ поєднання навчання з продуктивною працею молоді. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. №335 В.М.Мадзігона затверджено дійсним членом-засновником Академії педагогічних наук України. У березні 1993 р. Загальні збори АПН України обрали його віце-президентом — керівником відділення теорії та історії педагогіки АПН України, а в грудні 1995 р. віце-президентом АПН України (з липня 2000 р. — першим віце-президентом АПН України). Водночас він є і директором Інституту педагогіки АПН України (на громадських засадах).

Найбільш значущі публікації В.М.Мадзігона: «Навчально-виховна робота в міжшкільному навчально-виробничому комбінаті» (1978); «Трудове навчання, виховання і профорієнтація» (1981); «Основи управління шкільним виробництвом» (1989); «Політехнічні основи поєднання навчання з продуктивною працею школярів» (1989) та ін.

За вагомий особистий внесок у розвиток національної освіти, впровадження сучасних методів навчання і виховання молоді в 1997 р. В.М.Мадзігонові присвоєно почесне звання заслуженого діяча науки і техніки України.

На запитання головного редактора — якби Інституту педагогіки не було, що втратила б наша держава? — Василь Миколайович відповів: «Я вважаю таку ситуацію важко собі уявити. І, мабуть, створення такої наукової установи було продиктовано об'єктивним ходом розвитку суспільства. Без такої інституції не було б і сучасної педагогічної науки, і сучасної системи освіти, та й розвиток суспільства був би під великим знаком запитання».

Творчий колектив лабораторії початкової освіти (передній план: друга і третій справа наліво — академіки **Олександра Яківна Савченко** та **Микола Самійлович Вашуленко**)

Творчий колектив лабораторії сільської школи (перший зліва — **Іван Степанович Волощук**, завідувач лабораторії, вчений секретар інституту)

рубіжній школі: з'ясовано напрями модернізації змісту, опрацьовано його стандарти, способи відбору й структурування навчального матеріалу тощо. Проведено порівняльний аналіз змісту, форм і методів вивчення іноземних мов, курсів про здоров'я та здоровий спосіб життя, екології в зарубіжній та вітчизняній школі. Результати дослідження відображено в монографії «Сучасні тенденції розвитку змісту загальної освіти в зарубіжній школі» (кер. канд. пед. наук Г.С.Єгоров).

Досліджувалися теоретичні й методичні засади формування змісту загальної

середньої освіти, причому увага приділялася обґрунтуванню компонентів гуманітарної і природничо-наукової його складових, способам їх структурування і реалізації в навчальних предметах і курсах. Визначено зміст і структуру навчальних предметів та інтегрованих курсів, що реалізують оновлений зміст освіти в початковій школі; розроблено їх програмно-методичне забезпечення; науково обґрунтовано систему оцінювання навченості учнів; з'ясовано обсяг і характер навчального навантаження на учнів з усіх предметів (кер. доктори пед. наук О.Я.Савченко, М.С.Вашуленко, Н.М.Бібік, канд. пед. наук Т.М.Байбара).

Розпочато новий етап у дослідженні проблеми інтеграції змісту шкільної природничо-наукової освіти, що передбачає опрацювання педагогічної технології такої інтеграції в початковій і основній школі (кер. доктор пед. наук В.Р.Ільченко). Розроблено теоретичні засади цієї технології, зокрема обґрунтовано мету природничо-наукової освіти, з'ясовано дидактичні основи формування цілісності знань: принципи відбору і структурування предметного змісту в курсі природознавства, форми й методи навчання, специфічні для формування природничо-наукової картини світу. Опубліковано монографію «Технології інтеграції змісту природничо-наукової освіти», ряд навчальних і методичних посібників.

Обґрунтовано основні напрями забезпечення прикладної спрямованості загально-

освітніх предметів у процесі їх вивчення у старших класах сільської школи. Розроблено відповідний навчальний зміст, форми й методи його реалізації в дидактичному процесі. За результатами дослідження створено й видано методичний посібник, а також підготовлено додатки до підручників з біології, математики і фізики, спрямовані на розв'язання зазначеної проблеми (кер. І.С.Волошук, доктор пед. наук).

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про розвиток сільської загальноосвітньої школи» (липень 1999 р.) лабораторія сільської школи розпочала комплексне дослідження педагогічних основ та дидактичного забезпечення індивідуального навчання сільських школярів.

Удосконалено зміст і структуру навчальних програм, розроблено та експериментально перевірено форми й методи вивчення художніх творів на уроках літератури (кер. Н.Й.Волошина, доктор пед. наук). Основний результат — колективний методичний посібник «Урок української літератури». Розробляються методологічні й методичні засади розвивального навчання української мови (кер. Л.В.Скуратівський, канд. пед. наук).

Удосконалено зміст і структуру курсів російської, єврейської, болгарської та циганської мов. Розроблено методику комунікативно орієнтованого навчання мов етнічних меншин, з'ясовано наукові підходи до визначення змісту лінгво-народознавчої роботи в на-

вчанні мови (кер. І.П.Гудзик, канд. пед. наук). Створено лінгводидактичну систему початкового навчання української мови в школах з російською мовою навчання, охарактеризовану в однойменній монографії (кер. О.Н.Хорошківська, доктор пед. наук).

Розроблено й теоретично обґрунтовано науково-методичні засади вдосконалення системи навчання іноземних мов у загальноосвітній школі. З'ясовано наукові основи відбору змісту і принципи побудови сучасних шкільних підручників з іноземних мов (кер. В.Г.Редько, канд. пед. наук).

Маємо вагомі наукові результати дослідження змісту шкільної природничо-математичної освіти.

Творчий колектив лабораторії літературної освіти (перед колегами виступає відомий в Україні вчений, член-кореспондент АПН, **Олександр Біляєв**)

Творчий колектив лабораторії математичної і фізичної освіти (передній план: друга і третій справа наліво — головний редактор журналу «Математика в школі» **Тамара Миколаївна Хмара** і вчений-методист із світовим ім'ям **Олександр Іванович Бугайов**; другий ряд: третій зліва направо **Михайло Іванович Бурда**, заступник директора Інституту педагогіки)

Розроблено принципи відбору змісту для різних типів шкіл і класів, обгрунтовано рівні програмних вимог до засвоєння учнями змісту, узагальнено теоретичні засади створення підручників, запропоновано ряд цікавих методик з урахуванням особливостей навчальної діяльності учнів, з'ясовано нові підходи до діагностики й оцінювання навченості учнів (кер. доктори пед. наук О.І.Бугайов, М.І.Бурда, Н.М.Буринська,

канд. пед. наук Л.П.Величко, Е.В.Шухова).

Визначено наукові принципи і критерії відбору базового змісту історії, розроблено відповідні організаційні форми, методи й прийоми навчання, створено систему дидактичних ігор на уроках історії (кер. канд. іст. наук О.В.Малій). Проаналізовано сучасний стан навчання географії в середній загальноосвітній школі, розроблено й теоретично обгрунтовано нову модель шкільної географічної освіти (кер. канд. пед. наук О.М.Топузов).

Пріоритетним напрямом досліджень Інституту було з'ясування дидактичних і специфічних інструментальних можливостей комп'ютерних засобів навчання, специфічних інструментальних можливостей комп'ютерів як складових сучасних технологій навчання.

Визначено напрями ефективного використання інформаційних технологій в освіті, досліджено особливості подання мультимедійної інформації як засобу навчання, створено програмно-методичне забезпечення викладання комп'ютерної графіки в школі (кер. канд. тех. наук Ю.О.Дорошенко).

Вперше обгрунтовано особистісно орієнтовані засади змісту трудового навчання: дидактичні вимоги до побудови підручника, критерії добору текстового та графічного матеріалу, художнього оформлення книги. Розроблено вимоги до вивчення технічної термінології (кер. доктор пед. наук В.М.Мадзігон, канд. пед. наук Г.Є. Левченко, Л.І.Де-

НАУКОВІ ПІДРОЗДІЛИ

Основним науковим підрозділом в Інституті педагогіки АПН України є лабораторія. Нині Інститут досліджує переважно дидактичні, методичні та близькі до них проблеми. Науковими дослідженнями охоплено 283 співробітники. Вони об'єднані в 20 лабораторіях.

Лабораторія історії педагогіки (Л.Д.Березівська).

Лабораторія дидактики (С.Е.Трубачова).

Лабораторія порівняльної педагогіки (Г.С.Єгоров).

Лабораторія управління освітніми закладами (Л.М.Калініна)

Лабораторія педагогічного прогнозування (В.М.Зоц, Г.М.Ісаєва).

Лабораторія початкової освіти (Т.М.Байбара).

Лабораторія трудової підготовки і політехнічної творчості (Л.І.Денисенко, Г.Є.Левченко).

Лабораторія навчання української мови (Л.В.Скуратівський).

Лабораторія літературної освіти (Н.Й.Волошина)

Лабораторія навчання іноземних мов (В.Г.Редько).

Лабораторія географічної освіти (О.М.Топузов).

Лабораторія хімічної і фізичної освіти (Л.П.Величко).

Лабораторія математичної і фізичної освіти (О.І.Бугайов).

Лабораторія історичної освіти (О.В.Малій).

Лабораторія навчання російської мови та інших мов етнічних меншин. (І.П.Гудзик)

Лабораторія навчання інформатики (Ю.О.Дорошенко).

Лабораторія інтеграції змісту освіти (В.Р.Ільченко).

Лабораторія сільської школи (І.С.Волошук).

Лабораторія педагогічних інновацій (Л.І.Даниленко).

Лабораторія шкільного обладнання (В.П.Волинський).

нисенко).

Одним із основних результатів науково-дослідної роботи методичних лабораторій Інституту було створення шкільних підручників нового покоління, а також навчально-методичних комплектів з окремих предметів (початкова школа, хімія, математика, фізика, історія та ін.). Треба зазначити, що лише за перші три роки з дня проголошення незалежності України співробітники Інституту зробили вагомий внесок у забезпечення шкіл навчально-методичною літературою. Так, за 1990-1993 рр. видано 63 підручники, 131 навчальний посібник і 97 дидактичних матеріалів.

Здобуто ряд нових результатів у процесі дослідження проблем дидактичного й методичного забезпечення реалізації змісту шкільної освіти.

Досліджено істотні аспекти теорії і практики методів навчання в сучасній школі (кер. канд. пед. наук С.П.Бондар).

Відповідно до нової парадигми освіти запропоновано класифікацію методів, здійснено їх дидактичну характеристику. Розроблено засади реалізації відповідних методів у процесі формування емоційно-ціннісної, перетворювально-творчої діяльності школярів, здійснення самостійної навчальної роботи, у тому числі опрацювання текстової інформації, з'ясовано особливості застосування методів навчання в класах природничих профілів, на факультативних заняттях. Обґрунтовано варіативний компонент змісту освіти в загально-

освітній школі, розроблено принципи та критерії його формування. За результатами дослідження підготовлено посібник для вчителів, опубліковано кілька методичних рекомендацій з різних аспектів проблеми.

Проаналізовано стан забезпеченості середніх загальноосвітніх шкіл навчальним обладнанням, визначено напрями його вдосконалення, з'ясовано класифікацію й переліки навчального обладнання, науково обґрунтовано оптимальне його розміщення в предметних кабінетах школи та розроблено дидактичні основи створення навчального обладнання для середніх загальноосвітніх шкіл. Результати дослідження відображено в монографії «Дидактичні основи створення навчального обладнання» (кер. канд. пед. наук В.П.Волинський).

Створено й апробовано сучасні моделі загальноосвітніх навчальних закладів і навчальних технологій.

Визначено науково-педагогічні засади діяльності закладів нового типу, їх дидактичні й виховні можливості в розвитку і саморозвитку

Інститут педагогіки — невід'ємна складова освітянської галузі, запорука якісного рівня освіти

Творчий колектив лабораторії управління освітніми закладами (на фото: відомі керівникам освіти вчені — Людмила Миколаївна Калініна, Валентина Василівна Сгадова, Надія Михайлівна Острроверхова та Іван Пилипович Жерносек)

Директор школи, ліцею, гімназії № 3/2001

особистості учнів; розроблено прогностичну програму діяльності шкіл нового типу. На основі системного підходу з'ясовано теоретичні засади й педагогічні можливості інтелектуального розвитку обдарованих учнів (суть, структура, зміст і технологія в закладах нового типу). Удосконалено й апробовано загальні параметри професіограми керівника школи та розроблено критерії оцінки його діяльності. Обґрунтовано особливості реалізації стандартів освіти в закладах нового типу (кер. доктор пед. наук В.Ф.Паламарчук, канд. пед. наук В.М.Зоц).

Проаналізовано сучасний стан впровадження педагогічних інновацій у навчально-виховний процес загальноосвітніх шкіл на державному, регіональному та місцевому рівнях. Створено ефективну систему оцінювання інноваційних освітніх проєктів (кер. канд. пед. наук Л.І.Даниленко).

Розроблено наукові підходи до управління закладами освіти в цілому й на окремих управлінських аспектах (технологія аналізу уроку, внутрішкільний управлінський аспект, комп'ютерні тех-

нології в управлінні, шкільна науково-методична робота та ін.). За результатами дослідження видано колективну монографію «Школа на рубежі ХХІ століття: управлінський аспект» (кер. канд. пед. наук Л.М.Калініна).

У зв'язку із визначеною законом України «Про загальну середню освіту» (травень 1999 р.) новою структурою школи й запровадженням 12-річного терміну шкільного навчання перед Інститутом педагогіки поставили принципово нові наукові завдання, спрямовані на організацію і здійснення теоретичних і прикладних досліджень усього комплексу методологічних, дидактичних та методичних проблем нової загальноосвітньої школи, апробацію нових педагогічних і методичних систем, створення нормативно-правової бази шкільної освіти, підтримку інноваційних пошуків у теорії і практиці навчання. Співробітники Інституту розробили варіант Базового навчального плану 12-річної школи. Вони брали участь у складанні проєкту «Концепції загальноосвітньої 12-річної школи», розробці концепції шкільних навчальних предметів, нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів, проєкту державної атестації. Розпочато черговий етап роботи з опрацювання Державного стандарту загальної середньої освіти.

Продовжується дослідження особливостей переходу на 12-річний термін здобуття загальної середньої освіти, організаційно-педагогічних засад функціону-

Творчий колектив лабораторії хімічної і біологічної освіти (друга і третя зліва направо — відомі вчені-методисти **Ніна Миколаївна Буринська** та **Елеонора Василівна Шухова**)

вання 12-річної школи, розробка наукових принципів відбору нового змісту освіти, визначення критеріїв і умов формування інваріантного та варіативного освітніх компонентів у початковій, основній і старшій школі, державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Відповідно до плану поетапного переходу на 12-річний термін навчання (з 1 вересня 2001 р.) визначено зміст і структуру навчальних предметів, що реалізують оновлений зміст освіти в початковій школі, з'ясовано способи презентації цього змісту на рівні програм, навчальних планів, підручників і методик навчання з урахуванням ідей дидактичної інтеграції і диференціації. Створено Базовий навчальний план і Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджені Кабінетом Міністрів України (Постанова «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання», листопад 2000 р.).

Про стан і розвиток Ін-

ституту педагогіки свідчать такі дані за останні чотири роки.

I. Кадри інституту (див.: табл. 1).

II. Видавнича діяльність інституту (див.: табл. 2).

Таблиця 1.
Кадри інституту

Рік	Наукові співробітники			
	Усього	Докторів наук	Кандидатів наук	Без наукових ступенів і звань
1992	281	17	151	113
1993	259	18	149	92
1994	201	14	114	73
1995	211	14	116	81
1996	255	24	129	102
1997	175	14	77	84
1998	151	11	75	65
1999	169	22	76	71

Із таблиць видно, що Інститут педагогіки працював стабільно. Він мав достатню кількість висококваліфікованих кадрів, серед яких дипломованих вчених — 60-70%, у тому числі докторів наук — 6-10%. В Інституті добре працювала аспірантура, де щороку навчалось від 60 до 80 аспірантів-цільовиків. Наукові кадри готувалися переважно для педагогічних інститутів, університетів та обласних інститутів удосконалення вчителів. Помітне місце в

Таблиця 2.
Видавнича діяльність інституту

№ п/п	Види публікацій	Всього	Монографії	Підручники	Навч.-метод. посібники	Наукові збірники	Метод. розробки	Наукові статті	Інші публікації
	Рік								
1.	1992	597	8	38	68	6	72	186	219
2.	1993	812	5	30	51	21	69	272	364
3.	1994	437	—	18	29	5	29	217	139
4.	1995	598	1	25	41	3	25	285	218
5.	1996	595	6	33	63	10	14	283	186
6.	1997	503	2	49	54	5	12	262	119
7.	1998	557	8	64	86	2	26	282	89
8.	1999	496	7	67	9	4	37	331	41
Разом за 8 років		4595	37	324	401	56	279	2118	1375

АСПРАНТУРА ТА ДОКТОРАНТУРА

Інститут педагогіки АПН України готує науково-педагогічні кадри через аспрантуру й докторантуру. Уже в 1930 р. в ньому навчалося 98 аспрантів. За 75 років Інститут підготував через аспрантуру кілька тисяч кваліфікованих спеціалістів різних галузей педагогічної науки, які працювали і працюють у більшості педагогічних інститутів та університетів України на посадах ректорів, проректорів, завідуючих кафедрами.

Нині в аспрантурі навчається 54 аспранта, 32 з яких — з відривом від виробництва.

Інститут готує наукові кадри з проблем історії педагогіки, дидактики, методики навчання української мови та літератури, російської мови та літератури, з методик навчання фізики, хімії, біології, географії, історії, математики, іноземної мови тощо.

Керують підготовкою аспрантів відомі вчені, кваліфіковані спеціалісти різних галузей педагогічної науки. До керівництва дисертантами запрошуються провідні вчені Академії педагогічних наук України, Національного університету ім. Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова та інших вищих навчальних закладів.

Аспранти беруть активну участь у науковій та науково-педагогічній діяльності, виступають з доповідями й повідомленнями на звітних конференціях Інституту, республіканських педагогічних читаннях, науково-практичних конференціях, семінарах. Їхні наукові праці друкуються в педагогічній пресі України та за її межами. На початку 80-х років в Інституті педагогіки створено докторантуру. Нині тут навчається 3 докторанти.

Важливою формою підготовки науково-педагогічних кадрів є прикріплення до Інституту творчих працівників освіти для складання кандидатських іспитів, написання та захисту дисертацій.

На даному етапі під керівництвом учених Інституту проводять дисертаційні дослідження понад 100 практичних працівників загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, коледжів, дошкільних і позашкільних закладів, органів управління освітою й вузів.

З 1978 до 1994 р. аспрантурою завідувала Г.І.Лук'янова. З листопада 1994 р. нею керували І.М.Костицька, О.В.Колодінська, І.Ю.Регейло. На даному етапі її очолює Л.С.Смолінчук.

На запитання головного редактора: «Від чого залежить ефективність роботи в інституті?» — Іван Степанович відповів: «Зараз в інституті переважає стабільна система кадрів. Добре було б підвищити мобільність кадрового потенціалу і запровадити систему грантів, щоб наукові підрозділи виборювали від АПН гранти на право проведення досліджень. Загалом кадри повинні складатися із стабільної плюс мобільної системи».

Іван Волощук, в.о. вченого секретаря інституту, доктор педагогічних наук

підготовці кадрів вищої кваліфікації займала докторантура, де щорічно перебувало близько п'яти науковців.

Про результативність діяльності Інституту свідчать його публікації. Так, лише в 2000 р. вишли друком 4 монографії, 27 підручників, 90 методичних посібників і рекомендацій, 289 статей (загалом — 410 публікацій).

Значна увага приділяється апробації і впровадженню результатів педагогічних досліджень. При Інституті діє дві школи-лабораторії, чотири експериментальних майданчики і 87 експериментальних шкіл. Систематично видаються збірники наукових праць («Зміст і технології шкільної освіти», «Проблеми сучасного підручника», «Педагогічні інновації»), виходять науково-методичні журнали («Математика в школі», «Комп'ютер у школі та сім'ї», «Українська література в загальноосвітній школі», «Хімія і біологія в школі» та ін.).

В Інституті виділено пріоритетні напрями досліджень, що впливають із Постанови Кабміну України «Про комплексний план заходів щодо розвитку загальної середньої освіти в 1999-2012 рр.» (березень 1999), і завдання, які постають у процесі їх виконання.

1. Дослідження методологічних засад теорії і практики навчально-виховного процесу.

Передбачається цілісне й системне методологічне забезпечення педагогічної науки, яке охоплювало б усі ланки державної і суспільної освіти, самоосвіти й усього процесу соціалізації юної

особистості. Таке методологічне забезпечення освіти й сучасних технологій навчання та виховання буде ефективним за умови посилення ролі інтегративних процесів у педагогічній науці в цілому і лише на міжгалузевій основі, коли всі суспільні, природні й фізико-математичні дисципліни тією чи іншою мірою впливатимуть на пошук оптимальних варіантів теоретичних аспектів освіти, дослідження розвитку змісту й технологій освіти в загальноісторичному контексті, осмислення прогресивних педагогічних ідей минулого з погляду сьогодення, на вивчення позитивного педагогічного досвіду зарубіжних країн.

2. Розробка змісту освіти й дослідження тенденцій його розвитку

Потрібно розв'язати широкий спектр конкретних теоретичних і практичних завдань, а саме:

- розробити концепцію теорії змісту шкільної освіти (цілі, структура, компонентний склад);
- дослідити фактори, що впливають на формування змісту й принципів його добору;
- дослідити проблеми взаємозв'язку змісту із завданнями виховання та розвитку учнів, співвідношення пізнавальних і ціннісних компонентів у змісті освіти;
- розробити теоретичні й динамічні засади інтеграції змісту;
- з'ясувати функції та місце кожного навчального предмета у загальній освіті, створити дидактичні нор-

мативи побудови навчальних програм і відображення в них змісту освіти.

3. Розробка теорії і практики підручника.

Передбачається розв'язання таких завдань:

- розробити дидактичні, психологічні, гігієнічні й книгознавчі вимоги до створення підручника;
- дослідити шляхи найповнішої реалізації освітнього, розвивального та виховного потенціалів підручника, емоційного й логічного впливу його на розвиток школярів;
- створити комп'ютерну підтримку підручника як засобу посилення функціональності змісту й забезпечення мотивації навчання;
- розробити надійну методику експериментальної перевірки та оцінки якості підручника.

4. Створення навчально-методичних комплектів.

До створення навчально-методичного комплексу слід підходити системно — підручник повинен виконувати системоутворюючу функцію. Відповідно до цього підходу навчально-методичний комплект з того чи з іншого шкільного предмета, по-перше, має бути узгоджений за внутріпредметними й міжпредметними зв'язками, по-друге, спиратися на спільні наукові поняття, по-третє, відображати притаманні тій

ЦІНУЮ В ЛЮДЯХ
ОДЕРЖИМІТЬ
У РОБОТІ
І ГЛИБОКУ
ПОРЯДНІСТЬ У ЖИТТІ

Василь Мадзігон

чи іншій науці закономірності пізнання.

5. Впровадження нових особистісно орієнтованих технологій освіти.

Особистісно орієнтовані технології освіти повинні відповідати таким основним вимогам:

- враховувати особливості навчальної діяльності, її зміст і структуру; цикли життєдіяльності учня, його здібності, інтереси й нахили;
- спрямовуватися на моделювання освітніх середовищ, їх організаційних, методологічних і змістових компонентів;
- бути варіативними: мати особистісно орієнтовану спрямованість, внаслідок чого знання, уміння та навички перетворюються в засіб розвитку пізнавальних і особистісних якостей учня;
- забезпечувати цілісне психолого-дидактичне проектування навчального процесу в умовах рівневої і профільної диференціації навчання.

6. Створення науково обґрунтованих нормативів діагностики та оцінювання.

Найважливішими є такі завдання:

- розробити загальні підходи до оцінювання досягнень учнів у даній освітній галузі знань;
- створити систему державних тестів і спеціальних завдань для підсумкового і поточного контролю якості підготовки в різних типах шкіл; діагностики готовності до навчання; діагностики та відбору здібної з тих чи інших шкільних предметів молоді; корекції відхилень у розвитку учнів.

7. Визначення педагогічних можливостей ефективного використання нових інформаційних технологій навчання (НІТ).

Виникає потреба спрямувати зусилля на з'ясування дидактичних можливостей комп'ютерних засобів навчання на різних етапах засвоєння змісту освіти; на виявлення ефективності різних моделей навчання з використанням НІТ; на психолого-педагогічне забезпечення — ППЗ (відповідність ППЗ дидактичним принципам, санітарно-гігієнічним нормам, фізіологічним особливостям учнів); на проектування цілісних комп'ютерних систем навчання.

ЕКСКЛЮЗИВНЕ ІНТЕРВ'Ю ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА ЖУРНАЛУ З ВАСИЛЕМ МИКОЛАЙОВИЧЕМ МАДЗИГОНОМ

— Василю Миколайовичу, ось прочитають у журналі директори шкіл України про Інститут педагогіки, про його ювілей... Як Ви вважаєте, у багатьох школах України переживатимуть такий же емоційний підйом, як і працівники Інституту педагогіки, відчуватимуть, що це також і їхнє свято, що в Україні є такий інститут?

— Глибоко переконаний, що не тільки загальноосвітні навчальні заклади, а навчальні заклади всіх рівнів акредитації і всіх форм власності будуть святкувати разом з нами цей славний ювілей. Адже в Україні практично немає жодного навчального закладу до якого не причетний Інститут педагогіки. Скажімо, всі загальноосвітні навчальні заклади працюють за

програмами, підручниками, методичними і дидактичними посібниками, розробленими нашими науковцями чи під їх керівництвом. Практично у кожному навчальному закладі I-IV рівнів акредитації працюють випускники аспірантури і докторантури інституту, викладачі, які готували і захищали дисертації під керівництвом наших учених. Інша справа, на якому рівні і в якій формі проходитиме це святкування на місцях.

— Інституту педагогіки 75 років... Це просто кругла дата, чи щось більше?

— Організаційно інститут оформився в жовтні 1926 року на базі науково-дослідної кафедри педагогіки Харківського інституту народної освіти та Харківської дослідної станції Управління соціального

виховання Наркомосу УРСР як єдиний центр наукових досліджень з педагогічних наук*. Упродовж усього часу свого функціонування Інститут педагогіки, я не побоююсь цього слова, це — флагман педагогічної науки, освіти в Україні (а за часів Радянської влади — і всього СРСР). Саме на базі Інституту педагогіки у 1992 році було створено Академію педагогічних наук України. А сьогодні це 10 науково-дослідних інститутів і 8 науково-методичних центрів. І практично всі ці наукові підрозділи створено на базі Інституту педагогіки. Сучасна АПН охоплює всі ділянки системи освіти в Україні, розпочинаючи з дошкільної і завершуючи післядипломною освітою. Наукова продукція вчених Інституту педагогіки — це основа забезпечення навчально-виховного процесу в усіх освітніх закладах України. Я глибоко переконаний, що ефективність науково-педагогічної діяльності вчених Інституту забезпечується завдяки педагогічному експерименту, справжньому фундаментальному експерименту.

— **Василю Миколайовичу, чи влаштовують Вас людські якості Вашого найближчого оточення?**

— Моє найближче оточення — це моя родина, друзі, колеги по роботі. І я вважаю, що мені в житті пощастило тим, що моє найближче оточення складають чесні, порядні, щирі і щедри люди. Люди, які віддані своїй справі, чесно і сумлінно працюють на благо держави.

— **Що Ви цінуєте у своїх співробітниках?**

— Насамперед їхні ділові якості, якості науковців. Наскільки вони вміють, хочуть, можуть і працюють задля наших дітей. Говорячи іншими словами, я ціную в людях одержимість у роботі і глибоку порядність у житті.

— **Василю Миколайовичу, розкажіть про Вашу сім'ю, її роль у Вашому житті.**

— На сьогоднішній день моя сім'я це — я, дружина, син, невістка і онучка. Як і в більшості українських родин основою нашої сім'ї є дружина. Вона і мудрий по-

* Про це далі розповідає Микола Дмитрович Ярмаченко.

На запитання головного редактора: **«Що значить Інститут педагогіки для ЗНЗ?»** — відповіли Людмила Калініна та Надія Островерхова.

— Без Інституту панував би хаос: кожна школа розвивалася б у своєму напрямі.

Людмила Калініна

— Коли б не було Інституту педагогіки, певний час спостерігалися б депресивні явища, а потім — катастрофічний регрес за браком наукових засад навчання, управління, виховання.

Надія Островерхова

А на питання: **«Коли б не було в Інституті педагогіки Вашої лабораторії, що втратили б школи України?»** — відповіли Іван Волощук та Людмила Калініна

— В Україні 2/3 шкіл — сільські, з них 1/3 — малокомплектні. Їхня специфіка не відображена ні в методичних, ні в управлінських, ні в дидактичних лабораторіях; їхніми проблемами опікується лише наша лабораторія.

— Нами для середньої школи підготовлено методичні посібники для організації індивідуального навчання сільських учнів, розроблено дидактичне забезпечення для вчителів-предметників.

Іван Волощук

Не було б лабораторії управління — з'яла б велика прогалина в системі управління загальноосвітніми закладами освіти, педагогічні процеси були б некерованими.

Людмила Калініна

На питання редактора: **«Що, на Вашу думку, вирізняє Василя Миколайовича Мадзігона серед інших співробітників інституту?»** — відповіли Людмила Калініна, Іван Волощук і Надія Островерхова. Ось їх відповіді:

— Глобальність та конструктивність мислення, професіонал високого гатунку.

Людмила Калініна

— Вимоглива доброта.

Іван Волощук

— Володіє менеджерською майстерністю, лагідний до жінок, джентльмен.

Надія Островерхова

радник, і вимогливий керівник, і надійний друг, і просто красива, розумна і добра жінка. Син зараз працює науковим співробітником Інституту педагогіки. Навчаючись в аспірантурі, він зустрівся зі своєю майбутньою дружиною — красивою і розумною жінкою. І син, і невістка — мої

хороші помічники як у домашніх, так і в службових справах. Моя любима онучка в цьому році успішно закінчила перший клас. Вона нас радує і втішає своїми успіхами. Мої домашні – це і порадики, це і опоненти, з якими я сперечаюся, шліфую свої позиції. Образно кажучи, більшість ідей відшліфовується в умовах домашнього лабораторного експерименту, і лише тоді виноситься на широкий загал. А решта, як і в інших сім'ях, — свої справи, турботи, радощі, проблеми, недоліки. Я щасливий у своїй сім'ї. Всіма своїми життєвими здобутками я завдячую, в першу чергу, сім'ї.

— **Василію Миколайовичу, за що Ви можете подякувати МОНу і АПН?**

— У народі кажуть, що дякувати треба за добру справу, або ж за те, що не зробив нічого поганого.

Щодо Міністерства освіти і науки, то варто зазначити про кардинальну зміну його функцій. Із органу, який усіх і в усьому контролював, воно перетворилося у справді центральний орган виконавчої влади, який розробляє державну освітню політику та нормативно-правову базу функціонування системи освіти, формує зміст освіти, забезпечує навчальні заклади підручниками і науково-методичною літературою. Цим самим розширюються можливості регіональних органів управління освітою, самих навчальних закладів у вдосконаленні і підвищенні ефективності навчально-виховного процесу, розвитку творчого потенціалу педагогічних працівників.

Академії педагогічних наук можна подякувати за те, що принаймні останнім часом намагається впливати в науковому плані на всі ділянки системи освіти в Україні з метою виводу їх до рівня найкращих світових зразків.

— **Василію Миколайовичу, а взагалі, кому і за що Ви могли б подякувати?**

— Думаю, що, перш за все, я повинен подякувати своїм батькам, які дали мені життя, виростили і виховали мене. За те, що наділили мене такими рисами, які допомагають мені впродовж усього життя чесно і самовіддано трудитися в одній із найскладніших сфер людської діяльності – педа-

гогіці. А ще хочу подякувати всім тим, хто крокує поряд зі мною у житті – колегам, друзям, усім тим, хто терпить мене.

— **А Ваші батьки — педагоги?**

— Ні. Мої батьки — вихідці із селян, і самі все життя пропрацювали на землі. Правда, батько мав педагогічну практику як учитель лікнепу. Маючи чотирикласну освіту, він учив грамоті неписьменних земляків: і малих, і старих. На долю моїх батьків випало багато страждань і горя, в яких вони росли і виховували своїх дітей.

— **А скільки ж дітей було у сім'ї?**

— Шестеро. З нами ще й родичі жили. Треба було і їхнім діткам допомагати. Я народився у 1937 році і був п'ятою дитиною в родині. Так що ви самі розумієте, яке життя у 20-40 роках було на селі. Добре пам'ятаю війну і ті лихоліття, які вона принесла.

— **А собі Ви не хочете подякувати?**

— До себе у мене лише претензії. Що не все ще зробив, і не так, як треба; що не вдалося реалізувати всі задуми, яких ще багато. Хотілося б, щоб сьогодні робилася справжня випереджальна наука, був поставлений фундаментальний педагогічний експеримент, класично вибудований, щоб на основі його результатів можна було з переконанням сказати, що саме такий підхід до вирішення освітніх проблем потрібен нам, потрібен державі.

— **А що з того, що Ви вже зробили, Ви сьогодні не повторили б?**

— Безперечно, певні помилки усвідомлені; життя показало, що не завжди я приймав правильні рішення, а вчинки мої були доцільними. Скажімо, дав я колись згоду стати ректором Українського інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти і не зумів зреалізувати задумане мною у цій установі. Причини тут різні. З одного боку, десь я допустив прорахунок, з другого – керівництво Міносвіти не зрозуміло поставлених завдань. Хоча, відверто кажучи, те, що не вдалося зробити тоді, реалізовано в новоутвореному Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти, який входить зараз до складу АПН України.

— **Василю Миколайовичу, а чим для Вас є посада директора інституту? Чи є відмінності з директором освітнього навчального закладу?**

— Директор інституту – це, насамперед, висока відповідальність за колектив, за справу, доручену колективу. Директор – це персональна відповідальність за все. Як правило, від позиції першої особи залежить, якою є організація, наскільки їй вдалося реалізувати себе, наскільки створено умови для самореалізації всього колективу. Це притаманне для директора і навчального, і наукового закладу.

Разом з тим є і своя специфіка. На мою думку, директор навчального закладу одночасно керує двома колективами. З одного боку, це учительський чи викладацький колектив, а з іншого, це учнівський чи студентський колектив. І кожним з них потрібно управляти автономно і обом разом.

Колектив наукової установи, на перший погляд, виглядає більш одноманітним. Проте не варто забувати, що це поєднання творчих особистостей, надзвичайно не схожих між собою. І тут директоріві потрібно знайти свій “ключик” до кожного, щоб окремі індивідуальності працювали як одне ціле, розв’язуючи ту чи іншу наукову проблему. Адже пора вчених енциклопедистів-одинок уже пройшла.

— **Василю Миколайовичу, зараз усі готуються до другого з’їзду педагогічних працівників. Чого Ви чекаєте від з’їзду?**

— З’їзд – це завжди колективний розум. А колективний розум цікавий тим, що дає змогу виробити стратегію дій на більш віддалену перспективу. Я думаю, що з’їзд розгляне і затвердить Національну доктрину освіти України у XXI столітті. Сподіваюся, що з’їзд допоможе сформувати погляд на майбутнє освіти нашої держави і вирішити соціальні проблеми, які стоять на порядку денному сьогодні й виникатимуть завтра.

— **Наш соціум, у його нинішній якості, сприяє чи гальмує розвиток освіти?**

— На разі можна зауважити, що освіта – це дзеркало соціально-економічного та культурно-історичного стану країни. Якщо аналізувати вплив соціуму з цієї позиції, то можна з упевненістю сказати, що нинішній соціум з його позитивами і негативами має

двоїкий вплив на розвиток сучасної системи освіти в Україні, як позитивний, так і негативний. Важко сказати, якого впливу більше. Проте потрібно підтримувати ідею, що повноцінна освіта має забезпечувати поступальний розвиток суспільства.

— **Якою Ви бачите свою роль у майбутньому?**

— Я уже наголошував на тому, що моя найбільша мрія – створити таку експериментальну школу, яка б увібрала в себе все найпрогресивніше що є в світовій педагогічній практиці й уособлювала в собі школу майбутнього. У моєму житті вже була така щаслива нагода. Науковий творчий колектив під моїм керівництвом працював над розробкою школи майбутнього для науково-виробничого об’єднання “Ротор” у місті Черкасах. Розробку цього проекту фінансувало науково-виробниче об’єднання “Ротор”. Нами було вивчено світовий передовий досвід у цій справі, залучено найкращі наукові сили, на базі чого й було розроблено проект школи майбутнього, викладений у книзі “Школа-лицей”. Але держава СРСР перестала існувати, і проекту не судилося стати реальністю.

Напрацьовані матеріали можна було б реалізувати і зараз. Але цей доробок, на жаль, так і залишається в запасниках. І відбувається це не так за браком фінансування, як від байдужості керівників освіти різних рівнів.

Зараз ведеться велика робота щодо створення в структурі Академії педагогічних наук власного експериментального виробництва – навчальних закладів різних рівнів акредитації. І я думаю, що у найближчій перспективі ця проблема вирішиться, оскільки ми відчуваємо повне розуміння суті справи з боку міської влади, і зокрема самого **Олександра Олександровича Омельченка**.

— **Що Вас надихає в цьому житті?**

— Віра і переконання у правильності обраного шляху та любов до нашого працелюбного і мудрого народу.

— *Дякую, Василю Миколайовичу. Бажаю Вам і Вашому колективу творчої наснаги, плідної роботи та примноження наукового доробку на благо майбутнього освіти України!*

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Микола ЯРМАЧЕНКО

Радник Президії АПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік

Директор школи, ліцею, гімназії № 3'2001

Побажання директорам шкіл: не зупинятися на досягнутому

Період 1917-1920 рр. в Україні був насичений такою великою кількістю подій соціального характеру, так часто змінювалися уряди різної соціально-політичної орієнтації, такі жорсткі були умови виснажливої громадянської війни й іноземного втручання, що говорити про істотні зміни і зрушення на ниві освіти навряд чи можна. Освітні реформи вимагають значного часу для їх реалізації, певного шліфування в процесі самого реформування, а саме цього тоді й не вистачало. Аналізуючи стан освітніх справ періоду революційних потрясінь і визвольних змагань в Україні, можна говорити лише про певні наміри, плани, визначення перспектив і найзагальніших рисах про науково-педагогічні підходи до розв'язання проблем загальноосвітньої, професійно-технічної та вищої школи.

Першим українським урядовим утворенням була доба Української Центральної Ради (23.VI.1917 — 20.XI.1917). Із суто національного органу Центральної Ради перетворилася в національно-державний орган. Усю свою владу вона здійснювала парламентським способом.

28 червня 1917 р.

Українська Центральна Рада створила Генеральний секретаріат, який став першим урядом Української держави. Міністром освіти в ньому був Іван Матвійович Стещенко (1873-1918). Він був відомим українським літератором і освітнім діячем, активним учасником національного відродження України кінця XIX — початку XX століть. Працював у Київській Фундуклеївській гімназії, на Вищих жіночих курсах Д.Жекуліної, з 1907 р. — у Фребелівському педагогічному інституті. Він активно проводив українізацію народної освіти, сприяв створенню Української академії мистецтв, Українського народного університету (заснований у жовтні 1917 р.), польських, єврейських навчальних закладів. У 1917 р. заснував Товариство шкільної освіти, яке розробляло програми й створювало підручники для шкіл і було своєрідною передісторією українського Міністерства освіти. У листопаді цього ж року з його ініціативи було організовано педагогічні курси, які згодом переросли в Педагогічну академію.

У березні 1917 р. і в липня 1918 р. в Києві відбулися два педагогічні з'їзди (Український педагогічний з'їзд та Всеукраїнський учительський з'їзд) з активною участю І.М.Стеценка. З'їзди присвя-

чувалися питанням створення національної середньої і вищої школи. Важливим надбанням національної освіти в той складний і тривожний час стало відкриття Українського народного університету і Української науково-педагогічної академії, яка мала готувати кадри вчителів українознавства для середніх шкіл. До роботи в Академії було залучено С.Русову, М.Старицьку, І.Огієнка. Громадянська війна, що охопила в цей час Україну, не дала змоги реалізувати намічені задуми. Відповідно до рішення Українського педагогічного з'їзду (березень 1917 р.) Центральна Рада створила спеціальну шкільну комісію, до якої увійшли здебільшого члени Ради товариства шкільної освіти, яку очолив І.М.Стешенко. Другий всеукраїнський учительський з'їзд (з 10 до 12 серпня 1917 р.) основний наголос зробив на українізації школи. З 1 вересня 1917 р. навчання в усіх класах початкової школи мало проводитися українською мовою.

30 січня 1918 р. був створений новий Кабінет Міністрів під головуванням В.Голубовича. Обов'язки народного міністра освіти було доручено виконувати міністру внутрішніх справ П.Христюку, який перебував на посаді близько місяця. Його змінили М.Врублевський (березень 1918 р.), В.Прокопович (березень-квітень 1918 р.). В цей же час міністром освіти був близько двох місяців і М.Григор'єв. У кінці квітня 1918 р. перемогла гетьманщина, на чолі якої стояв Павло Скоропадський.

Під час функціонування режиму гетьмана Павла Скоропадського (29.IV.1918 — 14.XII.1918) 3 травня 1918 р. була утворена Рада міністрів української держави, що стала вищим органом виконавчої влади. Її головою був Ф.Лизогуб. гетьманська держава була по суті конституційною монархією на чолі з гетьманом як носієм монархічної влади. Міністром народної освіти був відомий фахівець з українського права *Микола Прокопович Василенко* (1867-1935). Він належав до кадетської партії,

був членом «Старої української Громади» і публіцистом. Під час революції 1917 р. займав посади куратора Київської шкільної округи, заступника міністра освіти Тимчасового уряду, члена колегії Генерального суду (за Центральної Ради). Був обраний на кілька кафедр в університеті, Комерційному інституті, Вищих жіночих курсах та Археологічному інституті. З його ініціативи в 1918 р. було відкрито Археологічний інститут, який готував археологів, бібліотекарів, архівістів та мистецтвознавців.

5 травня 1918 р., коли гетьман української держави П.Скоропадський приймав від міністрів плани їхньої діяльності, М.П.Василенко подав план роботи Міністерства освіти, де передбачали: 1) українізацію школи; 2) заснування українських університетів; 3) створення Української академії наук; 4) заснування національної бібліотеки. Гетьман затвердив цей план, і М.П.Василенко негайно розпочав його виконувати.

Усе подальше життя М.П.Василенка було пов'язано з Академією наук України. У 1909 р. він був обраний її дійсним членом (за статутом раніше не міг бути обраний академіком, бо займав державну посаду). У 1921 р. загальні збори Академії обрали його своїм президентом, але радянський уряд не затвердив цього рішення. У 1922 р. М.П.Василенка було обрано головою (за теперішньою термінологією академіком-секретарем) Соціально-економічного відділу АН України. Він був також редактором багатьох видань, членом різних академічних комісій, головою різних установ ВУАН, у тому числі Товариства Нестора Літописця. Досліджував питання соціально-економічної історії та історіографії України, розвитку правових структур та інституцій.

У 1924 р. М.П.Василенка за процесом Центру Дій було засуджено спочатку до розстрілу, а потім — на 10 років в'язниці, але згодом звільнено й амністовано.

Міністром народної освіти в останньому гетьманському кабінеті міністрів з 14 листопада 1918 р. був відомий громадський і педагогічний діяч, літературознавець, етнограф з Новгород-Сіверського *Володимир Павлович Науменко* (1852-1919). Після закінчення (1873) Київського університету він викладав у середніх школах Києва до 1903 р. З 1905 р. — директор заснованої ним у Києві гімназії; член Київської Старої Громади, співробітник редколегії журналу «Київська старина» (з 1893 р.), де й було опубліковано більшість його праць; в 1917 р. — куратор Київської шкільної округи; в 1918 р. — діяч української федеративно-демократичної партії. Під кінець життя працював для Української академії наук над матеріалами з історії українського письменства. Найважливіші його праці з історії української літератури («Слово о полку Игореве как памятник дружинной поэзии», 1895; «Новела Баккаччо в южнорусском стихотворном пересказе 17-18 вв.», 1885 та ін.)

Міністром народної освіти В.П.Науменко був зовсім мало, бо вже 15 листопада розпочалося повстання Директорії, а на початку грудня 1918 р. уряд гетьмана припинив своє існування.

Директорія як тимчасовий революційний орган була створена в ніч з 13 на 14 листопада 1918 р. на засіданні Українського Національного союзу для керівництва повстанням проти гетьмана П.Скоропадського. 26 грудня 1918 р. був створений перший уряд Директорії на чолі з прем'єром В.Чехівським. Міністром освіти було призначено П.Холодного, якого досить швидко замінив І.І.Огієнко. Правда, 20-21 березня 1919 р., коли під час натиску більшовиків «Комітет охорони республіки» визначав комісарів на майбутні міністерства, на освіту знову рекомендувався П.Холодний. Проте в умовах громадянської війни це рішення не було реалізоване. Отже, міністром освіти при Директорії був І.І.Огієнко (1882-1972), відомий український мо-

вознавець, історик церкви, педагог і громадський діяч. У 1918-1920 рр. Він за сумісництвом працював професором Київського університету, а також ректором Кам'янець-Подільського університету, активно співробітничав із Всеукраїнською Академією наук. Пізніше І.Огієнко згадував, що Академія наук дуже добре ставилася до міністра освіти й надавала йому допомогу. Академіки А.Ю.Кримський, Д.І.Багалій та інші прийняли офіційне призначення їх радниками Міністерства освіти й багато допомагали йому своїми розумними порадами, бували в міністра освіти майже щоденно. При Міністерстві освіти було створено велику раду, куди увійшли здебільшого професори вищих шкіл Києва та члени Академії наук. На чолі ради став академік Д.І.Багалій.

І.І.Огієнко був міністром освіти з грудня 1918 р. до листопада 1919 р. Він закінчив військово-фельдшерську школу (Брусилів) та історико-філологічний факультет Київського університету святого Володимира. У роки навчання в університеті (1903-1909) став одним із найактивніших борців за українську ідею. У 1905 р. почав писати українською мовою, співробітничав у Київських виданнях «Громадська думка», «Рада», брав активну участь у діяльності «Просвіти», Українського наукового товариства ім. Т.Шевченка. У 1915 р. захистив дисертацію, працював приват-доцентом, професором Київського університету. З 1917 р. одним з перших перейшов на українську мову викладання. За часів Української Народної Республіки входив до ради міністерства освіти, а з грудня 1918 р. став міністром освіти та мистецтва УНР.

І.Огієнко виступив з ініціативою заснування Українського народного університету, українізації Київського університету святого Володимира, сприяв відкриттю в Києві Українського державного університету (1918), працював професором новоствореного вузу. В 1918 р. заснував український університет у Кам'янці-Подільському. В період УНР у київських видавницт-

вах вийшло понад 20 україномовних підручників і посібників І.І.Огієнка, серед них: «Вчимося рідної мови», «Грамматика української мови», «Українська культура». «Рідна мова в українській школі» та ін. З 1920 р. І.Огієнко перебував в еміграції (Львів, Лозана, Варшава та ін.) Він працював професором Варшавського університету, видав науково-популярні журнали «Рідна мова», «Наша культура», переклав українською мовою «Біблію». У 1940 р. прийняв чернечий постриг і обрав церковне ім'я Іларіон. З цим іменем був висвячений у сан архієпископа Холмського і Підляського УАПЦ. З 1943 р. — митрополит, з 1951 — першоієрарх Української греко-православної церкви в Канаді. В роки еміграції досліджував і публікував твори про українську мову та українську культуру, історію церкви. Найвизначніші його праці: «Нариси з історії української мови», «Грамматично-стилістичний словник Шевченкової мови»; «Книга нашого життя на чужині»; «Історія українського друкарства»; «Історія української літературної мови» та ін.

Митрополит Іларіон (він же І.І.Огієнко) у своїх спогадах писав: «Мені пощастило кілька раз видати нашій Академії великі суми грошей. А коли я був уже в Кам'янці (1919-1920), то й тоді я був у повному зв'язку з ВУАН і вислав їй 8 мільйонів карбованців, у той час, коли вартість карбованця стояла високо. Міністерство освіти змогло за короткий час багато зробити тому, що міністрові освіти Огієнкові щиро допомагали члени Академії» (Н.Д.Полонська-Василенко Українська Академія наук. Нарис історії. — К.: Наук. думка, 1993. — С.18-19).

І.І.Огієнко написав кілька підручників з української мови для шкіл, різних словників та методичних порад і рекомендацій. Уся його подальша діяльність відбувалася в еміграції, переважно в Канаді. Тривалий час він жив у м.Вінніпезі, де його й поховано.

Новий етап у реформуванні освіти

почався зі встановленням радянської влади в Україні. Першим альтернативним Центральній Раді радянським урядом України став Народний секретаріат Української Народної Республіки, створений у Харкові за постановою Центрального виконавчого комітету радянської України і затверджений 17 грудня 1917 р. Він оголосив про повалення Української Центральної Ради та про визнання чинними лише своїх постанов. Проіснував до квітня 1918 р., коли на спільному засіданні Центрального виконавчого комітету та Народного секретаріату його було реорганізовано у Всеукраїнське бюро для керівництва боротьбою проти німецьких окупантів.

У першому українському радянському уряді народним секретарем освіти було призначено *Володимира Петровича Затонського* (1888-1938). Освітню політику він проводив у руслі єдиної трудової школи аналогічно до тієї, що проводилася в Росії. Цей період був занадто коротким, тому ніяких освітніх реформ не відбулося.

У кінці листопада 1918 р. на основі політичних переговорів ЦК комуністів-більшовиків і ЦК комуністів-боротьбистів наркомом освіти ЦВК затвердив *Гната Михайличенка*, українського письменника, який був ідеологом лівого крила партії комуністів-боротьбистів, членом Центральної Ради від УПСР. В інтерв'ю газети «Боротьба» він навіть оголосив основні принципи діяльності наркомосу, але несподівано відмовився від цієї посади. Згодом (у кінці 1919 р.) був розстріляний більшовиками. Замість нього ЦВК затвердив наркомом освіти теж боротьбиста М.Панченка. Членами колегії Наркомосвіти були призначені Г.Ф.Гринько та О.М.Мізерницький. В.П.Затонський залишився заступником наркома. В кінці липня 1919 р. наркомом освіти став відомий член партії боротьбистів-комуністів О.Я.Шумський, який рішуче виступив за розвиток української культури.

Було проведено нову реорганізацію

шкільного відділу, який став відділом єдиної трудової школи. У свою чергу він поділявся на п'ять підвідділів: 1) адміністративний; 2) шкільної політики і пропаганди; 3) інформаційно-організаційний; 4) фінансовий і 5) підготовки шкільних працівників. Підвідділ шкільної політики і пропаганди розпався на ряд секцій (естетичного, фізичного виховання тощо); він розробив підвалини нової школи.

Було створено комісію з вироблення основ трудової школи, до якої залучалися відомі фахівці-педагоги. Вона опрацювала декларацію «Основи будівництва трудової школи» (№ 8-9 ВУШ) та «Положення про єдину трудову школу України», яке колегія Наркомосу максимально наблизила до московського.

У травні 1919 р. було створено «Комісію по перегляду і редагуванню підручників для єдиної трудової школи», а також Державну комісію з освіти про національну мову в школі. В той час державної обов'язкової мови в Україні ще не існувало. Навчання в школі проводилося українською або російською мовою залежно від того, яка з них була рідною для більшості учнів. Друга мова вводилася як обов'язковий предмет навчання.

До речі, Українська національна рада Західної області Української Республіки 13 лютого 1919 р. прийняла закон «Про основи шкільництва на західній області Української Народної Республіки», де передбачалося, що «викладова й урядова мова у всіх державних школах є українська. Національним меншостям признається право на школу в рідній мові» (І. Нагаєвський Історія української держави двадцятого століття. — Рим, 1989. — С. 436). 15 лютого Українська національна рада прийняла Закон, яким постановила, що «державною мовою в Західній області Української Народної Республіки є мова українська» (Там само). Окремим пунктом у Законі було записано: «Законно признаним національним меншостям полишається свободу уживання як усно, так і в письмах

їх матірньої мови в урядових зносинах з державними властями й урядами, публічними інститутами й державними підприємствами» (Там само, С. 437).

21 вересня 1920 р. було видано Декрет про обов'язковість української мови в школах і радянських установах.

Нарком освіти УРСР Г.Ф.Гринько зазначив, що на початку 1920 р. Наркомос України, визначаючи основні засади освітньої політики в загальноукраїнському масштабі, не перевидав (як це звичайно робилося в окремих регіонах РСФРР) «Декларації» і «Положення про єдину трудову школу», а змінив їх своєю «Декларацією про соціальне виховання дітей» (див.: Шлях освіти. — 1922. — №1. — С.12). У системі соцвиху він виділяв такі типи навчально виховних закладів: 1) майданчики різних типів; 2) дитячий садок, школа-клуб неповного дня; 3) денний дитячий будинок, дитячий садок або школа цілого дня; 4) дитячий будинок як єдиний засіб урятувати найслабші ланки дитячого населення, як «найбільш правильна і досконала форма соціальної педагогіки» (Там само, С.25); 5) дитячі містечка; 6) заходи й установи охорони дитинства; 7) установи для дефективних дітей; 8) масові дитячі походи, свята тощо.

Г.Ф.Гринько вказував на відставання педагогічної думки від бурхливої педагогічної практики в перші роки після революції, на невміння перевести її на мову педагогічної теорії. Він відстоював необхідність «створення нових силових станцій педагогічної теорії, справжніх центрів педагогічної електрифікації, які були б здатні усвідомити революційну практику соцвиху, перевести її на мову педагогічної теорії» (Там само, С.46).

У 1921-1922 рр. Укрголовсоцвих створив два типи установ, що мали тенденцію стати дослідними: 1) досвідні установи соцвиху на центральному бюджеті; 2) досвідні установи на місцевих бюджетах. Їх створили з метою перевірки в них української системи соціального виховання. В 1925 р.

в Україні діяло 17 досвідних установ соцвиху на центральному бюджеті і 43 — на місцевих бюджетах. Серед них були трудшколи, дитбудинки, дитсадки та клуби-бібліотеки. В 1925 р. було введено районні опорні школи (сільські) як центри передового досвіду (див.: Шлях освіти. — 1925. — №9. — С.135-223). Існували чотири досвідно-педагогічні станції — в Харкові, Києві, Одесі та Катеринославі.

На початку 20-х років університети в Україні на певний час було скасовано. Їх замінили інститути народної освіти, які готували педагогів для трудових шкіл-семерічок, професійних шкіл і технікумів. Базою для цих інститутів були інші навчальні педагогічні заклади (вищі педагогічні курси, фребелівський інститут), що існували в Києві, Харкові та Одесі. Скасовувалися також наукові ступені й звання.

Наказом Наркомату освіти УРСР від 2 червня 1920 р. на базі історико-філологічного й фізико-математичного факультетів колишнього університету було організовано тимчасові вищі педагогічні курси, що проіснували лише один місяць. У липні 1920 р. на їх базі створено Академію теоретичних знань, що складалася з двох підрозділів: Інституту суспільних наук та Інституту фізико-математичних наук. У 1921 р. на базі цієї Академії відкрито Харківський інститут народної освіти у складі двох факультетів: соціального виховання та професійної освіти. У 1923 р. тут почав діяти робітфак, а в 1925 р. — політико-освітній факультет.

Внаслідок реорганізації колишніх учительських інститутів у Вінниці, Глухові, Житомирі, Миколаєві, Полтаві, Херсоні, Чернігові, а також Кам'янець-Подільського університету та історико-філологічного інституту в Ніжині було засновано 9 інститутів народної освіти, що склалися з одного факультету соціального виховання.

У 1923 р. Інститут народної освіти відкрився і в Луганську (на базі переведених з Єнакієво трирічних вищих

педагогічних курсів).

На початку 20-х років в Україні діяло 60 педагогічних технікумів, які тоді (як і нині) вважалися вищими навчальними закладами (вузького профілю).

На історико-філологічному відділі ВУАН з 1921 р. діяла науково-педагогічна комісія, створена на базі секції Наукового товариства Академії. Головою її був відомий медик, академік О.В.Корчак-Чепурківський, секретарем — О.К.Дорошевич. Згодом до керівництва комісією було залучено і В.Ф.Дурдуківського. Комісія мала чотири секції: а) секція методично-педагогічної праці; б) секція охорони здоров'я дітей; в) Інститут фізичної культури; г) бюро педагогічної інформації; 5 штатних і 10 позаштатних членів (див.: Н.Д. Полянська-Василенко Українська Академія наук. Нарис історії. — К.: Наукова думка, 1993. — С. 33). При бюро педагогічної інформації існувала педагогічна консультація, яка залучала з інших організацій та установ спеціалістів-консультантів. У звіті I Відділу ВУАН за 1926 р. зазначалося, що це бюро відвідало 800 учителів і студентів.

У 1921 р. при ВУАН було відкрито науково-дослідну кафедру педагогіки, яку реорганізовану в 1925 р. в Науково-педагогічне товариство. Очолив його академік О.В.Корчак-Чепурківський. У 1926 р. воно налічувало 129 членів, об'єднувало всі активні педагогічні сили м.Києва і мало 9 прилюдних засідань.

При ВУАН існував також Кабінет дослідження дитячої творчості під керівництвом академіка Ф.І.Шміта з одним штатним співробітником.

У першій половині 20-х років засновано науково-дослідні педагогічні кафедри при Харківському та Київському інститутах народної освіти. Наукова робота в інституті народної освіти, як і в інших вузах, тоді була відокремлена від навчального процесу й зосереджувалася на спеціальних науково-дослідних кафедрах. Вони безпосередньо підпорядковувалися комітету,

створеному при Укрголовпрофосі в 1921 р. і реорганізованому в 1924 р. в Управлінні науковими закладами Наркомату освіти УРСР. У 1924 р. в Харківському інституті народної освіти (ХІНО) таких кафедр налічувалося 15, у тому числі й з педології. При кафедрах були невеликі бібліотеки, музеї, навколо яких гуртувалися відомі вчені.

Не випадково, що після революційних потрясінь і зatoryжної громадянської війни в 20-х роках центром науково-педагогічної думки України став саме Харків. Тут зосереджувалися кращі науково-педагогічні кадри держави. Центром педагогічної теорії і практики став Харківський інститут народної освіти, зокрема його факультет соціального виховання (1921). Важливу роль у формуванні науково-педагогічного центру зіграло й те, що саме в Харкові тоді існував Народний комісаріат освіти України, навколо якого концентрувалися найкращі наукові кадри.

Заступник наркома освіти УРСР в 20-ті роки Я.П.Ряппо зазначав, що наукове життя в УРСР почало відроджуватися лише в 1921 р. в атмосфері крайніх злиднів і з наймізернішими ресурсами (див.: Шлях освіти. — 1924. — №10. — С.105).

У 1922 р. у Харківському інституті народної освіти було організовано Педагогічну секцію (згодом стала секцією Наукового товариства при ХІНО). Перед нею стояли такі завдання: а) всебічно вивчати дитину як об'єкт виховання; б) науково розробляти загальні й спеціальні питання педагогіки; в) вивчати справи виховання та освіти в теорії і практиці. Досягти цього передбачалося за допомогою збирання матеріалів та педагогічного вивчення дитини в умовах її розвитку і виховання; організації індивідуальних та колективних науково-педагогічних робіт; проведення лекцій, доповідей, рефератів, співбесід і диспутів на різноманітні педагогічні теми. На засіданнях секції її членів знайомили з бібліографічними оглядами нової педагогічної літерату-

ри за такими напрямками: педагогічне життя в СРСР; педагогічне життя за кордоном; нові шляхи шкільного викладання, організація дитячого колективу, новинки методичної літератури; журнали. У 1924 р. секція провела диспути на теми: «Організація шкільної праці», «Дитячий колектив», «Статеве виховання».

З 1 лютого 1925 р. почала працювати Педагогічна секція Харківського наукового товариства. Вона мала збирати й згуртовувати науково-педагогічні сили навколо товариства та проводити науково-дослідну й науково-популяризаторську роботу з питань педагогіки серед працівників освіти й широкого загалу.

Секція налічувала 95 чоловік, з яких 51 були дійсними членами і 44 — членами-співробітниками. Вона мала підсекції: 1) профосвіти; 2) політосвіти; 3) загальної методики й дидактики; 4) методики економічних дисциплін; 5) методики суспільствознавства; 6) методики мови; 7) методики математики; 8) художнього виховання; 9) дитячої літератури; 10) дошкільного й передшкільного виховання; 11) колективознавства. За п'ять років існування було заслухано 183 доповіді (див.: Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології. 1929. — Вип. 3/14/. — С.172-174).

У липні 1922 р. факультет соціального виховання Харківського інституту народної освіти (декан О.І.Попов) звернувся до наукового комітету Укрголовпрофосу з пропозицією організувати в Харкові науково-дослідну кафедру педології (Див.: ЦДА-ВО, ф. 166, оп.2, спр. 1206, акр. 1,2,3). В обґрунтуванні зазначалося, що на той час в Україні (Києві та Одесі) діяли дві науково-дослідні кафедри педології, які обслуговували здебільшого Правобережну Україну. Пропонувалося організувати третю кафедру в Харкові, що була б центром для всієї УРСР, місцевим центром для Лівобережжя й центром вищої підготовки соціальних вихователів для трьох гу-

берній — Харківської, Донбасу й Запоріжжя. У Харкові були для цього необхідні умови, зокрема діяли факультет соціального виховання й педагогічні курси, де педологія була обов'язковим і одним з головних предметів викладання, кабінет експериментальної педології, Психоневрологічний інститут і кабінет соціального виховання Головоцвиху, де вже досліджувалися окремі питання педології, були кваліфіковані та компетентні кадри (Ю.О.Семковський, В.Я.Данилевський, В.П.Воробйов, І.Ф.Білоусов, П.І.Кравцов, Б.А.Шаццо, О.Г.Дяков, О.І.Попов, А.П.Прусенко, А.І.Гендрихівська, Я.А.Мамонтов та ін.).

Передбачалося, що кафедра педології проводитиме свою роботу в трьох напрямках: 1) дослідження фізичної природи дитини як основи всього виховного процесу; 2) дослідження її психічної природи з урахуванням як нормальних, так і дефективних дітей. Планувалося також досліджувати й суто педагогічні проблеми (питання фізичного, естетичного та соціального виховання у вузькому розумінні цього слова).

Розв'язати питання організації такої кафедри Інститут соціального виховання уповноважив декана факультету соціального виховання О.І.Попова, завідуючого кафедрою педології на факсоцвісі О.Г.Дякова та завідуючого кафедрою біології Б.А.Шаццо Науковий комітет Укрголовпрофосу у своєму рішенні від 31 січня 1923 р. визнав створення кафедри в Харкові бажаним, але водночас застерігав, щоб це робилося не за рахунок ліквідації якоїсь іншої з уже існуючих 75 кафедр. Керівництво кафедрою було покладене на декана факсоцвиху О.І.Попова. За його пропозицією науковий комітет затвердив керівників секцій, а саме: загальної педології — професора, завідуючого кафедрою біології на факсоцвісі Б.А.Шаццо; патологічної педології — професора В.Г.Воробйова (з медінституту); соціальної педології — начальника Головоцвиху УРСР Л.Р.Мен-

жинську та педагогіки — декана факсоцвиху ХІНО О.І.Попова (він же керував і кафедрою). Дійсними членами кафедри були затвержені викладачі факультету соціального виховання О.Г.Дяков, Я.А.Мамонтов; науковими співробітниками — А.І.Гендрихівська та М.О.Панченко; позаштатними дійсними членами — В.Є.Бутвин, І.П.Соколянський, Ю.С.Лемківський, В.Я.Данилевський, М.М.Зотін та В.О.Арнаутов. Було визнано за потрібне ввести до складу кафедри проф. М.Зарецького (див.: ЦДАВО України. ф.166, оп.2, С.1206, арк.11).

З операційного плану науково-дослідної кафедри педології при ХІНО на 1925-1926 н.р. видно, що вона мала чотири секції та одну комісію: 1) секцію рефлексології; 2) секцію соціальної педагогіки; 3) секцію історії педагогіки і освіти; 4) секцію методики й дидактики з підсекціями: соцвиху, профосвіти й політосвіти; 5) програмно-методичну комісію. Особовий склад кафедри був таким: О.І.Попов, керівник кафедри й голова програмно-методичної комісії; В.П.Протопопов, керівник секції рефлексології, О.С.Залужний, керівник секції соціальної педагогіки; Я.А.Мамонтов, керівник секції історії педагогіки; Я.Т.Чепіга, керівник секції методики і дидактики; І.П.Соколянський, дійсний член; О.Г.Дяков, дійсний член; В.Є.Бутвин, дійсний член. Серед наукових співробітників були: А.І.Гендрихівська, Н.О.Панченко, В.І.Яковлев, П.І.Дахно, А.П.Головченко. У складі кафедри налічувалося 17 аспірантів і 23 кандидати в аспіранти.

24 грудня 1925 р. бюро кафедри вирішило назвати свій науковий підрозділ кафедрою педагогіки з чотирма секціями: методології, рефлексології, соціальної педології та педагогічної техніки.

Досить багатогранною була тематика досліджень кафедри, а саме: методи дослідної роботи в дитячих колективах (обстеження, анкетування, використання тестів, систематичних спостережень тощо); вплив юних піо-

нерів на дитячі маси; перевірка соціальних і біологічних факторів дитячого руху; історія дитруху та соціобіологічне його обґрунтування; дитяче право; система установ і заходів у боротьбі з безпритульністю; теорія педагогічного процесу в історичному розвитку; об'єктивне вивчення дидактичного процесу в установах професійної освіти; студювання класичних праць із психотехніки та ін.

У 20-ті роки ще не все було чітким і виразним у педагогічній науці, ще не визначилися її теоретико-методологічні засади. Були й істотні помилки в цій справі.

І.П.Соколянський на сесії Державного науково-методологічного комітету НКО в Києві (23-28 січня 1926 р.) говорив про те, що педагогіці загрожує небезпека вульгаризації і викривлення, коли за неї беруться зоотехніки, ветеринари й медики, які не мають нічого спільного з педагогікою взагалі. Він застерігав від засилля рефлексологічної макулатури, що «заповнювала тодішній ринок» (Шлях освіти. — 1926. — №1. — С.142).

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ

19 грудня 1925 р. Управління науковими установами Нарком осу УРСР затвердило проект реорганізації Харківської науково-дослідної кафедри педагогіки в Науково-дослідний інститут педагогіки. Створення такого інституту пояснювалося передусім зрослими вимогами життя до педагогічної науки й освіти. 2 квітня 1926 р. Державний науково-методологічний комітет Нарком осу УРСР прийняв постанову про створення в республіці єдиного центру наукових досліджень з педагогічних наук — Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП). Організаційно інститут оформився в жовтні 1926 р. на базі науково-дослідної кафедри педагогіки Харківського інституту народної освіти та Харківської дослідної

станції Управліннями соціального виховання Нарком осу УРСР.

Директором Інституту було призначено О.І.Попова.

Наприкінці грудня 1926 р. в Інституті працювало 11 секцій. У ньому налічувалося 110 наукових працівників, у тому числі 17 керівників та дійсних членів, 13 наукових співробітників, 49 аспірантів та 31 стажист.

Перед Інститутом ставилося завдання проводити дослідження в таких напрямках: 1) радянська та політизація школи з метою класового виховання дітей; 2) абсолютно матеріалістичне трактування як для себе, так і для дітей будь-яких питань; 3) засвоєння принципу трудового виховання і як похідна проблема виробничих ухилів у школі; 4) орієнтація на дитячий рух у широкому розумінні цього слова й головним чином на комуністичний дитячий рух; 5) необхідність переведення своєї праці на нову комплексну чи іншу якусь систему на противагу старій предметовій, а також переходу на нову методичну техніку (див.: П.Г.Мостовий Про переведення перепідготовки робітників соцвиху на нові рейки // Радянська освіта. — 1926. — №6. — С. 6-101).

З утворенням УНДІПу передбачалося, що всі науково-дослідні кафедри педагогіки й досвідні станції соцвиху мають підпорядковуватися Інституту на правах його філіалів.

На початку 1927 р. Наркомос УРСР затвердив Положення про Український науково-дослідний інститут педагогіки, де визначалися основні його завдання — розвивати науково-дослідну роботу в галузі педагогіки та суміжних наук і готувати кадри наукових працівників та викладачів педагогічних вузів. На Інститут також покладалося завдання наукової розробки питань виховання й навчання дітей, підлітків і дорослих, проблем соціального виховання, професійної і політичної освіти. Він мав сприяти поєднанню науково-педагогічної роботи, що проводилася на кафедрах, станціях, у кабінетах, лабораторіях

ях, педвузах, комвузах та ін. Найважливішими завданнями Інституту були: підготовка підручників і посібників із педагогічних наук, розробка навчальних програм, складання підручників та посібників з різних предметів загальноосвітньої школи; поширення досягнень педагогічної науки серед працівників народної освіти та населення; вивчення, узагальнення і впровадження досвіду роботи кращих учителів, передових шкіл, дошкільних та позашкільних дитячих закладів; проведення наукових сесій та конференцій з участю практичних працівників освіти, промисловості й сільського господарства.

Треба мати на увазі, що на початку 20-х років провідні діячі Нарком осу та науково-педагогічних структур України (Г.Ф.Гринько, О.І.Попов, Я.П.Ряппо та ін.) вважали сім'ю і школу пережитком минулого. Для виховання «нової людини» на перший план тоді висувалися дитячі будинки, що проголошувалися маяками, на які мали рівнятися нова педагогічна теорія і практика. Сім'я проголошувалася місцем зосередження дрібнобуржуазної, міщанської ідеології, тому нібито не могла успішно виконувати завдання щодо виховання «нової людини».

Важливим етапом у розвитку педагогіки родинного виховання стало спільне засідання Науково-дослідного інституту педагогіки та Досвідної станції Нарком осу УРСР (1928), на якому з доповіддю «Педагогіка школи та родини в системі соціального виховання» виступив І.П.Соколянський. Він говорив, що «не знищення родини, не її руйнація, як того б хотіли марнотяпи, не війна з родиною як такою, а з тими до середньовіковими забобонами, що міцно тримають в своїх лаптах здорову природу родини. Все на боротьбу з батьківською педагогікою, з «поцілунками» та «голоблями» — ось гасло нашого сьогодення суспільно-педагогічного буття» (Радянська освіта. — 1928. — №10. — С.4). Доповідач закликав повністю пе-

реглянути ставлення до родини, включити родину до установ системи виховання, як певного типу установи, з певними функціями. Він ставив питання про неминучість педагогізації населення. Кожна установа соціального виховання мала стати добре організованим штабом культурно-педагогічного впливу на населення. Особливо важлива роль відводилася школі, яка повинна була наймогутнішим зняряддям суспільно-педагогічної революції, основним засобом оздоровлення родини як інституту виховання.

Надзвичайно яскравим педагогічним явищем в Україні кінця 20-х початку 30-х років були колонія ім. О.М.Горького та комуна ім. Ф.Е.Дзержинського, якими керував А.С.Макаренко. Науковці Інституту педагогіки добре знали про їх новаторський педагогічний досвід, і більшість ставилася до нього схильно.

З ініціативи правління комуни ім. Ф.Е.Дзержинського 13 березня 1928 р. до УНДІПу було подано «Операційний план педагогічної роботи трудової комуни ім. Ф.Е.Дзержинського» і «Конституцію трудової комуни ім. Ф.Е.Дзержинського». В «Операційному плані ...» матеріал викладався за такими розділами: 1. Мета виховання (чітко визначалися 10 основних якостей і навичок, які бажано виховувати у кожного юнака і дівчини). 2. Єдність колективу (єдиний колектив вихованців і вихователів; 12 вимог до функціонування єдиного колективу). 3. Диктатура колективу (дисципліна, примус і покарання). 4. Первинний колектив (виробничий загін). 5. Самоврядування. 6. Інтерес і обов'язок (емоції обов'язку, правова емоція). 7. Загальний тон (крій одягу, манера говорити з боку медперсоналу, правила ввічливості, ставлення сторонніх, військова гра). 8. Висновок (чого ми досягнемо в результаті застосування цієї системи).

У 100 параграфах конституції трудової комуни ім. Ф.Е.Дзержинського регулювалися внутрішнє життя комуни, права та обов'язки вихованців,

основні закони й положення функціонування колективу. Передаючи документи науковцям, А.С.Макаренко 13 березня побував у кожному відділі й лабораторії. Співробітники Інституту висловили свої зауваження, вказали на недостатньо чітко визначені місця.

14 березня відбулося розширене засідання секції соціального виховання, на якому були присутні всі співробітники Інституту, працівники Головоцвику Наркомосу та члени правління комуни ім. Ф.Е.Дзержинського. З доповіддю про основні положення організації виховання в комуні ім. Ф.Е.Дзержинського виступив А.С.Макаренко. Він зазначив, що вихідними положеннями для трудкомуни стало напрацьоване в колонії ім. О.М.Горького і що горьківську конституцію взято на вихідний пункт для дальшого розвитку.

Основне принципове розходження між Інститутом, з одного боку, і А.С.Макаренко — з іншого, зводилося до визначення типу навчально-виховного закладу. Інститут клав в основу школу й освітній процес (семирічка або фабрично-заводська семирічка). Макаренко ж орієнтувався на трудову дитячу комуну, головною метою якої було не навчання, а виховання, випуск у життя підготовлених людей, хоча й без строгої шкільної настанови.

Під час обговорення доповідача критикували за те, що в матеріалах бракувало загальних положень, які характеризують систему комуністичного виховання в цілому, деталізації окремих положень, чітких ідеологічних, класових настанов тощо. Висвітлювалися навіть думки, що даний проект суперечить «основним принципам соцвику». Гострота обговорення значною мірою пояснювалася принциповою позицією А.С.Макаренка в питанні щодо виховання свідомої дисципліни й використання покарань. Він категорично виступав проти офіційної установки Нарком осу про заборону будь-яких засобів покарання і примусу.

А.С.Макаренко висловлював переконання в тому, що «елементи приму-

су не можуть бути відкинуті у вихованні» і від «правових емоцій» також не можна відмовитися. У деяких вихованців «переживання потреби переходять у переживання ... правові» («якщо він не має чобіт, то він це переживає як право вкрати чоботи»). Поняття обов'язку Антон Семенович розумів як переживання своїх обов'язків щодо колективу, «переживання своєї належності до класу». Далі він показав, що в комуні фактично відсутня воєнізація (військового строю немає, військової науки не проходять, з рушницями не возяться), що в ній використовуються лише певні ігрові елементи, що за своєю формою нагадують військову справу (салют, сигнал труби, оркестр, чіткість розпоряджень, використання у відповідь слова «Є» тощо).

Загалом доповідь А.С.Макаренка і його заключне слово справили на учасників засідання добре враження своєю аргументацією, тактом, витримкою. У заключному слові директор Інституту О.І.Попов назвав Антона Семеновича визнаним віртуозом у галузі педагогічної техніки. Народа створила комісію у складі І.С.Соколянского, який представляв Головоцвух, О.І.Попова й А.С.Макаренка для опрацювання резолюції, що відображала б думку Інституту. В «педагогічній поемі» А.С.Макаренко вказував, що нарада прийняла таке рішення: «Запропонована система виховного процесу є система не радянська». Тут же він зазначив, що на зборах було багато і його друзів, але вони мовчали. Була і група чекістів, які уважно вислухали дебати, щось записали в блокнотах і пішли, не чекаючи вироку. Правління трудкомуни з цією постановою не погодилися, і в основу організації комуни ім. Ф.Е.Дзержинського було покладено педагогічні принципи А.С.Макаренка.

За те, що О.І.Попов рецензував і рекомендував до друку казки Андерсена, колегія НКО УРСР 6 серпня 1929 р. оголосила йому догану і звільнила його з посади директора (Шлях освіти. —

1929. — №10. — С.147). Директором Інституту було призначено тимчасово О.С.Крижанівського.

У 1930 р. відбулася реорганізація структури УНДІПу. Це зумовлювалося зростанням і розвитком педагогічної теорії та практики, ускладненням педагогічної проблематики в результаті бурхливого культурного будівництва і України. У ході реорганізації Інституту ставилися такі завдання: 1) забезпечити підготовку наукових дослідників, що були б водночас і викладачами педагогічних дисциплін; 2) уточнити структуру, перетворюючи старі відділи в кафедри з чіткою організацією, широкою компетенцією та міцним внутрішнім зв'язком частин; 3) створити з так званих загальноінститутських секцій нові кафедри; 4) передбачити в старих і нових кафедрах секції та підсекції, які гарантували б розробку в Інституті всіх основних проблем щодо об'єкта й ідеологічні настанови педагогічного впливу з урахуванням завдань союзного з'їзду в справі поведінки, комсомольської наради в справі комдитруху та школи і особливо парт наради в справі освіти (див.: Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки. — 1930. — Вип. 5-6 (20-21). — С. 148).

З 1 березня 1930 р. директором УНДІПу став М.С.Гаврилов, який до цього був ректором Харківського інституту народної освіти. Тоді там працювало 53 штатних наукових співробітники і понад 90 аспірантів (усього 144 чоловіка).

30 січня 1929 р. при УНДІПі було засновано гурток «педагог-марксист». Це було зроблено з ініціативи бюро партосередку Інституту педагогіки. У положенні мета організації гуртка і його завдання формулювалися так: «В перехідну добу диктатури пролетаріату, добу загострення класової боротьби пролетаріату проти буржуазії постає питання про утворення класової комуністичної педагогіки на наукових підвалинах марксизму-ленінізму. В перехідну добу диктатури пролетаріату одержано класове замовлен-

ня від пролетаріату створити класово-пролетарську радянську педагогіку.

На початку 30-х років у зв'язку із запровадженням загального обов'язкового навчання в країні значно поширювалася мережа загальноосвітніх шкіл, різко зростала кількість учителів, які часто не мали ні досвіду роботи, ні відповідної кваліфікації.

УНДІП силами своїх співробітників організував їм певну допомогу. Було випущено «Посібник для молодого вчителя» та організовано «Бюро заочних консультацій молодого вчителя». Відповіді на запитання вчителів давалися листовно та через журнал «Політехнічна школа».

Важливим центром педагогічної та психологічної наук був Київ. У липні 1922 р. тут було засновано науково-дослідну кафедру педології з ініціативи і під керівництвом С.А.Ананьїна. На кінець 1929 р. науково-дослідна кафедра педології напередодні її реорганізації у філіал УНДІПу мала такий персональний склад:

А. Дійсні члени: Й.Б.Селіфанович, О.Ф.Музиченько, О.М.Раєвський, О.І.Дорошенко.

Б. Наукові співробітники: Г.Є.Жураківський (історія педагогіки), К.С.Мокульський (фізіологія), С.М.Плотникова (фізіологія), В.І.Помогайба (дидактика), Г.С.Костюк (експериментальна педагогіка), О.О.Андрієвська (експериментальна педагогіка).

У 1930 р. було відкрито Київський філіал Українського науково-дослідного інституту педагогіки.

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ В УМОВАХ ПАРТІЙНО-ІДЕОЛОГІЧНОГО ТИСКУ

На початку 30-х років у зв'язку з насадженням командно-адміністративної системи господарювання та посиленням культу особи Сталіна відбувалися значні зміни і в системі народної освіти. Постанови партії і уряду про школу, по суті, поклали край прогресивному розвитку педагогічних ідей 20-х років. Школа дедалі більше ско-

чувалася на традиційні рейки формально-схоластичного навчання, до того ж занадто політизованого, більше відрива від життя.

15-21 лютого 1931 р. відбулася семиденна дискусійна сесія УНДІПу з участю всіх працівників інституту, Харківського науково-педагогічного активу, представників деяких інших науково-дослідних інститутів Харкова, представників науково-педагогічних шкіл Києва, Одеси, Луганська та інших міст України. Було заслухано три доповіді: Ю.П.Горбенка — огляд сучасного науково-педагогічного фронту; І.П.Соколянського — основні проблеми вчення про колектив.

У передовій редакційній статті «На повороті», вміщеній у журналі «Радянська освіта», зазначалося: «Дискусійна сесія уважно переглянула весь той шлях, що ним йшла теоретична педагогіка на Україні після Жовтня. Порядком критики й самокритики перевірено тут теоретично-педагогічну продукцію на Україні як на перших етапах її розвитку, так і особливо за останні два-три роки. Перевірка ця показала, що наша науково-педагогічна теоретична праця йшла глибоко невірними шляхами. По-перше, наша науково-педагогічна думка дуже мало опрацьовувала або й зовсім не взяла до уваги тих пекучих завдань сучасності, що ними вона мусила цікавитися в першу чергу, по-друге, ті проблеми, що вона їх розв'язувала, опрацьовувала вона, раз у раз ухиляючись у бік від основних засад науки Маркса й Леніна, попадаючи в обійми механістичних, ідеалістичних концепцій тощо» (1931. — № 3-4. — С.3).

Першу групу хиб викрив Нарком освіти УРСР М.О.Скрипник. У виступі перед початком дискусії він наголосив, що «основна теза, основна вісь дискусії ... є проблема, що таке педагогіка, яке її співвідношення з природознавчими науками, яке її місце між спорідненими науками й що таке є педагогічний процес» (Комуністична освіта. — 1931. — №2-3. — С.66). Він

вважав, що компас теоретичної педагогічної праці треба спрямовувати не на абстрактні теоретичні академічні теми про те, що таке педагогіка і чому вона базується, а на розробку конкретних проблем, що стоять у соціалістичній перебудові країни.

Другу групу помилок на теоретико-педагогічному фронті досить яскраво розкрили основні доповідачі І.П.Соколянський та О.З.Залужний. Вони самокритично засудили свої помилки і збочення.

Різко критикували І.П.Соколянського за те, що вважав педагогіку складовою частиною природничих, а не соціальних наук, та О.С.Залужного, який став на шлях «Біологізації поняття колективу». О.І.Попова звинувачували в тому, що впадав у властивий ліберально-буржуазний педагогіци педоцентризм. Критикували також В.П.Протопопова, А.І.Зільберштейна, М.С.Волобуєва, Ю.П.Горбенка та інших, що були недостатньо активні в боротьбі з лівими і правими ухилами в педагогіці й намагалися побудувати педагогіку на засадах фізіологічного вчення І.П.Павлова.

У розгорнутій резолюції (11 машинописних сторінок), яку було прийнято на сьомий день дискусії, педагогіка різко критикувалася за те, що «заглибилась в абстрактні шукання предмету педагогіки, відірвавшись від революційної практики в педагогіці», що недостатньо спиралася на вчення класиків марксизму-ленінізму, мирилася з проявами буржуазних педагогічних теорій, недостатньо вивчала передовий педагогічний досвід.

Через рік, у лютому 1932 р., М.О.Скрипник у доповіді на IV Всеукраїнському з'їзді Спілки Робос констатував, що УНДІП останнім часом відійшов від своєї замкненості, академічності, абстрагування від життя і переходить до безпосередньої, конкретної реальної роботи щодо обслуговування потреб педагогічного життя, виконання основних завдань, які стоять перед системою освіти (Комуністична

освіта. — 1932. — № 3 (119). — С.27). Згодом цю доповідь заступник нарком освіти УРСР І.А.Хат назве «Купольною комедією» за те, що вона не досить рішуче розвінчала «харківську школу педагогіки». (див.: Там само. — 1934. — № 2 (139). — С.14).

Як бачимо, тижнева дискусія проходила в стилі погромів, характерних для початку 30-х років. Грунт для завдання основного удару по Інституту педагогіки було підготовлено, що через певний час і сталося.

На початку жовтня 1933 р. ЦК Компартії України прийняв розгромну постанову «Про роботу українського інституту педагогіки та Всеукраїнського товариства «педагог-марксист» (Комуніст. — 1933. — 11 жовт.) У постанові констатовалося, що Український інститут педагогіки, який мав відігравати важливу роль у будівництві політехнічної школи, розробці теоретичних проблем педагогіки й підготовці наукових педагогічних кадрів, останні два роки був засмічений контрреволюційними, буржуазно-націоналістичними петлюрівськими елементами (Бадан, Вітех, Приступа, Канюк), які керували основними його відділами та секціями. Продукція УНДІПу, велика за кількістю, але малоприматна за якістю, була пропагандистом правоопортуністичних («харківська педагогічна школа») і «лівацьких» теорій (відмирання школи) та буржуазно-націоналістичних ідей у питаннях школи та педагогіки. УНДІП звинувачувався в тому, що нібито був легальною базою для контрреволюційної діяльності буржуазних націоналістичних елементів, які «обгрунтовували» і роздмухували політичні помилки старого керівництва нарком осу (М.О.Скрипник) в питаннях системи й методів освіти, мови, примусової українізації національних меншин тощо.

М.Скрипник критикувався за те, що уявляв педагогіку «як деяку сума технічних прийомів, деяку енциклопедію технічних рецептів «соціально-виховного виробництва», за те, що забув «про класовий зміст педагогіки,

за те, що педагогіка пролетаріату принципово відмінна від педагогіки буржуазії, за те, що на фронті педагогічної теорії точиться запекла класова боротьба» (див.: Хаїт І.А. На педагогічні теми. — Х., 1936. — С.7).

Всеукраїнське товариство «педагог-марксист» (І.Соколянський, Григор'єв, Пасіка) звинувачувалося в тому, що не тільки не викрило буржуазно-націоналістичної теорії в мовознавстві (термінологія, правопис), теорії примусової українізації дітей нацменшостей, «виховання національної свідомості», а навпаки, постачало «науковий» матеріал старому керівництву НКО для всіх буржуазно-націоналістичних збочень і для «хибних теорій у питаннях школи і педагогіки».

Постанова пропонувала НКО протягом декади рішуче очистити Інститут педагогіки від буржуазно-націоналістичних, контрреволюційних і петлюрівських класово ворожих елементів, переглянути штати і зміцнити його відповідними керівними та науковими працівниками-партійцями.

Дирекції Інституту пропонувалося переглянути план його наукової роботи й зосередити найближчим часом увагу на розробці методичної літератури для вчителя, наміченої практичним досвідом з усіх дисциплін, та на подальшому вдосконаленні програм і стабільних підручників. Було спрощено структуру Інституту, в якому залишалися такі відділи: 1) політехнічної школи; 2) дошкільного виховання; 3) педології і психології; 4) освіти в капіталістичних країнах. Секції що існували по відділах, та кабінет «чужоземної освіти» було ліквідовано. Пропонувалося набрати нову аспірантуру кількістю 30 чоловік, з яких не менш як 80% мали бути комуністами й комсомольцями. Директором Інституту було затверджено за сумісництвом заступника нарком освіти І.А.Хаїта.

5 січня 1934 р. відбулася об'єднана сесія Науково-дослідного інституту педагогіки і Дитячого комуністичного руху з представниками досвідно-педа-

гогічних станцій та кафедр педагогіки і психології педвишів. З основною доповіддю «За більшовицьку розцирку на фронті педагогічної теорії» на ній виступив заступник наркома освіти, директор Інституту педагогіки І.А.Хаїт. Перша частина доповіді була присвячена характеристиці стану теоретичного педагогічного фронту до листопадового (1933) Пленуму ЦК КП (б)У. Друга частина ставила за мету «Зірвати маску з так званої «харківської педагогічної школи» (Комуністична освіта. — 1934. — №2 (139). — С.11-12). Доповідач різко критикував насамперед директорів Інституту педагогіки (Попов, Гаврилов, І.Соколянський, Пасіка), які водночас очолювали Товариство «педагог-марксист» і виступали під поняттям «харківська педагогічна школа». Їх було названо школою українського фашизму в питаннях педагогіки, що є рідною сестрою педагогічних шкіл німецького, українського закордонного, італійського та інших фашизмів. Особливо круто «розвінчувалася» біологізаторська теорія, яка нібито заперечувала класовий характер виховання, перетворювала педагогіку в надкласову, надісторичну науку, заперечувала керівну роль партії у вихованні, в основу педагогічного процесу клала муштру, механічне вироблення навичок, створення в дітей «умовних рефлексів». На цій підставі основні наукові кадри Інституту було репресовано чи звільнено з роботи. Але й після цього «розвінчування» «харківської педагогічної школи» тривало протягом усього 1934 р. Використовували для цього переважно журнал «Комуністична освіта», що був науково-теоретичним органом УНДІПу і до 1931 р. називався «Шлях освіти», та журнал «За комуністичне виховання дошкільника» (статті О.Г.Дзевєрина, А.І.Гендрихівської, В.П.Задонського, К.І.Меркулова, М.М.Миронова, С.Х.Чавдарова та ін.

Трагічною була доля одного з провідних теоретиків і методологів Наркомосу УРСР та УНДІПу І.П.Соколянського. За даними Служби безпеки Ук-

раїни, 7 грудня 1933 р. його було заарештовано. У цей час він працював директором Лікарсько-педагогічного інституту фізичної дефективності. Його звинувачували в тому, що він нібито належав до Української контрреволюційної організації. Проте це не було доведено, і постановою суддівської трійки ДПУ УРСР від 8 березня 1934 р. його позбавили волі строком на три роки умовно і 3-під варті звільнили.

Вдруге І.П.Соколянського було заарештовано 12 жовтня 1937 р. Його знову звинувачували в належності до антирадянської націоналістично-терористичної організації. Проте в ході слідства висунуте йому обвинувачення не було доведено. Тому постановою УНКВС Харківської області від 16 травня 1939 р. справу щодо І.П.Соколянського було припинено, і його звільнили 3-під варті. До арешту він працював завідуючим клінікою для сліпоглухонімих Харківського інституту експериментальної медицини.

Переслідувань зазнали в цей час і ряд інших провідних науковців КНДІПу.

Після прийняття постанови ЦК ВКП(б) «Про педологічні викривлення в системі наркомосів» 4 липня 1936 р. структуру Інституту було змінено. В ньому працювали такі відділи: педагогіки (із сектором дитячої літератури та дитячого читання), історії педагогіки, дошкільної педагогіки, дитячого комуністичного руху, зарубіжної педагогіки, організації і методики політосвіти, психології, методики математики, методики природознавства.

У 1930 р. в Києві було відкрито філіал УНДІПу, а в 1934 р. дирекція Інституту педагогіки переїхала до Києва у зв'язку з перенесенням сюди столиці з Харкова і переїздом Наркомату освіти УРСР. У Харкові до 1936 р. існував інститут педагогіки під назвою Харківський інститут педагогіки.

У 1936 р. в журналі «Комуністична освіта» (1936. — №4) було опубліковано статтю науковців Харківського інституту педагогіки (І.А.Палунск, А.Г.Тер-

Гевондян, А.Н.Касейнов, С.А.Литвинов, С.Г.Рубінштейн) «Підняти педагогічну науку до рівня завдань соцбудівництва», де критикувалася діяльність харківського філіалу УНДІПу. Автори закликали, по-перше, зробити рішучий поворот до досліджень власне педагогічної науки; по-друге, удосконалити методику педагогічних досліджень, добитися того, щоб «високо науковий принцип дослідження — узагальнення досвіду — не перетворювався на емпіричний, описовий шлях дослідження.» (Там само, С.90); по-третє ліквідувати наявний стан відставання наукової роботи Інституту педагогіки від сучасних завдань; по-четверте, зазначалося, що в Харківському інституті бракує належної дисципліни, план наукової роботи виконується несвоєчасно. Харківський інститут ще не зміг згуртувати навколо себе міцного колективу практичних працівників, не налагодив стосунків з органами НКО, часто ставав на шлях «безпосереднього обслуговування оперативної роботи НКО у керуванні школами». Майже всі співробітники Інституту суміщали свою працю в інших установах, а то й у двох і трьох місцях.

У липні 1936 р. Нарком освіти УРСР В.П.Задонський зобов'язав заступника наркома Дитюка намітити й подати на затвердження заходи щодо посилення роботи Київського і Харківського науково-дослідних інститутів педагогіки, зокрема щодо зміцнення їх кадрами (див.: Комуністична освіта. — 1936. — № 8. — С.119). Директором УНДІПу в цей час уже був Й.Ліпман, який і проводив його відповідну реорганізацію.

У черговому номері журналу «Комуністична освіта» (1936. — №9) у статті «Про педологів, що не роззброїлися» знову критикувався Харківський науково-дослідний інститут педагогіки за те, що його науковці продовжували досліджувати проблеми про значення зон актуального і найближчого розвитку щодо різних вікових груп дітей.

У кінці 1936 р. директором Харківсь-

кого інституту педагогіки був І.А.Палунськ, який виступив з доповіддю на пленумі ХНДІП «Поновити в правах педагогіку й педагогів» (Комуністична освіта. — 1936. — №11) і накреслив чергові його завдання. Але становище Харківського інституту педагогіки весь час погіршувалося. Основні його наукові кадри поступово перейшли до педінституту та університету, а частина науковців до інших методичних служб Харкова. Так непомітно і тихо Харківський інститут педагогіки припинив своє існування.

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Політика «перебудови», яку проводив М.С.Горбачев з 1984 р., кінець кінцем зумовила швидке послаблення Радянського Союзу. Уже в 1990 р. країну охопила глибока економічна криза. Невдалий державний переворот, що здійснила частина партійного керівництва у серпні 1991 р. уможливив перехід ініціативи до прихильників розпуску СРСР. 8 грудня 1991 р. президенти Росії, України і Білорусі, зібравшись таємно у Біловезькій Пущі, фактично розпустили СРСР і утворили Союз незалежних держав, до якого 21 грудня цього ж року приєдналися майже всі союзні республіки. Це спричинило відставку першого президента СРСР М.С.Горбачова і офіційний розпад СРСР (26 грудня 1991 р.). З'явилися сприятливі умови для розвитку Української держави. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України проголосила незалежність України, що 1 грудня 1991 р. підтвердив Всеукраїнський референдум. Почався принципово новий етап у розвитку України як незалежної і суверенної держави, що неминуче вимагав принципових змін у дальшому розвитку Інституту педагогіки.

У 1992 р. вносилися істотні зміни до тематичного плану Інституту та організації його виконання. У зв'язку з розпадом СРСР Інститут педагогіки мав брати на себе виконання багатьох

завдань (навчальні плани, програми, підручники, навчальні посібники, навчальне обладнання тощо), які до цього УРСР одержувала з Міністерства освіти та Академії педагогічних наук СРСР.

Проголошення суверенної і незалежної Української держави відкрило шлях для педагогічної творчості, активізувало пошуки численної армії освітян для розбудови української національної системи освіти. Почали виникати нові навчальні заклади, авторські та альтернативні школи, оригінальні концепції навчання й виховання. З'явилася потреба в глибокому вивченні, науковому осмисленні й виробленні на цій основі стратегії і тактики розвитку української національної школи. Це активізувало науково-педагогічну громадськість щодо створення власного науково-педагогічного центру.

4 березня 1992 р. Президент України Л.М.Кравчук прийняв пропозицію групи провідних учених і видав Указ про створення Академії педагогічних наук України як вищої галузевої наукової установи.

На виконання Указу Президента Кабінет Міністрів України 16 червня 1992 р. прийняв спеціальну постанову щодо створення Академії педагогічних наук України. Президентом-організатором Академії було призначено директора Інституту педагогіки М.Д.Ярмаченка. У функціональне управління Академії педагогічних наук України Уряд відніс Науково-дослідний інститут педагогіки, Науково-дослідний інститут психології та Республіканський педагогічний музей. У зв'язку з розвитком Академії на базі лабораторій Інституту педагогіки створилися нові інститути й центри (на правах інститутів). Це зумовлювало зміни в структурі Інституту педагогіки.

У травні 1993 р. було відкрито Український інноваційний центр гуманітарної освіти, до якого перейшло ряд науковців з різних лабораторій Інституту педагогіки.

В листопаді 1993 р. створено Інститут педагогіки та психології професій-

ної освіти, до якого увійшла лабораторія професійної освіти Інституту педагогіки й кілька співробітників з інших лабораторій. **Тоді ж був створений і Інститут дефектології**, до якого відійшли лабораторії сурдопедагогіки, дифлопедагогіки, олігофренопедагогіки та логопедії. **У грудні 1996 р. було створено Інститут проблем виховання**, куди відійшли всі лабораторії, що досліджували проблеми виховання.

Таким чином поступово змінювалася структура Інституту педагогіки, децю зужувалася кількість проблем, над якими він працював. Натомість виникали нові лабораторії, з'являлися нові наукові проблеми, що відповідали вимогам нового етапу науково-технічного прогресу та соціально-економічним змінам, що сталися в Україні.

У 1992 р. співробітники Інституту брали участь у розробці серії нормативно-правових документів з питань загальної середньої освіти: положення про загальноосвітню школу; положення про ліцей; положення про гімназію; положення про вечірню школу; положення про середній загальноосвітній навчальний заклад; положення про індивідуальне навчання в системі освіти.

Активізувалася робота з удосконалення змісту освіти, організаційних форм і методів навчання в трирічній і чотирирічній початковій школі. Зокрема, було узгоджено зміст навчання української і російської мов у початковій ланці різної структури. За завданням Міністерства освіти України розроблено й видано програми з цих предметів. Підручники з читання, української і російської мов, що діяли в чотирирічній школі, адаптовано й видано для трирічної школи. В результаті досягнуто вирівнювання знань, умінь і навичок «випускників» 3-го та 4-го класів з їхнім переходом до середньої ланки (О.Я.Савченко, М.С.Вашуленко, Н.М.Бібік, В.П.Теменко та ін.).

Актуальні проблеми перебудови школи, визначення нових пріоритетних напрямів розвитку всієї системи

виховання та освіти молоді в Україні поставили завдання дослідити мало-відомі, невідомі та вилучені цінності й досягнення національної педагогічної науки й школи протягом усієї історії України для повнішого визначення й обґрунтування нової концепції розвитку школи в молодій державі. Стратегічним напрямом пошуку стала гуманізація виховання, тобто визначення цінності дитини як особистості, її прав на свободу і волевиявлення, соціальний захист, створення умов для розвитку творчого потенціалу індивідуальності, а також стимулювання внутрішніх сил вихованців до саморозвитку й самовиховання.

У 1993 р. розроблено Концепцію мовної освіти в загальноосвітніх школах, що містила вихідні позиції, згідно з якими визначалися загальні цілі й завдання вивчення рідної, державної та мов національних меншин України, терміни їх вивчення, форми й методи навчання (О.М.Біляєв та ін.).

Створено також Концепцію безперервної екологічної освіти в Україні, що є одним з етапів розробки базового змісту екологічної освіти від дошкільного виховання до вузівської ланки. Опрацьовано програму «Основи екології» для 10-11-х класів загальноосвітньої школи (Н.П.Пустовіт та ін.).

У 1994 р. створено нову концепцію літературної освіти, розроблено й апробовано експериментальну програму з української літератури для 9-11-х класів гуманітарного профілю. Готувалися й видавалися нові підручники з української і російської літератур. Розроблено проекти навчальних предметів шкільного компонента «Народознавство», «Фольклор і етнографія України», «Основи релігієзнавства», а також відповідне науково-методичне забезпечення.

Створено концепцію нових підходів до роботи з важковиховуваними учнями, яка виходить з того, що профілактика відхилень у поведінці учнів залежить від гуманістичного спрямування системи виховних впливів на неповнолітніх, якості рівня суб'єктів профі-

лактики, характеру взаємодії суб'єктів і об'єктів профілактичної діяльності, гуманістичної спрямованості взаємодії школи і комісії в справах неповнолітніх, вибору ефективних засобів позашкільної діяльності для позитивної соціальної адаптації неповнолітніх, професійної підготовки учительських кадрів до профілактичної роботи з учнями.

Розроблено Концепцію математичної і фізичної освіти в школах України, де вперше подано завдання, зміст і структуру базових курсів математики і фізики; вихідні положення безперервної освіти з математики й фізики.

Створено три концепції мовної освіти в загальноосвітніх школах, що принципово оновлюють зміст і процес навчання рідної, державної мов і мов національних меншин України. Підготовлено п'ять рукописів підручників з англійської, французької, іспанської та німецької мов (на основі результатів тривалої експериментальної роботи.)

Опрацьовано Концепцію трудового навчання учнів сільських шкіл, в основу якої покладено інтегровані знання про замкнутий цикл виробництва, первинну обробку й реалізацію продукції сільського господарства.

Завершено роботу над темою «Розвиток української національної школи у першій половині ХХ ст.».

Створено типову навчальну програму з курсу «Порівняльна педагогіка».

Розробляється тема «Концептуальні основи і досвід функціонування шкіл нового типу в Україні».

У 1994-1995 рр. продовжувалася робота над стандартами змісту освіти в загальноосвітній школі, започатковано створення нового покоління навчально-методичних комплектів (підручники, методичні посібники, дидактичні засоби навчання), науково обґрунтованих нормативів діагностики й контролю рівнів засвоєння математики і фізики, тестів та фіксованих завдань для поточного, тематичного й підсумкового контролю якості знань.

У 1997-1998 рр. досліджувалися нові

інформаційні технології в навчально-виховному процесі, вивчення і впровадження педагогічних інновацій. Завершено роботу над першим варіантом державних стандартів змісту загальноосвітньої середньої школи.

Опрацьовано концептуальні підходи до формування змісту освіти в середній школі, що дало можливість визначити загальну структуру змісту в розрізі інваріантного й варіативного його компонентів, сформулювати педагогічні цілі вивчення освітніх галузей, обґрунтувати змістові лінії кожної з них та сформувати їх наповнення, визначити загальнообов'язкові вимоги до засвоєння його змісту учнями. Таким чином, створено в першому варіанті національний стандарт загальної середньої освіти, що дає загальнообов'язкову норму освіченості й гарантії держави в її досягненні громадянами.

Тематика наукових досліджень Інституту педагогіки спрямовувалася на розбудову національної освіти в Україні, на методологічне, теоретичне, дидактичне й методичне забезпечення її розвитку й функціонування. Досить успішно досліджувалися проблеми початкової школи. Вийшли оригінальні підручники: «Барвистий клубочок», «Учись учитися», «Розвивай свої здібності», «Дидактика початкової школи».

Зміст і структура програм, підручників, дидактичних матеріалів, тестових завдань, методичних рекомендацій перевірялися в експериментальній роботі в школах, обговорювалися на спільних засіданнях лабораторій та педколективів шкіл, на наукових конференціях і семінарах.

Щороку Інститут організовував і проводив близько 250–300 масових заходів (наукові конференції, семінари,

педагогічні читання, «круглі столи» з певних проблем тощо), де обговорювалися різноманітні науково-педагогічні проблеми, аналізувалися шляхи дальшого розвитку педагогічної теорії та практики.

Про стан і розвиток Інституту педагогіки в умовах незалежної України свідчать такі дані:

Останнім часом Інститут педагогіки працював стабільно. Він мав велику кількість висококваліфікованих кадрів. Підтверджується це й таблицею 1, захисту дисертацій у спеціалізованих радах Інституту.

Одним з показників результативності діяльності Інституту є його публікації.

Є й слабе місце в діяльності інституту — розробка фундаментальних проблем педагогіки, що виражається у відсутності підручників з педагогіки, історії педагогіки, окремих методик для вищої школи, педагогічних словників та енциклопедій.

УПРАВЛІННЯ І КЕРІВНИЦТВО ІНСТИТУТОМ ПЕДАГОГІКИ

Діяльність Інституту педагогіки України значною мірою залежала від рівня кваліфікації його керівництва — директорів, їхніх заступників, учених секретарів, керівників відділів, секторів та лабораторій.

Цілком логічним було те, що після створення Харківського інституту народної освіти першим деканом факультету соціального виховання став О.І. Попов. З 1923 р. він очолював і кафедру експериментальної педагогіки цього інституту, створену в 1922 р. Водночас Олександр Іванович працював редактором журналу «Радянська освіта».

О.І. Попов був ідеологом українського соціалізму. Він обґрунтовував потребу виховання «нової людини по-новому». В середині 20-х років повністю підтримував позицію партії та уряду в галузі політики й

Таблиця 1.

№ п/п	Рік захисту	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Резом за 8 років
	Види дисертацій									
1.	Докторські	5	8	6	5	8	7	7	6	52
2.	Кандидатські	58	41	42	48	41	46	36	15	307

по суті відстоював цю позицію в галузі педагогіки й освіти в Україні.

У 1925 р. О.Попов організував педагогічну секцію Харківського наукового товариства при Всеукраїнській Академії наук і керував нею. Цілком логічним було й те, що зі створенням Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП) в жовтні 1926 р. він став його першим директором. Принципово важливою подією в діяльності О.І.Попова-директора було засідання секції соціального виховання Інституту педагогіки, де розглядалася педагогічна система А.С.Макаренка і де він головував. Відомо, що педагогічна система, що лежала в основі діяльності комуни ім. Ф.Е.Дзержинського, була відкинута науковим «синедріоном». І все-таки в листі до Ганни Салько 15 березня 1928 р. А.С.Макаренко писав: «Сподобався мені найбільше О.І.Попов. Це все ж єдина там серйозна і культурна людина. Він не поступився жодною п'яддю, але зробив це якимось по-людськи» («Ты научила меня плакать...»). — М.: Витязь, — 1994. — Т.1. — С.38).

У серпні 1929 р. О.І.Попова було звільнено з посади директора УНДІПу. Приводом стало те, що він на прохання приватного видавництва «Космос» рецензував і рекомендував до друку книгу «Казки Андерсона». Поведінка О.І.Попова розцінювалася «як об'єктивна допомога приватному видавництву «Космос» в розрусі ідеологічної позиції на фронті дитячої книги». Це питання розглядалося на дводенному (3 і 5 серпня 1929 р.) засіданні колегії Наркомосу УРСР, яка прийняла таке рішення: «Беручи до уваги багатолітню бездоганну роботу тов. Попова на фронті радянської української педагогіки, його політичну, суспільно-соціальну роботу та наукову перевантаженість, визнання ним своїх помилок, Колегія НКО визнала за можливе обмежитися такими заходами: оголосити тов. Попову сувору догану і зняти його з посади директора Інституту педагогіки, залишити

його професором в Інституті педагогіки і на іншій роботі» (Дитячий рух. — 1929. — № 8-9. — С.84).

У 30-ті роки О.І.Попов працював професором Інституту педагогіки, вчителем у середній школах № 6 та № 25 м.Харкова. Неодноразово його заарештовували, допитували як учасника національного руху. Діяльність О.Попова активізувалася під час німецької окупації. З листопада 1941 р. він керував підвідділом вищих шкіл та науково-дослідних установ окупаційної адміністрації відділу освіти Харкова. Водночас був членом Ради харківського товариства «Просвіта» та брав участь у роботі Харківського українського наукового товариства Т.Г.Шевченка, а також керував курсами перепідготовки вчителів. На початку 1943 р. О.І.Попов переїхав до Києва, 28 лютого 1943 р. архієпископ Української автокефальної православної церкви Никонор висвятив його у дякони, а 7 березня того ж року — у священники. Служив О.Попов в Андріївській церкві. У вересні 1943 р. він разом з німцями евакуювався до Німеччини, жив у Баварії і залишив певний слід в історії української діаспори та історії УАПЦ в еміграції. У 1950 р. О.І.Попов переїхав до США. В останні роки (1952-1958) жив у м.Хемтрек (штат Мічиган), редагував журнал «Православний українець» (до 1954).

Звільнивши з посади директора УНДІПу О.І.Попова, колегія НКО УРСР затвердила нового директора Інституту Д.С.Слабвенка, який був аспірантом. Але цей час він перебував у відрядженні, а коли повернувся, то відмовився від цієї посади, бо хотів завершити свою наукову підготовку.

Директором УНДІПу 29 серпня 1929 року було призначено наукового співробітника відділу політосвіти цього ж інституту О.С.Крижанівського (тимчасово).

З 1 березня 1930 р. директором УНДІПу став *Мирослав Гаврилов*, який до цього був ректором Харківського інституту народної освіти. Його діяльність нічим особливим не відзна-

чалася, хіба що різкою критикою її на лютневій (1931) сесії УНДІПу, після якої його й було звільнено з посади директора.

У цей час, як вважав Г.Хілліг (див.: Прометей Макаренко и «главбоги» педолимпта: Соколянський, Залужний, Попов. — Марбург, 1997. — С.10), І.П.Соколянський кілька місяців виконував обов'язки директора УНДІПу. Правда, і його теж різко критикував Нарком освіти М.О.Скрипник (як і М.Гаврилов). Певну роль тут відіграв, очевидно, той факт, що І.П.Соколянський у 1929–1930 рр. керував товариством «Педагог-марксист», був авторитетним і в Інституті педагогіки, де очолював секцію педагогіки особистості, і в Харківському інституті народної освіти, де був деканом факультету Соцвиху, і Наркомосі, де очолював науково-методичний комітет управління соцвиху. В умовах такої кадрової кризи йому й довелося певний час керувати Інститутом педагогіки України. Це підтверджував і заступник наркома освіти УРСР, директор УНДІПу І.А.Хаїт, який у доповіді на об'єднаній сесії Науково-дослідних інститутів педагогіки і дитячого комуністичного руху 5 січня 1934 р. зазначав, що директором Інституту педагогіки послідовно були Попов, Гаврилов, Соколянський, потім Пасіка (див.: Комуністична освіта. — 1934. — №2 (139). — С.1).

Показовим тут є й те, що 20–23 вересня 1930 р. на Всеукраїнському політехнічному з'їзді з доповіддю від УНДІПу та тему «Основні засади політехнізації освіти та завдання науково-дослідних установ» виступав І.П.Соколянський.

У кінці 1930 р. директором УНДІПу став Т.Пасіка. Уже в першому номері журналу «Радянська освіта» за 1931 р. новий директор опублікував статтю «Підручник у школі», де давалися відповіді установи від імені УНДІПу.

У журналі «Комуністична освіта» (1932, №3) було опубліковано статтю Т.Пасіки «Постанова ЦК ВКП(б) про початкову й середню школу в дії», де

різко критикувалися погляди Калашнікова, Пістрака, Ваганяна, Гастева, Гайсіновича та представників Харківської школи педагогіки. Критикувалися й використання в Україні методу проєктів, незадовільний стан з викладанням педагогічних дисциплін у педагогічних інститутах і технікумах. У десятому номері цього ж журналу Т.Пасіка опублікував велику статтю «Український Науково-дослідний інститут педагогіки на XV річницю Жовтня». В ній йшлося про виникнення Інституту. Критикувався соціобіологічний дуалізм, у чому звинувачувалися Попов, Соколянський, Залужний та деякі інші співробітники Інституту.

Відповідно до постанови ЦК КП України від 11 жовтня 1933 р. «Про роботу українського інституту педагогіки та Всеукраїнського товариства «педагог-марксист» Т.Пасіка був звільнений з посади директора УНДІПу. Його кваліфікували як націонал-ухильника, що допомагав класовим ворогам.

Директором УНДІПу було призначено заступника наркома освіти УРСР І.А.Хаїта (за сумісництвом). 5 січня 1934 р. відбулася об'єднана сесія науково-дослідних інститутів педагогіки та дитячого комуністичного руху разом з представниками досвідно-педагогічних станцій та кафедр педагогіки й педології педвишів. З основною доповіддю на ній «За більшовицьку розчистку на фронті педагогічної теорії» виступив директор УНДІПу І.А.Хаїт. Розгромний характер цієї доповіді характеризують такі її розділи: 1) Стан теоретичного педагогічного фронту до листопадового пленуму ЦК КП(б)У. 2) Зірвати маску з так званої «Харківської педагогічної школи». 3) Войовниче біологізаторство «Харківської педагогічної школи». 4) Політичний еквівалент біологізаторських теорій (теорія про біологічний характер виховання — є заперечення класового характеру виховання і т.д.). 5) Про чорта жовтого і чорта синього ... 6) Трубадура буржуазного націоналізму в педагогіці. 7) Як Соколянський і Залужний «відмирили»

школу. 8) Про справжню роль Скрипника на фронті педагогічної теорії. 9) За більшовицьку перебудову педагогічного фронту (див.: *Комуністична освіта*. — 1934. — №2. — С.11-22). У резолюції сесії Харківська педагогічна школа називається фашистською школою українських націоналістів, а І.П.Соколянський — її ідейним натхненням та фактичним керівником.

У журналі «Комуністична освіта» (1936, №7) І.А.Хаїт опублікував статтю «Про знахарів, які претендували на звання вчених», де різко критикував українських педагогів. У наступному номері цього ж журналу була доповідь І.А.Хаїта «Про псевдонауку педологію», з якою він виступив на зборах учителів м. Києва. І.Хаїт різко критикував Протопопова, Залужного, Соколянського, Залкінда, Моложавого, Блонського як провідних педологів того часу.

У цей час відбулися зміни в керівництві УНДІПу. Його директором став Й.А.Ліпман, а заступником директора — С.Х.Чавдаров.

У журналі «Комуністична освіта» було опубліковано статтю Й.Ліпмана «Так звана педологія на практиці», у якій він критикував психолого-педологічний відділ УНДІПу. Тут же він повідомляв, що в липні 1936 р. на сесії Інституту «стоятимуть такі важливі питання, як програми з педагогіки та психології, методи викладання цих дисциплін, методи збирання, вивчення і узагальнення кращого досвіду шкіл, підготовка кадрів для вищої школи в галузі педагогіки, організація структури УНДІПів та їх зв'язку з школами та ін.» (1936. — № 8. — С.145).

Показовою тут була й рецензія С.Чавдарова та Й.Ліпмана «Шкідлива книга», де різко критикувався підручник в «Педології» (автори Видро, Костюк та Чамата), виданий у 1933 р. авторів підручника критикували за те, що вони намагалися підмінити поняття «знання» поняттям діяльності. Рецензенти називали підручник нецтвом, замаскованим під «марксистською» фразеологією (див.: *Комуністична ос-*

віта. — 1936. — № 10. — С.95-101.)

У кінці 1937 р. Управління середньої школи НКО УРСР та редакція журналу «Комуністична освіта» провели нараду з обговорення програм і підручників з мови та літератури в середній школі, центральною на якій була доповідь С.Х.Чавдарова.

Період з 1937 по 1941 р. був досить продуктивним для УНДІПу. Й.Ліпман і С.Х.Чавдаров неодноразово публікувалися в освітянській пресі — виступали з провідними доповідями на освітянських нарадах і конференціях. У цей час Інститут підготував і видав ряд фундаментальних праць з педагогіки, психології, методики української мови тощо.

Принципово важливою була Республіканська нарада викладачів педагогіки і психології, яку провів НКО УРСР 1-4 лютого 1939 р. На нараді обговорювалися стан і завдання науково-дослідної роботи з педагогіки і психології. З основними доповідями виступили відповідно С.Х.Чавдаров та Г.С.Костюк. Нарада накреслила шляхи зміцнення зв'язків між Науково-дослідним інститутом педагогіки та відповідними кафедрами вищих навчальних закладів.

У цей час проводилися республіканські наради методистів з математики, географії, історії, працівників позашкільних закладів тощо. УНДІП підготував та видав перші українські підручники для вузів із психології (1939) за редакцією Г.С.Костюка, з педагогіки (1940) за редакцією С.Х.Чавдарова, з методики викладання української мови в початковій школі (1940) С.Х.Чавдарова та ін.

У роки війни 1941-1945 рр. УНДІП тривалий час фактично не працював. У жовтні 1943 р. із звільненням значної частини території України від німецької окупації він поновив свою діяльність спочатку в Харкові, а 4 січня 1944 р. — у Києві. Його директором у цей час був відомий український психолог П.Р.Чамата (1898-1969). Він закінчив факультет соціального виховання Київського

інституту народної освіти (1927), кандидат психологічних наук, доцент (1939). Працював старшим науковим співробітником в УНДІПі. Одночасно був заступником директора з наукової роботи в Київському державному педагогічному інституті ім. О.М.Горького (нині — Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова). У 1914-1943 рр. завідував кафедрою педагогіки та психології Харківського педінституту іноземних мов. В 1943-1945 рр. — директор УНДІПу, а з 1947 до 1951 р. директор Київського педагогічного інституту ім. О.М.Горького. З 1951 до 1966 р. працював заступником директора з наукової частини Українського науково-дослідного інституту психології.

З 1945 до 1956 р. директором УНДІПу був відомий український педагог *Сава Христоворевич Чавдаров* (1892-1962). Після закінчення Київського університету працював у школах м.Василькова та Київської області учителем української, російської латинської мов та суспільствознавства, завідував семирічною школою, читав лекції з політекономії в торгово-промисловій школі. Був інспектором сільських шкіл Київського окружного відділу народної освіти (1926-1929), часто виступав перед учителями шкіл і працівниками народної освіти.

У 1932-1938 рр. завідував відділом мови та літератури, з 1938 і до початку війни — відділом педагогіки й виконував обов'язки заступника директора з наукової роботи УНДІПі.

С.Х.Чавдаров є автором підручників «Українська мова» для 1-4-х класів, які перевидавались близько 30 разів. Він створив посібник для вчителів «Як викладати українську мову в початковій школі» (1934) та монографію «Методика викладання української мови в початковій школі» (1937), написав систематичний курс «Методика викладання української мови в середній школі» (1939), уперше видав українською мовою підручник «Педагогіка» (1940), опублікував багато наукових статей. З вересня 1939 р.

працював професором педагогіки Київського державного університету ім. Тараса Шевченка (за сумісництвом).

За 50 років педагогічної діяльності С.Х.Чавдаров уніс значний вклад у розробку актуальних педагогічних проблем; він є автором близько 200 наукових праць, у тому числі досліджень з історії педагогіки, підручників з педагогіки, методичних посібників. Помітну роль у його спадщині відіграють дослідження педагогічних поглядів Г.С.Сковороди, К.Д.Ушинського, М.О.Добролюбова, О.М.Радишева, Т.Г.Шевченка, І.Я.Франка, Н.К.Крупської, М.І.Калініна, А.С.Макаренка. Під його керівництвом УНДІП зайняв міцні позиції в науково-дослідному й освітянському житті України та СРСР. Свідченням цього було обрання С.Х.Чавдарова в 1947 р. членом-кореспондентом АПН РРФСР. На початку 1955 р. він залишив УНДІП УРСР і перейшов на постійну роботу до Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, де завідував кафедрою педагогіки.

У 1956-1957 рр. директором НДІ педагогіки УРСР був Микита Минович Грищенко (1900-1987). Він здобув освіту в Києві на вищих трирічних курсах ім. Б.Грінченка (1919-1923) та юридичному факультеті Інституту народного господарства ім. Є.Бош (1923-1926). Понад 50 років працював у системі народної освіти: учителем, директором Київського інституту соціального виховання, зав. Київським міськвно, начальником управління шкіл МО України, директором Науково-дослідного інституту дефектології (1948-1955). У 1955 р. цей інститут було закрито, а його наукові підрозділи влилися до Науково-дослідного інституту педагогіки й частково — до Науково-дослідного інституту психології, де М.Грищенко раніше і став його директором. Проте вже в 1958 р. він перейшов на постійну роботу до Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка спочатку професором, а потім — (після С.Х.Чавда-

рова) і завідуючим кафедрою педагогіки (1962-1975).

М.М.Грищенко — автор понад 250 наукових праць, зокрема 20 монографій, підручників та методичних посібників.

У 1958-1964 роках директором НДІ педагогіки працював відомий освітній діяч України Олексій Микитович Русько (1906-1964). Після закінчення робітфаху (1928) він навчався на хімічному факультеті Київського інституту народної освіти. У зв'язку з реорганізацією інституту перейшов до Хіміко-технологічного інституту, який закінчив у 1932 р. Працював викладачем, деканом, заступником директора з навчальної роботи Київського педагогічного інституту (1932-1938), ректором Київського університету ім. Т.Г.Шевченка (1938-1944), заступником міністра освіти УРСР (1944-1958).

О.М.Русько є автором понад 100 наукових праць з проблем організації народної освіти в Україні, розвитку педагогічної науки та методики хімії. Він проводив велику громадсько-політичну роботу. Був засновником і першим президентом Педагогічного товариства УРСР, головою секції з освіти республіканської комісії ЮНЕСКО, неодноразово був членом урядової делегації від України на міжнародних конференціях ЮНЕСКО. З його ініціативи в 1959 р. було створено Громадський інститут наукових кореспондентів, який відіграв важливу роль у розвитку педагогічної науки в Україні.

У 1964-1971 рр. директором НДІ педагогіки УРСР був Василь Іванович Чепелев (1918-2000). Він навчався в Пермському педінституті (1943-1948) і Львівському педінституті (1949-1950) за спеціальністю вчителя математики й фізики. Працював учителем і директором школи в РРФСР (1935-1939), викладачем Львівського технікуму харчової промисловості (1945-1951), старшим викладачем (1954-1956) і деканом (1956-1959) Львівського педагогічного інституту, завідуючим сектором шкіл робітничої та сільської молоді (1959-1960), заступником директора з наукової ро-

боти НДІ педагогіки УРСР (1960-1964). У 1971 р. був проректором з наукової роботи Київського інституту культури. З 1972 до 1993 р. завідував кафедрою педагогіки цього інституту, а з 1993 р. — професор цієї кафедри.

У 1968 р. В.І.Чепелева було обрано членом-кореспондентом АПН СРСР, а з 1992 він став членом-кореспондентом АПН України. Має понад 100 наукових праць з проблем історії педагогіки, дидактики, підготовки вчителів, зокрема соціальних педагогів-організаторів культурно-дозвільної діяльності. В 1966-1972 рр. був президентом Педагогічного товариства України.

З листопада 1971 р. і по грудень 1973 р. директором Інституту педагогіки УРСР був доктор педагогічних наук (1968), професор (1969) Борис Степанович Кобзар. У 1951 р. він закінчив Сталінський (тепер Донецький) педінститут за спеціальністю вчителя історії. Працював у школі №74 та в міськвно м.Горлівки (1950-1961), у Донецькому облвно (1961-1962), в ЦК Компартії України (1962-1971). Звільнений з посади директора Інституту педагогіки УРСР в листопаді 1973 р. відповідно до рішення ЦК Компартії України. Останні 25 років працював у Науково-дослідному інституті педагогіки УРСР і нині працює в Інституті проблем виховання АПН України. Б.С.Кобзар має понад 650 публікацій, у т.ч. 25 монографій, 18 брошур. Найбільш значущі з них: «Педагогічні проблеми розвитку шкіл-інтернатів, шкіл і груп продовженого дня» (1968); «Організація навчально-виховної роботи в школі продовженого дня» (1982); «Позаурочна виховна робота в школах і групах продовженого дня» (1984) та ін.

З грудня 1973 по липень 1984 р. директором НДІ педагогіки України був Микола Дмитрович Ярмаченко (н.1928). Закінчив дефектологічний факультет Київського державного педагогічного інституту ім. О.М.Горького (1947-1951) й аспірантуру за спеціальністю «сурдопедагогіка» (1954). Кандидатську дисертацію захистив у 1954 р., а докторську — а 1969. З 1954

до 1973 р. працював у Київському державному педагогічному інституті ім. О.М.Горького: асистентом (1954-1956), старшим викладачем (1956-1959), завідуючим кафедрою дефектології (1959-1965), завідуючим кафедрою сурдопедагогіки (1965-1970), проктором з навчально-виховної роботи (1968-1973). У цей період вийшли такі його праці: «Свідомість у навчанні глухих учнів» (1963); «Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР» (1968) та ін.

У грудні 1973 р. М.Д.Ярмаченко був призначений директором Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. З цього часу предметом його наукових пошуків стали питання методології, теорії та історії педагогіки. У березні 1974 р. його обрано членом-кореспондентом АПН СРСР, а у березні 1982 р. — дійсним членом цієї ж академії. Майже 10 років (з 1976 р.) був членом Президії АПН СРСР. У цей період опубліковані такі праці: «Актуальні питання педагогічної науки» (1978); «Народна освіта в Українській РСР» (1979); «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X — поч. XX ст.)» (1991); «Інститут педагогіки АПН України»; «Нарис історії» (1996); «Академія педагогічних наук України (п'ятиріччя становлення і розвитку)» (1997) та ін.

З 1973 до 1993 р. Інститут педагогіки УРСР кількісно зріс із 120 наукових співробітників до 280, серед яких 17 докторів наук і 151 кандидат наук. У 1985 р. Інститутові було вручено перехідний Червоний прапор Міністерства освіти СРСР і ЦК профспілки працівників освіти, вищої школи та наукових установ.

Постановою Кабінету міністрів від 16 червня 1992 р. М.Д.Ярмаченка було затверджено дійсним членом-засновником Академії педагогічних наук України і водночас призначено президентом-організатором цієї ж Академії. 18 листопада 1992 р. Загальні збори Академії обрали його президентом Академії педагогічних наук України.

1993-1994 роки були важливим етапом у становленні Академії педагогічних наук України. В цей час на базі інститутів педагогіки і психології створювалися в системі Академії нові інститути. В 1993 р. було створено Інститути педагогіки і психології професійної освіти та дефектології; у 1994 р. — Науково-практичний центр політичної психології. У цей період директор Інституту М.Д.Ярмаченко перейшов на постійну роботу в Президію АПН України.

З 18 липня 1994 р. до 1 листопада 1994 р. директором Інституту був доктор педагогічних наук (1996), професор (1997) Анатолій Йосипович Сиротенко (н. 1935). Він закінчив географічний ф-т Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка (1967). Працював учителем географії і заступником директора середньої школи №67 м. Києва (1964-1970), заступником директора середньої школи №101 (1972-1974), представником міністерства освіти в Конго (1970-1972; 1974-1977), старшим викладачем Київського педінституту ім. О.М.Горького (1977-1978), керівником групи радянських радників при Міністерстві освіти Демократичної республіки Афганістан (1978-1980), старшим науковим співробітником НДІ педагогіки УРСР (1980-1983), заступником директора НДІ психології УРСР (1983-1987), завідуючим лабораторії історії, суспільствознавства і географії (з 1987). З 1 жовтня 1992 р. був заступником директора Інституту педагогіки з наукової роботи. А.Й.Сиротенко досліджує проблеми методики географії, є автором підручників з географії для шкіл Афганістану (1979-1980), методичних посібників для вчителів географії. У 1995 р. обраний дійсним членом Академії педагогічних наук і соціальних наук (Москва).

З 1 листопада 1994 р. директором Інституту педагогіки працює віце-президент АПН України, доктор педагогічних наук (1991), професор (1992), дійсний член АПН України (1992) Василь Миколайович Мадзігон.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

**ЩО МОЖНА ЗРОБИТИ,
ПОЧАВШИ З НУЛЯ?!
с.44
ЗНАЙОМТЕСЬ
З БАГАТОГРАННИМ ДОСВІДОМ
КИЇВСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ЛІЦЕЮ**

Інноваційна
школа

УЧИТЕЛЕМ ШКОЛА СТОЇТЬ...

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ЛІЦЕЙ

"Чи зазирали ви коли-небудь до тлумачного словника? Безперечно, що так. А чи пригадуєте слово, яке б мало, наприклад, більше десяти значень? Навряд. А от я знаю слово, що має щонайменши двадцять значень. Це слово — "лицей", — написав один із лицейців.

Лицей — то храм науки, школа-родина; символ європейської освіти, символ плідної співпраці, символ величезної працелюбності, символ грандіозного успіху.

Це для дуже багатьох людей — не лицейців, а для нас — лицейців — наш Лицей, то кузня розуму, то найсмачніші булочки у світі від Людмили Опанасівни, то дебати від Андрія Олександровича, сауна на контрольних з хімії, "Українознавство" від найкращого українського українознавця, фізика виживання від Михайла Петровича, то уроки у стилі "hard rock" від Людмили Олександрівни, культура всіх часів і народів, і ще багато дечого від багатьох декого.

Ну, а особисто для мене Лицей — ключ до майбутнього, клуб моїх друзів, моє життя сьогодні, непізнаний всесвіт знань, простір для роботи...

AD FONTES
(ДО Джерел. М.ЗЕРОВ)

Віковична мудрість гласить: *"Коли дому Господь не буде — даремно працюють будівничі його"...*

Мудрий господар береться за будівничу справу тоді, коли почувається на силі (фізичній, матеріальній, інтелектуально-духовній) і має для цього сприятливі умови (мир, злагоду, помічників-однодумців), готових подвижницькою працею здійснити задум його, бо лише спільними зусиллями можна звершувати будівничу справу — надто історичну.

Лицей задумувався як

стратегічна перспектива середньоосвітніх закладів, як можливість надання молоді в незалежній Україні певних гарантій ґрунтовної вітчизняної освіти, що черпає свою силу в глибинах вікових традицій Київської Русі. Творення новітнього закладу — це виражена позиція його засновників, що зсередини бачили сильні і слабкі сторони вітчизняної освіти в системі радянських орієнтирів.

У ретроспективному аналізі освітніх систем необхідно було вибрати ті цеглини, які б у сучасних модернізованих і технізованих концепціях були наріжним каменем

Ганна
САЗОНЕНКО

Директор
Українського
гуманітарного
лицею Київського
національного
університету
імені Тараса
Шевченка,
заслужений
учитель України,
кандидат
педагогічних наук

і підтверджували вірність обраного курсу загальнолюдським пріоритетам Добра і Взаєморозуміння, не втрачаючи національного обличчя.

Така виважена позиція давала змогу розумного поєднання перевірених історією традиційних систем з універсаліями сучасності. Це класична гуманітарна освіта з опорою на національно-духовну основу визнаних і шанованих провідників самобутнього розвитку України, як: В.Мономах, Я.Мудрий, І.Огієнко (Іларіон), Володимир Великий, П.Юркевич, Г.Сковорода, І.Вишенський, Т.Шевченко, І.Франко, Л.Українка, митрополит Шептицький... Принцип шанобливого ставлення до їх набутку, в основі якого — віра в добро, творче начало людини — той перший наріжний камінь, на якому задумувався наш гуманітарний заклад.

Зважаючи на визначальну роль гуманітарних закладів у розвитку шкільництва в Україні, спробуємо окреслити завдання років наступних та підсумувати вже зроблене. Етапними десятирічного становлення і розвитку для ліцею були:

1. Розробка та визначення концептуальних засад становлення ліцею (на основі філософії й методології українознавства), основних положень, що регламентують його діяльність;

2. Інтеграція досвіду вітчизняного та зарубіжного у визначенні змісту гуманітарної освіти;

3. Проектування перспективних освітніх технологій на основі природодоцільної

ВІЗИТНА КАРТКА ЛІЦЕЮ

Рік заснування — 1991.

Засновники: Старокиївська Рада народних депутатів м. Києва, Інститут українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка.

Статус: Ліцей - середній загальноосвітній навчальний заклад для здібної та гуманітарно обдарованої молоді, що є структурним підрозділом Київського університету імені Тараса Шевченка і дає освіту понад державний мінімум.

Серед педагогів:

Кононенко Петро Петрович, доктор філологічних наук, професор, академік АНВШ, АПН та МСАН, лауреат Міжнародної премії Гердера;

Рокитко Анастасія Іванівна, доктор економічних наук, професор;

Охріменко Юрій Аврамович, кандидат технічних наук, доцент;

Карпюк Галина Іванівна, переможець Всеукраїнського конкурсу "Учитель року-96" — (географія), заслужений учитель України;

Сазоненко Ганна Стефанівна, переможець Всеукраїнського конкурсу "Учитель року-95", заслужений учитель України, кандидат педагогічних наук;

Завадський Ігор Олександрович, кандидат фізико-математичних наук;

Мозгова Валентина Петрівна, кандидат історичних наук;

Ющенко Юрій Олексійович, кандидат технічних наук;

Гольденберг Яків Михайлович, лауреат міського конкурсу "Учитель року-2000" — (історія), учитель-методист;

Осмоловський Андрій Олександрович, лауреат міського конкурсу "Учитель року-96" — (історія), учитель-методист;

Доненко Людмила Олександрівна, лауреат Всеукраїнського конкурсу "Учитель року-98" — (українська література), учитель-методист.

Таранік Катерина Валеріївна, лауреат міського конкурсу "Учитель року-2001" (зарубіжна література).

ДЕСЯТЬ КРОКІВ ДО УСПІХУ

*Гарвардський? Кембриджський?
— Український!*

1991 рік – рік заснування Українського гуманітарного ліцею Київського університету імені Тараса Шевченка.

Становлення ліцею, його функціональна діяльність вибудовані на принципах розвитку її як освітньої системи. Ідея створення сучасної системи безперервної освіти – це процес сходження до вершини, поступу, розвитку і саморозвитку, в якому можна виявити окремі віхи:

1. Від лідера-локомотива до лідера команди. Команда різномисливців, об'єднаних спільною метою (ідеєю).

2. Визначення місії закладу (формування філософсько-методологічних засад) розробка Концепції, Статуту, нормативних документів, що регламентують його діяльність:

Положення про педагога-куратора;

Положення про конкурс на заміщення вакантних посад вчителів;

Положення про науково-методичну раду;

Положення про Батьківську раду;

Положення про учнівський Парламент;

Положення про видавничу раду;

Положення про Піклувальну раду;

Положення про форми контролю академічної діяльності учнів;

Положення про рейтингову систему;

Положення про наукове товариство "Ліцейст";

Положення про предметну кафедру;

Положення про огляд-конкурс навчальних кабінетів.

3. Визначення змісту гуманітарної освіти (створення навчальних планів, розробка програм). Як відомо, однією з головних умов реалізації здібностей і обдарувань учнів є зміст освіти. При формуванні змісту освіти в ліцеї враховуються оптимальні співвідношення гуманітарних і природничих дисциплін. Статистика свідчить: у ліцеях зарубіжних країн гуманітарні предмети становлять **46%**, природно-математичні і технічні – **21,5%**, художньо-культурні – **10%**, оздоровчі – **21%**. Індивідуальний навчальний план ліцею відповідає міжнародним стандартам, але основний акцент у ньому – досвід вітчизняних ліцеїв XIX століття.

4. Розробка Концепції національного виховання "Громадянин України XXI століття", в основі якої – філософія українознавства.

5. Створення умов для реалізації здібностей та обдарувань ліцейців; з цією метою розробка програми "Обдарованість" // Рідна школа. — 1996. — № 6).

6. Розробка концепції інформатизації навчального закладу, створення комп'ютерних класів (2), введення Інтернет, комп'ютеризація бібліотеки (медiateки).

7. Апробація та запровадження інноваційних освітніх технологій. Педагогічний експеримент "Перспективні освітні технології", інтегрованість та оптимальність їх використання.

8. Розробка системи науково-методичної роботи. Видавнича діяльність ліцею.

9. "Здорова дитина – здорова держава" – розробка концепції валеологічної освіти.

10. Впровадження системної (кооперованої) управлінської моделі.

особистісної педагогіки;

4. Виховання українця, громадянина світу (виходячи із концепції національного виховання в ліцеї "Громадянин України XXI століття". Це особлива філософія цінності (образ) випускника;

5. Вироблення основ ефективного управління розвитком ліцею як навчального закладу для здібної, обдарованої молоді.

І творення так званого "духу ліцею". Саме це і відрізняє наш ліцей від загальноосвітньої школи. "Дух Гоголівський" був властивим для Ніжинської гімназії вищих наук (згодом ліцей), "дух Пушкінський" – дух Царськосельського ліцею, їх привносили "ліцейні братства" – культу честі, поезії, прози, театру, живопису, традицій, творчості.

Що є для нас "дух ліцею"?

Я повністю поділяю точку зору мого земляка Костянтина Ушинського, який у статті "Про користь педагогічної літератури" підкреслював, що у виховній та навчальній роботі набирає значущості дух закладу, який живе не в стінах, не на папері, а в характері більшості вихователів і від них переходить до характеру вихованців. А отже, **проблема вічна, не одного року, — проблема Вчителя.**

Говорячи про особистість учителя ліцею, від якого залежить реалізація стратегій виховання, маємо на увазі його індивідуальність, складний характер із вираженими рисами, ставленням до людей, педагогічної праці та її результатів; важливі духовні цінності: гуманізм, чутливість,

щирість, правдивість, цілеспрямованість, наполегливість, витримка та т. ін.

Основою духовності педагога, як засвідчують більшість дослідників сутнісної діяльності педагога, є його моральний стан, здатність керуватися у своїй поведінці вищими цінностями, наслідувати ідеали істини, добра і краси. Духовне життя вчителя завжди звернене до інших (дітей, батьків, суспільства), воно жертвове.

З питанням "Як Ви розумієте поняття "дух ліцею"?" я звернулася до засновника ліцею академіка, доктора філологічних наук, професора, директора Інституту українознавства П.П.Кононенка.

Для створення духовної атмосфери (Духу) ліцею, сказав Петро Петрович, необхідно:

1. Засвоєння історії створення та уроків розвитку; у цьому зв'язку — завдання, проблем і перспектив; усі в ліцеї мають жити одним інтересом та волінням.

2. Особлива увага — перспективам, і що кожен може здобути для розквіту.

3. При цьому мають враховуватися інтереси кожного:

- хто йде в ліцей;
- хто в ньому працює і навчається;
- отже: особові й загальні інтереси (ідеали) як єдині (цілісні), загальноліцейні.

4. Постійно показувати контакти ліцею зі "світом", при тому — на рівнях як педагогів, так і учнів.

Питання питань — зміст, мета і форми навчально-виховного процесу.

Стара школа — "культ знаць".

ДО «СТАНОВЛЕННЯ ЛІЦЕЮ»

Важлива складова підмурка ліцею — ґрунтовні знання.

Поступово з-поміж педагогів виділялись особистості з яскравими творчими, науковими та організаторськими здібностями, що дало згодом змогу створити на цій основі 4 предметних кафедр.

Копітка праця над національною концепцією ліцею, захист проєктів у Фонді Відродження, налагодження партнерських стосунків із новітніми закладами України — краплина в морі щоденних турбот.

Найбільшим пріоритетом закладу є те, що він перебуває в структурі Київського університету імені Тараса Шевченка. Це дає змогу ліцею тримати високий статус викладання предметів, тісної співпраці кафедр у керівництві науковими роботами педагогів та ліцеїстів, захисту наукових проєктів тощо.

Катерина Бальоха,

викладач української літератури Ліцею

У ліцеї я зустріла людей, яких пам'ятатиму все життя. Людей, з якими мені було весело і приємно спілкуватись, які підтримували мене у важку хвилину. Іноді траплялися непорозуміння (без цього, на жаль, не буває), але потім усе налагоджувалося. «Трудова буденність» зробила нас справжніми друзями. Ось така моя 31-а філологічна група. Не буду нагадувати, що в нас найвродливіші дівчата і найгалантніші хлопці в ліцеї — це і так усі знають. Ми провчилися разом 3 роки і за цей час встигли майже досконало вивчити одне одного. Проте насправді близькими ми стали в ці дні, коли усвідомили, що ось, все, ми востаннє переступаємо поріг нашого ліцею, востаннє — як учні, як один клас. А потім лунав наш останній дзвінок. Урочисто-мовчазні хлопці, заплакані очі дівчат... Сумне свято. Я бачила все це — і зрозуміла одне: ким би ми не стали в майбутньому — ми повернемося. Будуть зустрічі випускників, обійми, сміх кризь сльози і ці безкінечні: «А пам'ятаєш?...» Звичайно, пам'ятаємо. Пам'ять — ніби невеличка мікросхема, що зберігає всі епізоди життєвого шляху, що був пройдений, наш маленький світ, де живуть усі спогади, місця, де ми побували, люди, яких ми знали. Ми завжди повертаємось туди, втомившись від швидкоплинності часу. І колись, розглядаючи фотокартки нашої групи, я відкрию старого записника, наберу знайомий номер і... Але це вже зовсім інша історія.

Марія Шеренговська,

31-а група

МОЄ БАЧЕННЯ

Відпрацювавши вчителем фізики понад 30 років, як самі розумієте, відбув за сотню педагогічних рад, — де не стільки радились, як вислуховували, чекали — боялися: назвуть — не назвуть, полають — похвалять. Голосували... Так і спливали 1,5-2 години. Багато хто і не помічав цього часу, зайнятий записами в класному журналі, перевіркою зошитів або читанням газети чи книжки...

Ось так і пливла Тиха Ріка Того Часу — часу радянської школи, в якій жили-доживали...

Я як інструктор-підводник, побувавши на багатьох морях і океанах, знаю, що шторм починається зненацька, більше того, штормить навіть у Тихих Ріках! Тут потрібно боротися, виживати — перемагати. Це цікавий, динамічний процес. Саме його і привнесла в колектив лицею директор Г.С.Сазоненко, зокрема і на педрадах. Тепер не вистачало 2-х годин, швидко (непомітно!) пролітали 4 години. Кожен брав активну участь, відчував наслідки своєї роботи, бо він був дієвим, діловим і радчим.

На першій раді розглядали «Проект концепції національного виховання в лицей». У наступному навчальному році обговорювали «Педагогічну творчість як фактор формування сучасної моделі освітньо-виховного процесу». З цієї ради розпочались інноваційні умови в освіті лицю. Це і системно-моделююча діяльність, і діалектика єдності та впливу куратора на особистість лицейста, і профільно-індивідуальне навчання, і модельно-рейтингова система, і освітні технології лицю в процесі самореалізації творчої особистості, і діагностика технологій за природовідповідністю тощо.

Наші педради — це дійство, це і ділові ігри, і педради-діалоги, і виїзні до цікавих місць України. Колектив поділяється на групи чи в межах кафедр, чи за інтересами, чи за компетентністю в даній проблемі. Тут і експромт, і темп, і короткі та чіткі виступи. Обов'язково активно виступають психологи. Присутні експертівчені (свої чи гості), демонструються діаграми, графіки, таблиці отримані в процесі.

Своїм знайомим колегам завжди пропоную побувати на наших педрадах. Запрошую й вас, читачу: завітайте, не пошкодуєте!

М.П.Кононенко,
вчитель-методист Лицею

Лицей { український
гуманітарний

Це заклад нового типу виховання, а саме:

- педагогів;
- гуманістичної концепції, методології;
- навчальних планів, програм;
- оформлення класів, лабораторій;
- "культ" духовності (ідеалів, знань, переконань, єдності: слова й діла, краси помислів і вчинків, професіоналізму й патріотизму; культури: мислення, почуттів, життєдіяльності).

Як бачимо, Петро Петрович не тільки висловлює погляд на проблему, а визначає цілісну систему дій.

Лицей, як відомо, започатковано як український, національний. Перші вчителі лицю були провісниками духу українського демократичного, створювали атмосферу ПОВАГИ Й ЛЮБОВІ.

Як не загубити ті зерна, що вже дали вагомий сходи? Пропоную роздуми першого з учителів лицю, вчительки української літератури Бальохи Катерини Миколаївни.

"Наш освітній заклад нового типу, будучи ланкою у загальнонаціональній та вселюдській системі координат — освіти, культури, політики — має свій зміст і мету, що на даному етапі розбудови української держави вимагає осмислення пройденого шляху (досвіду), певну корекцію форм і методів, вихід із декларативних засад у царину вселюдського Духу.

Феномен духу передба-

чає розуміння універсальних законів Буття людини і Всесвіту, що, не заперечуючи змінного матеріально-фізичного світу, сягає Вічності.

Універсальні закони ведуть, насамперед, до розрізнення категорій Добра і Зла. Просування вперед може стати можливим за умов взаємодії всіх підрозділів закладу на основі *Sperdo* (шкали цінностей та певної їх ієрархії).

Творення атмосфери сприяння передбачає єдність поглядів, позицій, зацікавленість та вболівання як за розвиток окремого індивіда, так і колективу в цілому; традиція — це правічна основа сходження кожного народу своїм неповторним шляхом до загальнолюдської скарбниці людської культури. Спрямування зусиль на вироблення внутрішнього духовного світу Особистості за певним зразком (ідеалом) — головне завдання педагога. Опора педколективу на досвід попередників — мислителів і провідників Духу Істини, Краси, Добра — стрижень у навчально-виховному процесі закладу. Атмосфера високої духовності зобов'язує вироблення внутрішніх важелів її (взаємоповаги, толерантності, творчого пошуку). Це в свою чергу ставить на порядок денний проблему формування особистості вчителя як талановитого педагога-професіонала, так і людини, що є носієм цієї високої шкали цінностей. Йдеться про таку лабораторію, що у творчому змаганні формуватиме й масштабність мислення і світоглядні засади майбутніх державотворців. Цілісність інди-

ПЕРШІ КРОКИ ДО ДЕСЯТИЛІТТЯ

Швидко плине час. Минуло десять років відтоді, як за ініціативою директора Інституту українознавства професора П.П. Кононенка на освітянській ниві з'явився Український гуманітарний лицей Київського університету імені Тараса Шевченка.

Щоб збагнути, що зроблено за цей час, слід згадати весь шлях розвитку навчального закладу. Непристосоване приміщення, в аудиторіях пошкоджені старі меблі, перший поверх захарашений громіздкою відпрацьованою технікою. Це вже тепер, дивлячись на чудово обладнані навчальні кабінети, бібліотеку, спортивний комплекс, художню галерею, можна оцінити, скільки вкладено праці і зусиль у подоланні вселяких труднощів...

Справжній розквіт лицю розпочався з приходом директора Сазоненко Галини Стефанівни, яка зуміла за ці роки створити елітний навчальний заклад нового типу, що з-поміж інших відрізняється не лише високим рівнем підготовки учнів, а й тим, що згуртувався педагогічний колектив однодумців, який докладає максимум зусиль, аби виховати учнів національно свідомими державотворцями.

У лиціє створюються умови для творчої праці учителя, росту його педмайстерності. Учителю у лиціє має право на вільний вибір форм, методів і прийомів навчання та виховання, оптимальне поєднання традиційних форм навчання з новаторськими. А новаторство — це завжди пошук.

Створилась нова філософія освіти — пошук ідей для навчання і виховання гуманітарно обдарованої молоді.

Стержневим центром у викладанні предметів та виховному процесі стає українознавство.

Створено дійсно наукову концепцію навчально-педагогічного процесу, сучасного типу кафедри й лабораторії. Почалась велика й копітка робота по створенню навчальних програм з основ наук, спецкурсів, семінарів, факультативів, з практики в профілюючих групах, оригінальні концепції виховання — «Школа-родина», програма «Обдарованість», «Концепція національного виховання. Громадянин України XXI ст.»

Становлення педагогічного колективу відбувалось водночас із становленням лицю.

Нас, викладачів, об'єднала ідея Положення про Український гуманітарний лицей — формування майбутньої національно свідомої еліти, активізації вольової сфери молодих громадян України. Розпочався процес творчого пошуку перспективних педагогічних технологій, які б викликали зацікавленість лицієстів у знаннях, розвивали б творчі здібності нашої обдарованої молоді, бажання реалізувати себе в стінах лицю і за його межами.

Пригадую перші кроки наших обдарованих дітей: вечори, диспути, семінари, перші наукові роботи, участь у науково-практичних студентських конференціях, де лицієсти захищали свої думки на рівних із студентами, спроби в поезії, журналістиці, перекладах...

А коли лицієсти почали здобувати перші свої перемоги — ставали призерами Всеукраїнських олімпіад, МАНу, з'являлись у періодиці їхні перші твори — то було спільне свято і для вихованців, і для педагогів.

Лицею, як і нашої державі, десять років. За цей час він став відомим не лише у Києві, а й в Україні та за її межами, бо заявив про себе як про творчу педагогічну школу для інших навчальних закладів.

О.С.Гриценко, викладач Лицею

КАРТИННА ГАЛЕРЕЯ

Мистецтво — то пошук душі свого народу
Валерій Ілля

Ліцей створювався як мрія... Картинна галерея теж створювалася як мрія... Мрія про прекрасне, яке завжди поруч. Мрія про мистецькі твори, які розміщуватимуться тут, у ліцеї, і до яких можна звернутися, щоб «поспілкуватися», знайти відображення своїх думок, почуттів. А ще — як естетична насолода, точніше — засіб естетичного виховання наших ліцеїстів.

Створюючи власну картинну галерею, ліцей прагнув продовжити традиції вищих навчальних закладів України XIX ст., які мали мистецькі колекції (серед них Ніжинська гімназія вищих наук ім. князя Безбородька, Харківський університет). На заклики директора Г.С.Сазоненко відгукнувся Український фонд культури і Старокіївська райдержадміністрація. Перші подарунки, зроблені Українським фондом культури, — полотна Феодосія Гуменюка «Свічник» та Юрія Савченка «Сонячна зима» — одразу визначили мистецький рівень колекції. Твори українських модерністів «московської школи» Олексія Малих «Червоний ангел», Володимира Юрпалова та Віктора Казаріна «Кораблик» — це й експресія, й агресія, й трагедія. Але головне те, що учні шукають у цих полотнах співзвуччя своєму «Я», вони вчать-ся сприймати і розуміти те, що для них раніше було незбагненим і далеким. Недаремно Картинну галерею, яка вже переросла у Літературно-мистецький центр, діти називають садом, де кожен шукає свій плід, плід пізнання. Процес пізнання мистецтва — нескінченний і безперервний. Головне — діти, які пізнали інший світ, світ фарб, слів, образів, — йдуть дорогою розвитку, дорогою пізнання.

Уже стало традицією, що батьки вступників і випускників дарують Картинній галереї ліцею полотна художників. В ліцеї демонструються тимчасові виставки і художників, і скульпторів, і народних майстрів. Скульптури Володимира Філатова, кераміка Ніни Скорої, витинанки Зінаїди Косницької, гобелени Валентини Каткової, писанки Світлани Рак, роботи Антоніни Рак (народне мистецтво малюнків по склу)... Гостями Картинної галереї стають не тільки художники, а й поети, барди, мистецтвознавці.

Ми по праву пишаємося своєю Картинною галереєю, яка існує всього сім років, а налічує вже понад сто творів живопису і графіки видатних митців, які репрезентують різні напрямки сучасного мистецтва. Це полотна всесвітньо відомих І.Марчука, Т.Яблонської, Ф.Гуменюка, Ю.Хімича, О.Іваненка, О.Дубовика, Б.Плаксія, В.Франчука, графічні твори Л.Іванової, М.Мотики, Є.Безніска, М.Старгілата та ескізи класика українського мистецтва М.Бурачика. Експозиція картин розміщена по всіх аудиторіях та на сходових маршах ліцею.

Нашу колекцію ми представляємо кількома розділами. Релігійний живопис — полотнами А.Заливахи, В.Мовчана, О.Мельника, Ю.Нікітіна, М.Теліженка; пейзажний — творами Т.Яблонської, В.Бабенцова, В.Савченка; постмодерністський живопис — іменами М.Малишка, Н.Денисової, А.Тертичного, О.Дубовика. Особливо варто виділити твори батьків художників — наших ліцеїстів: В.Сивака, О.Малиха, В.Маслака, Н.Тарасюк, а також художні подарунки шкільно-партнерів, серед яких полотна — Л.Микити та П.Душкіса.

Колекція весь час поповнюється, розширюється коло авторів, постійно проводяться персональні художні презентації на виставкових площах ліцею. Ліцеїсти не тільки мають можливість спілкуватися з митцями, але й проводять мистецький аналіз їх творчості. Ми збрали добірку відгуків учнів про понад 50 виставок, що відбулися за цей час у ліцеї.

віда та повнота Буття мають стати критеріями у формуванні ліцеїста — людини, громадянина, неповторної особистості. Сьогоднішнє (чи Вічне?) Credo людини — виховання любові до рідної землі, шанобливого ставлення до минулих і сучасних надбань її культури, носіїв її, вірності ідеям, розуміння законів суспільного розвитку — вічний колообіг праці освітіння.

Педагоги, батьки, ліцеїсти — ті, хто поділяють такі завдання, мають стати провідниками ідеї духовності, культури, співпраці. Така лабораторія вимагає створення центру, команди (ядра), що генерує ідеї, впроваджує в життя, поширює (несе у світ), творячи відповідну культурно-духовну атмосферу суспільства. У майбутньому це може стати стимулом і прикладом для наслідування; зерном, що, проірши, дасть добрі сходи".

До розмови запросила й учнів. Своїми роздумами хоче з нами поділитись випускниця історико-філософської групи *Ченего Тетяна*:

"Потрапивши до ліцею, одразу бачиш незвичну атмосферу, яка не відчувалася у твоїй колишній школі. Дух, що панує у цих стінах, здавалося б, непомітний для ока, прозорий. Але згодом ти починаєш відчувати його в жовто-блакитних прапорах, прапорцях і тризубах, що знаходяться в кабінетах, у звуках ранкового гімну "Ще не вмерла Україна", в українській мові, яку чуєш щоденно навколо себе. Це дух українства, дух незалежної й самостійної України. Він з'я-

вився у ліцеї разом із його засновниками і першими викладачами, які були не байдужі до рідного народу і власної держави. І стоїть тепер перед учителями важливе, не з легких завдань: пробудити в серцях своїх учнів зацікавленість до національного, щоб дух українства знайшов там відгук, продовжив своє життя в кожному з них. Цей дух — невидимий стрижень, який тримає цілий ліцей, це його міцна основа, що не зруйнується під впливом часу. Цей дух — велика сила, сила, яка здатна впливати на свідомість, формувати особистість зовсім з іншими цінностями, з новим світоглядом, сила, яка вчить жити в іншій атмосфері, коли ти розумієш, що навколо тебе свобода, самостійність і незалежність. Тому й виходять з ліцею зовсім інші люди, люди нових ідей, яких усе життя буде супроводжувати цей невмирущий дух".

І все ж ... Честь, дух навчального закладу несуть його випускники. Тож логічним є звернення саме до них, тих, хто стали студентами провідних вузів України і світу, рідного Київського національного університету імені Тараса Шевченка, працюють на незалежну Україну.

До вас мовить перший з випускників ліцею, студент III курсу Московської Духовної семінарії *Назаренко Андрій*:

"Яким мені відчувається дух, належний для Українського гуманітарного ліцею" (вибіркові зауваги): "слово "дух" має два досить поширених значення: онтологічне, буттєве, де позначає

(Продовження)

Ці відгуки — підтвердження глибокої зацікавленості юнацтва мистецтвом, долею митця, шляхами творчості.

«Любов Міненко... Живопис... ліцейний поверх... «Гуси прилетіли»... Складається думка, що вся експозиція Любові Павлівни є сонатою вогню, хитросплетінням доріг і милозвуччям гірських перепон, вогників душі, праісторичних царинок любові, а, може, пам'яті, що вона така безцінна для кожної людини незалежно від її призначення або ролі в цьому світі»

Матвійчук Надія

«Виставка в нашому ліцеї — це палітра, яка розфарбовує душу, додає фарбу життя. Кожна виставка залишає присмний слід на серці від краси, якою зачаровувалися, яка подобається, і без якої життя не життя...»

Матвійчук А.

«Світ жіночості» — це світ гармонії і ніжності. Ніжна гамма кольорів заспокоює і підносить настрої. І синій, блакитний, білий... І ніжні лілії. Художниця зображує жінку як центр краси, чарівності»

Кривов'яз Іра про твори Наталії Ніколайчук

«Небагато в Україні таких художників» — саме так я подумав, коли побачив картини Юрія Химича, а згодом і його самого. Його унікальність полягає для мене у його простоті і водночас високій мурашності; вишуканості і одночасно шанобливості до оточення»

Приймаченко Артем

«Взагалі, я вважаю, що потрібні виставки в ліцеї; це просто чудово, бо і учні ліцею, і вчителі можуть насолоджуватись його величністю Мистецтвом. Я бажаю ліцею, щоб таких виставок завжди було багато, і всі вони були цікаві, як виставка пана Химича»

Свіцук Віктор

«Замріяно дивлюсь у роботи... Золото Київських церков підсилює контраст тонких ліній дерев, тіней від будівель. Треба дуже багато спостерігати за зміною кольорів природи, щоб так тонко і відверто відтворити це на полотні. Мені дуже присмно було побачити мого найулюбленішого художника у мому ліцеї»

Ладохін Сергій

«Дивлячись на картини, на образи, на стиль, ми уявляємо життя художника, намагасмося побачити душу митця. Переглянувши виставку, я склала собі певне враження про Івана Марчука. У мене в свідомості сформувався образ надзвичайної людини з неосяжним польотом, з оригінальним світобаченням»

Король Надія

Галерея останніми роками набула авторитету серед мистецьких кіл. Незважаючи на некомерційність нашої галереї, митці із задоволенням відгукуються на запрошення виставити свої твори в ліцеї, бо це спілкування дає додаткові імпульси для їх творчості.

У мистецькому центрі галереї крім виставок та зустрічей з художниками проводяться уроки декоративного розпису, гончарства, що сприяє глибшому осягненню традицій, символів, філософії свого народу. Результат цих уроків, та й загальної талановитості нашої молоді, був представлений на виставці творчих робіт наших ліцейців «Ми — митці». Створюючи свій навчальний заклад, ми ставили перед собою завдання сприяти становленню всебічно розвиненої особистості. Діти, що навчаються у нас, гуманітарно обдаровані, наділені образним мисленням, художньою уявою, які через твори мистецтва прагнуть осягнути філософію світу.

Олійник Г.Г.,

вчитель світової художньої культури Ліцею

ПРОЕКТ «УКРАЇНА ЛІТЕРАТУРНА»

«Буває, часом, спінну від краси, спинюсь, не тямлю, що воно за диво, — оці степи, це небо, ці ліси, усе так гарно, чисто, незрадливо, усе як є — дорога, явори, усе має, все зветься — Україна, така краса, висока і нетлінна, що хоч спинись і з Богом говори», — як часто згадую я ці поетичні рядки дивовижної Ліни Костенко, коли за вікнами автобуса пролітають «зелені акварелі» землі Чернігівської, Волинської, Сумської, Львівської, коли літо «сміється» і «кипить вишнево, лугово», а ми, група майбутніх філологів і журналістів, вирушаємо в чергову мандрівку, щоб душею відчутти, серцем торкнутися землі, що дала Україні і світові митця, усвідомити, звідки струмують потужні джерела творчості.

А починалося все три роки тому, коли Галина Стефанівна, наш директор — цей перпетуум мобіле ідей, поділилася довготермінового, крупномасштабного проекту «Україна літературна». Проект підтримала батьківська рада 21-ї філологічної групи; сподівалися, що до цієї важливої справи долучаться й земляцтва, але поки що більшість із них лише декларують наміри сприяти відродженню своєї «малої батьківщини».

Щодо необхідності такого проекту — думки «нарозхрист» наших ліцеїстів:

— Кажуть, що зрозуміти душу і сутність творчості митця можна, лише побувавши на землі, що його породила (*Ю.Троян*).

— Сьогодні, коли торжествує бездуховність, відчутти ауру духовних витоків митця — надзвичайно важливо (*М.Матушко*).

— Пам'ятні місця зберігають інформацію духовну, а значить будять у душах наших усвідомлення того, що своє, рідне, найглибинніше пояснює нас сьогоднішніх і нас майбутніх (*С.Абліцова*).

— У О.Т.Гончара є вислів — «золота сув'язь поколінь», мені здається, що такі поїздки дають змогу не просто зрозуміти цей вислів, а відчутти його серцем (*І.Кудіна*).

Із землі Чернігівської починали ми реалізацію нашого проекту. Чому? Уже після поїздки, коли ділилися враженнями, ліцеїсти намагалися вмотивувати:

— Земля Чернігівська — це витoki духовності нашого народу.

— Чернігівщина дала Україні і світові таких сподвижників духу, як М.Максимович і Г.Кониський, В.Забіла і П.Куліш, М.Заньковецька і П.Тичина, С.Васильченко і В.Еллан-Блакитний, В.Чумак і О.Довженко та ін.

— Фундатор нашого ліцею П.П.Кононенко також родом з Чернігівщини.

— У містечку Бахмач народилась і виросла наша Галина Стефанівна.

— Бо ж земля Чернігівська — то «найдорожча перлина в короні матері України».

Пригадується мені, як за декілька кілометрів до Чернігова сталася вимушена зупинка. Водій наш, людина добра і розважлива, філософськи насажена (бо ж за плечима — життя, народний університет, як сам зазначив), хотів уточнити маршрут.

Підійшли до власника бензоколонки.

— Чи далеко до музею О.П.Довженка? — запитав водій лукаво.

— Я не знаю. — здивовано відповів молодий чоловік років 23-х.

— А про «Зачаровану Десну», «Землю», «Звенигору» знаєте, у школі ж вивчали, — це вже я, не витримавши.

особливу істоту чи рівень буття, які водночас вільні одних чи інших обмежень грубого матеріального світу як матеріального, так і духовного; звільнення від матеріальних обмежень — це не перетворення в ніщо, це перехід, який лежить в основі й керує нижчими рівнями.

Друге значення цього слова в людській культурі можна назвати гносеологічним. Оцінити будь-що духовно — значить помістити щось у систему координат своїх духовних цінностей, визначити, наскільки сприяє це "щось" досягненню моєї останньої мети. Визначити "дух" справи, колективу, будь-чого подібного, — значить визначити, на якій найглибшій основі, на якій аксіомі і першоцінності будується це "щось", і заради чого воно існує.

Ми намагаємось визначити дух нашого національного гуманітарного ліцею, визначити ті найперші аксіоми (скажімо: що є добро і зло? Що сприяє добру, що -злу?), на яких ця установа будується й визначити цим заради чого вона існує.

Отож, **"дух" гуманітарного ліцею має полягати в тому, що основним об'єктом дослідження має стати в ньому все те, що стосується унікальності людини в світі.**

А отже:

1. *Ліцей є установа, що надає освіту тим, хто в майбутньому планує займатися науковою чи іншою творчістю.*

2. *Ліцей є гуманітарним, тобто: основним предметом викладання в ньому є людина як така, з усіма проявами її власне людського існу-*

вання, людської унікальності у всесвіті.

3. *Гуманітарний ліцей є українським, національним, оскільки сприяє вихованню бачення всіх глибин, що вирізняють людину як таку, в членах української нації всіх поколінь, і тим самим учить баченню цих глибин і в членах інших націй.*

4. *Український гуманітарний ліцей Київського університету імені Тараса Шевченка вчить бачити ту глибоку символічну мову, якою нація спільно користується для вираження своїх найширших проблем різного духовного рівня.*

Члени Українського гуманітарного ліцею, вибачаючи власні образи, з великодушністю захищають своїх ближніх по нації не з почуттям національної зверхності над іншими націями (оскільки на незрівнянню головнішому рівні всі люди рівні) і не з почуттям національної образи, гніву, ненависті, відризи — а лише з почуттям любові".

У роздумах Кожного, як бачимо, йдеться про вічні категорії Добра і Зла, Любові, Миру і Злагоди, Терпіння.

Аналізуючи роль і місце кожного із нас у творенні Духу ліцею, спробуємо йти разом, визначити перспективу розвитку. **Ми сформулювали сім правил ліцейного життя, вони лишаються й надалі як символи, додамо восьме (воно ж перше):**

1. Усі в ліцеї мають жити одним інтересом та волінням.

2. Визнання примату духовного над матеріальним (ціннісно-орієнтаційна система виховання).

— Ну, когда это было, — розгублено.

— А до Сосниці скільки кілометрів? — це вже знову водій.

— Ну, так би і спросили, кілометрів 70 буде.

Поїхали. А на душі гіркий осадок, усе згадуються поетичні рядки Б. Олійника: «Лиш по пам'яті в людині пізнає людину Світ...» Невже так і будемо «Іванами, не помнящими родства», весь світ знає, а ми — «дасть Бог»?

І після тієї історії впевненість, що такі проекти мають бути започатковані в кожній школі, на всіх філологічних факультетах вузів, уже не полишала мене. Бо ж тільки спільними зусиллями можемо відродити наші пам'ятні місця (нас так радо вітали працівники музею в Сосниці, у Чернігові, у древньому Звягелі, бо ж сьогодні рідко хто приїздить у ці музеї з Києва, Харкова, Дніпропетровська). Хотілося, щоб учительство наше зрозуміло, що творчість митця вивчається не тільки в класі, студентській аудиторії, тиші бібліотек, а насамперед, у безпосередньому спілкуванні з землею, яка дає можливість усвідомити «природу митця на ранній досвітній зорі, коло самих первісних джерел» і переконатись у справедливості Довженківської сентенції про «сучасне, яке завжди на дорозі з минулого в майбутнє». Звичайно, нові економічні умови диктують свої закони, але ж є цінності вічні...

І ще. Такі поїздки дають не тільки дивовижні враження і відчуття свого кровного зв'язку з рідною землею, яка народила генія, але й дарують незабутні зустрічі. Так земля Чернігівська подарувала нам зустріч з Юлієм Романовичем Коцюбинським, внуком видатного художника слова. Як багато почувли діти такого, що ніде не прочитаєш, бо це лише в реліквіях сімейних. І ми ще встигли його почути, зняти відеофільм, а минулого року долинула до нас сумна звістка, що Юлій Романович уже відійшов за горизонт вічності.

Після зустрічі із Станіславом Реп'яхом, цим літописцем землі Чернігівської, майбутні філологи довго аплодували, засвідчуючи повагу і захоплення сподвижницькою працею, що її веде письменник, увіковічуючи пам'ять про видатних людей краю Чернігівського.

А зустрівшись у Новоград-Волинському з Вірою Омелянівною Римською, переконались, що високе сподвижництво таких людей рятує нас від руйнації духовної, від безпам'ятства, що на таких сьогодні стоїть наша культура. І те дивовижне міжнародне свято «Лесині джерела» тримається на її тендітних плечах. А успішний захист проекту «До Лесиних джерел» 31-ї філологічної групи 2001 року випуску — це теж допомога Віри Омелянівни.

Цього року під час літньої фахової практики ми побували у Львові, поклонилися пам'яті І.Я.Франка на Личаківському кладовищі, познайомилися з музейними експозиціями, мали спілкування з Романом Дмитровичем Гораком — видатним письменником, одним із найглибінніших дослідників багатогранної іпостасі І.Я.Франка. Дивувало майбутніх філологів, як кандидат хімічних наук написав так багато художніх творів, у центрі яких особистість митця, як зумів відтворити психологію і філософію творчості М.Шашкевича, І.Я.Франка, І.Вільде та ін. У вересні цього року музей І.Я.Франка планує привезти до Києва експозицію «Франко і Київ», а ми мріємо ще про одну зустріч із Романом Гораком, про поглиблене вивчення різних аспектів творчості Великого Каменяря, бо ж у листопаді — наступний етап захисту колективного наукового проекту, і буде він присвячений постаті І.Я.Франка.

Доненко Л.О.,

учитель української літератури Ліцею

ДО Джерел розв'язку проблем виховання громадянина. Ланцюжок досвіду інших: Київ—Малин

ПОДВИГУ ПОКЛОНИТИСЯ

Подвиги, що здійснював наш народ в буремні роки Великої Вітчизняної війни, як і людська пам'ять — безсмертні. І нам, свідкам тих подій, належить передати новому поколінню, правду про героїчні і трагічні часи минулої війни, про перемогу над найлютішим ворогом — фашизмом.

Перемога була одна на всіх. Одна для тих, хто здобував її на фронтах, і для тих, хто кував зброю в тилу, і хто безмірно страждав у німецькій неволі, і для тих, хто не дожив до світлого дня, чиї імена викарблені на пам'ятниках, обелісках і меморіальних спорудах.

Пам'ять — не тільки уквітчані загиблими, а й загорога на майбутнє.

Нове юне покоління, батьки яких теж не знали війни, мусить пам'ятати як найважливіші сторінки історії батьківщини, подвиг українського та інших народів, що боролися з нелюдями — гітлерівськими ордами.

Сім'я і школа — це те джерело, звідки діти повинні черпати інформацію істини про той жорстокий час, виховувати в себе почуття поваги до героїв війни, цінувати їх подвиг.

Працюючи вчителем історії, я, як учасник і свідок тих подій, приділяю значну увагу патріотичному вихованню дітей не лише на уроках, але й у позаурочний час. Майже 10 років у нашій 217 школі м. Києва діє учнівський театр «Пролісок», на сцені якого було поставлено і зіграно близько 20 спектаклів. Це були твори української драматургії, історичні п'єси, постанови сучасної тематики.

Наша школа традиційно напередодні Дня Перемоги запрошує на свято ветеранів Великої Вітчизняної війни Дарницького району та мікрорайону «Містечко». Завжди на цих святах присутні також ветерани Першої гвардійської танкової армії. І кожен рік шкільний театр готує тематичну виставу. На жаль, в наші дні на книжкових полицях магазинів неможливо знайти потрібний репертуар для школярів, і тим більше такий, що пов'язаний з подіями Другої світової війни. У добір такої репертуару нам допомагають вчителі української мови та літератури, серед яких особливо творчою є вчителька Людмила Василівна Сморчевська. З її допомогою було інсценізовано кілька творів сучасних українських письменників.

На честь 55 річниці перемоги наш театр поставив п'єсу за повістю Ю. Смирнова «Семя» у перекладі українською. Ми довго готувалися до прем'єри. Двічі побували в Малині, де і відбувалися події, висвітлені у згаданій повісті.

Малин — невелике місто Житомирщини, відомий як місце, де ще на початку війни майже на місяць були затримані німецькі дивізії, що з півночі намагалися прорватися до Києва, а в роки окупації тут земля горіла під ногами фашистів, їм не давали спокою місцеві партизани та підпільники, серед останніх особливе місце належало учням школи № 1 (зараз це лицей імені героя Радянського Союзу Ніни Сосніної). Відвідавши це місто всім складом шкільного театру, ми були вражені, з якою теплою приймали учні і вчителі київських школярів. Вони, як чемні господарі, провели екскурсію в шкільному музеї, експонати якого розкрили перед нами подробиці героїчного подвигу Ніни Сосніної та всієї її родини: батька, матері та брата. Ми побували біля пам'ятних місць Малина, на меморіальному комплексі, присвяченому малинським підпільникам, на могилі, де поховані

3. Поєднання високого рівня професіоналізму, творчості, духовності.

4. Найвищий рівень відповідальності кожного з учасників освітнього процесу.

5. Пріоритет виховання над навчанням.

6. Особистісно-орієнтоване, індивідуалізоване навчання й виховання.

7. Дотримання принципу системності: родина — лицей — державні інституції.

8. Відмова від механічного перенесення досвіду зарубіжного на ґрунт української освіти.

Отже, ми йдемо до глибин...

УЧИТЕЛЕМ ШКОЛА СТОЙТЬ... (Іван Франко)

Є безліч професій, які з плином часу відходять до архіву. Лише одна переходить зі століття в століття без догоди моді і часові. Це професія педагога. Без учителя не вдалося обійтися нікому і ніколи. Потреба та соціальна значущість педагогічної діяльності вічна... Та будь-яку роботу повинен здійснювати професіонал. Без професіоналізму немає творчості, ефективності, критеріальності, духовності праці. **Стати справжнім учителем — це знайти свій спосіб самореалізації та ефективної взаємодії з дітьми.**

Учителю взагалі, як нікому, притаманна неповторність бачення світобудови як гармонійної цілісності, "повнокровність" життєвої позиції, наукова новизна, творча атмосфера, модернізація форм, методів та засобів, реалізація принципу рівно-

правного діалогу вчитель — учень.

— "Як подарувати дітям радість творчості, викликати почуття духовності?"

— "Як пробудити енергію їхніх почуттів, фантазії, розуму?"

Загальновідомо, що меж досконалості не існує, проте людина вперто намагається всім своїм життям утвердити себе, заявити про себе бодай однією гранню буття, яке їй у доступній, найповнішій формі пощасливилось розкрити. І немає значення, чи це царина людського духу, чи особисте, сокровенне як то сім'я, родина тощо.

Говорячи сьогодні про поступ, ми, педагоги, маємо на увазі насамперед наш професійний рівень. **Навчитися майстерності нелегко — проте при бажанні можливо, особливо тоді, коли умови для професійного зросту в колективі створені.** Маю на увазі наші пошукові лабораторії, професійні зв'язки з науковцями вузів, широку географію нашої педагогічної практики, вихід на загальнодержавні, культурно-освітні установи, відповідне технічне обладнання.

Поняття професійного зростання зачіпає основи основ людини, її поняття честі, без якого не відбувається жодна творча особистість. Отже, йдеться про майстерність педагога-професіонала, педагога-людини, здатної розкрити неповторні грані особистості учня. **Як, якими шляхами, в якій послідовності маємо зростати до поняття майстра своєї справи?** Закономірно, маємо всі єдину мету — вплив на особистість учня як у процесі навчання пев-

Ніна та її батько, біля стели, що встановлена на місці загибелі Ніни та Івана Івановича Сосніна.

Вдруге представники нашої школи взяли участь у проведеному урочистій лінійки Малинського ліцею 31 серпня 2000 року (це день, коли в 1943 році загинули Ніна та її батько). На цей раз ми мали нагоду познайомитися з директором ліцею Майєю Володимирівною Моложеною. Презентація нового навчального закладу мала свою цікаву історію. Протягом останніх років школа № 1 імені Ніни Сосніної в області вважалася найкращою по результатам роботи. Майже всі випусники школи кожен рік вступали до вищих навчальних закладів; протягом довгого часу вихованці школи були призерами на обласних та республіканських олімпіадах. Проте лише після багатотижневої фронтальної перевірки обласного відділу освіти їй було надано статус школи-ліцею. Повертаючись з Малина учні і ми, вчителі, ще більше проникнулися почуттям гордості за свій народ, який подарував нам таких людей, як родина Сосніних.

Квітень 2000 року був для нас напруженим: майже щодня йшли репетиції п'єси, готувалися декорації, шилися костюми. І ось генеральна репетиція: Ми всі раді: учасники спектаклю грають правдиво, відчувають себе справжніми акторами.

У процесі підготовки до свята виникла ідея: було б непогано запросити на свято когось з учасників підійшла. Розпочався пошук. І нам повезло: виявилось, що в Києві вже довгий час живе рідний брат Ніни — Валентин Іванович Соснін — лікар за фахом, кандидат медичних наук, учасник Великої Вітчизняної війни. Спочатку наше спілкування здійснювалося по телефону. Ми йому розповіли про свої наміри відродити на сцені подвиг малинців. Валентин Іванович був задоволений. Бо в Києві — це вже друга школа, яка вирішила вивчати і знайомити школярів з подвигом Ніни Сосніної та її друзів. Валентин Іванович дав згоду взяти участь у святкуванні Дня Перемоги у нашій школі. Про його прибуття до школи знали лише директор школи Валерій Федорович та завуч Галина Миколаївна. Учні, вчителі та гості школи з хвилюванням дивилися наш спектакль. Він закінчився бурхливими оплесками. Але те, що сталося потім, важко передати словами. Коли завуч школи повідомила про присутність в залі Валентина Івановича Сосніна, зірвалася буря овацій. Стоячи, зал вітав гостя. Після короткого виступу Валентин Іванович підійшов до роля і зіграв частину улюбленого Ніною музичного твору — Лунну сонату Бетховена. Пізніше учням старших класів була запропонована анкета, де було питання: «Яке враження на Вас мала зустріч з подвигом родини Сосніних?» Більшість відповіли, що вони вражені тим, що відбувалося на сцені і в залі, що серцем відчули бажання поклонитися тим, хто в жорстокій січі боровся за нас, за майбутнє нашого українського народу. Були побажання знайти можливість цю подію, зустрічі з подвигом сім'ї Сосніних залишити в пам'яті надовго. І це побажання було здійснено у 2001 році. У шкільному музеї «Бойової та трудової слави» в день святкування 56 річниці Перемоги було відкрито нову експозицію, де є розділ, присвячений подвигу малинців. Валентин Іванович подарував своє фото та авторську книжку «Верные долги».

Педагогічний колектив школи має намір продовжувати вивчення героїчних сторінок історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років на місцевому матеріалі. Як відомо, цього року буде відзначено 60 років оборони м. Києва, в якій активну участь брали наші земляки дарничани. Дізнатися більш глибоко про те, який внесок у перемогу над ворогом здійснили дарничани, ми гадаємо, буде цінним і корисним для наших вихованців.

Андрій Калінічев,
ветеран управлінської справи, вчитель 217 ЗНЗ м.Києва.

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА-ДЕРЖАВНИКА З ВИСОКИМИ МОРАЛЬНИМИ ПРИНЦИПАМИ

Виховна мета нашого ліцею така: формування етнонаціональної свідомості та активної громадянської позиції.

А виховна модель моєї філологічної групи звучить як зойк: *«Бережімо собори наших душ!»*

Намагаюся класифікувати напрямки своєї виховної роботи:

- 1) виховання на прикладах світової культури, загальнолюдських цінностей;
- 2) формування етнонаціональної свідомості;
- 3) виховання християнина, для якого Божі заповіді — основа життєдіяльності;
- 4) формування активної громадянської позиції свідомого державника-громадянина України.

Доля зробила мені подарунок, і я опинилася там, де формуються і звідки походять люди нової формації, Нової Доби України. Я свідомо того, що якими будуть ці люди, такою буде й Україна. Євген Сверстюк у своїй статті «Народження української інтелігенції» писав: «Розквіт життя світлиться в утворенні тієї верхньої верстви, яка, усупереч людським чварам і диким інстинктам, береже в собі голос вічності — мудрість традиції, гідність і незалежність думки...»

Усяке відродження починається з нового типу людини, з розчищення джерел живої води для неї... Я хочу, щоб діти, закінчуючи ліцей, винесли науку любові, добра, найвищих духовних чеснот. Намагаюся прилучити вихованців до слухання музики, адже музичне виховання очищує душу і готує людину до сприйняття духовних вражень.

Нефальшива література і поезія, цікаві знахідки в образотворчому мистецтві і, звичайно ж, театр — ось та основа, на якій виховується в Ліцеї український інтелігент. Інтелігенція завжди в Україні була будителем і просвітником народу, а дотик до рідної землі завжди давав їй силу.

Згадую незабутнього нашого Івана Макаровича Гончара, хата якого в багатьох українців розбудила національний дух.

Там я і познайомилася з етнографом Лідією Григорівною Орел, яка і своїми знаннями, і фанатичною відданістю справі, і любов'ю до народу, часткою якого вона є, надає неоціненну допомогу мені в роботі з дітьми у формуванні їхньої етнонаціональної свідомості. У неї, у Музеї просто неба в Пирогові, ліцеїсти груп філологічного напрямку, проходячи етнографічну практику, і навчаються відроджувати, відтворювати звичаї і народні свята свого народу.

І, звичайно ж, основою всякого добра, усякої правди, істини і краси в душі людини є віра в Бога.

Виховати Християнина, який підтримає скривдженого, допоможе вбогому, відвідає недужого, не зрадить, не говоритиме неправди — тобто житиме за Божими заповідями, — це і є найвища

них дисциплін, так і міжособистісних контактів, які надають можливість безпосереднього (найглибшого) впливу. Отже, напевне вчитель-професіонал має сам стати тою неординарною, небайдужою особистістю, що акумулює в собі енергію, стимулює учня до позитивних результатів праці та успіхів у досягненні певної мети. Така особистість, акумулюючи в собі вітчизняний і зарубіжний педагогічний та культурний досвід, відбирає найоптимальніші (з її точки зору) варіанти його (досвіду) для розкриття як своєї індивідуальності, так і тих учнів, що сприймають і поділяють погляди та настанови свого педагога.

За самою своєю логікою, за філософською основою, за творчим характером педагогічна праця неможлива без елемента дослідження і насамперед тому, що кожна людська індивідуальність, з якою ми маємо справу, — це певною мірою своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів. Зрозуміти, відчувати красу, творчість, вічну новизну і неповторність педагогічної праці допоможе дух творчого пошуку, творчого дослідження. Почуття творця педагогічного явища — це невичерпне джерело жадоби знань, любові до книжки, потреби в потрібному оновленні і збагаченні знань.

З цього приводу пропонуємо вашій увазі думки відомого вітчизняного педагога В.О.Сухомлинського: *"З чого складається педагогічна культура? Це, насамперед, глибоке знання вчителем свого предмета. Ми вважаємо дуже важливим, щоб учитель орієнтувався в найскладніших*

питаннях науки, основи якої він викладає в школі, у питаннях, що являють собою передній край наукової думки", "Без глибокого знання науки, основи якої викладає вчитель, немає педагогічної культури. Але як же досягти того, щоб кожний учитель знав не тільки ази навчання, а й глибокі джерела предмета? Читання, читання і ще раз читання — ось від чого залежить ця риса педагогічної культури учителя. Читання як найперша духовна потреба, як їжа для голодного. Смак до читання. Бажання покопатися в книгах, уміння посидіти над книгою, поміркувати".

Таким чином, у творчій співпраці навколо інтересів педагога і учнів утворюються певні творчі мікрогрупи наукового, практичного, мистецького спрямування, які творять атмосферу закладу і в цій лабораторії реалізують свої творчі плани. Як результат, має бути вихід на продукцію (плоди) такого співробітництва. Постає питання — як бути з набутим досвідом, як оприлюднити його, систематизувати, структурувати, узагальнити? Для цього маємо лабораторію інновацій технологій, що і покликана генерувати ідеї, узагальнювати та популяризувати досвід ліцею. Напевне кожна кафедра повинна мати свій координаційний центр, який за допомогою завідувачів кафедрами здійснить первинну роботу з впровадження ідей, вивчення практичного досвіду, вироблення теоретичних підходів у його процесі з тим, щоб вторинне коло (вихід на міжрайонні, міські, Всеукраїнські зв'язки) здійснювала

лабораторія з інноваційних впроваджень. І як третій етап — видавнича діяльність: узагальнення і популяризація. Ймовірно, цим має займатися видавнича рада зі своїми підструктурними ланками, які репрезентуватимуть всю роботу ліцею через своїх представників чи то з кола батьків (питання родинного виховання), чи педагогів (зростання майстерності), чи учнів (перші самостійні кроки в науково-пошукових студіях,

(Продовження)

мета кожного вихователя. У цьому мені допомагають і бесіди, які проводить з ліцеїстами отець Андрій з Михайлівської церкви, і зустрічі з головним редактором газети «Наша віра» лауреатом Шевченківської премії Євгеном Сверстюком, і перегляд та обговорення телепередач, зокрема духовних бесід Людмили Станкович, і просто відвідування православних храмів, — у першу чергу духовної скарбниці нашого народу — Києво-Печерської лаври. Діти навчаються розрізняти, де є Віра, правдива стежка до Бога, а де є боротьба ідеологів церкви за сфери впливу.

Надзвичайно важливо виховати Громадянина — українського інтелігента, який не буде ховатися за спину інших, коли треба відстояти Правду, не буде принижено мовчати і лякливо опускати голову, а матиме мужність заявити про свою громадянську позицію. Я намагаюся показати своїм вихованцям, як важливо не тільки захоплюватись, а й слідувати життєвим принципам тих людей, які є для нас прикладом чесності, послідовності, безкомпромисності у відстоюванні Правди. Це Андрій Сахаров, Василь Стус і В'ячеслав Чорновіл, Євген Сверстюк, Ліна Костенко і Михайлина Коцюбинська. Це і Тарас Чорновіл — на диво чесна і чиста людина — одна з небагатьох із теперішнього бомонду сучасних політиків, що загрузли в інтригах і начисто забули, що є поняття людської Моралі і Честі. Забули, що не можна брехати, не можна зраджувати, не можна вбивати Людину.

Традиція здорового опозиційного духу проходить через усю українську культуру як її життєвий нерв. Я хочу повернути моїм вихованцям ті гени, які в нас намагалися знищити: ген супротиву злу і несправедливості, ген почуття людської гідності.

Я хочу все зробити для того, щоб для наших ліцеїстів непорушним і однозначним був європейський вибір Української незалежної держави.

Ткач А.А.,

куратор 31-ї філологічної групи Ліцею

ДУМКА КОЛЕГИ... З ОБКЛАДИНКИ

Вітчизняна система освіти, як і все суспільство переживає нині переломний момент своєї історії. Тому ми, освітяни, з великою увагою ставимось до новаторської, експериментальної, науково-дослідницької роботи в освітніх закладах.

Педагоги Малинського загальноосвітнього комплексу школи-ліцею №1 ім. Н.Сосніної часто беруть участь в семінарах, наукових конференціях, що відбуваються в навчальних закладах України.

З 23 до 25 квітня ми були учасниками науково-практичного семінару на тему «Перспективні освітні технології», що проходив в Українському гуманітарному ліцеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Директор Українського гуманітарного ліцею кандидат педагогічних наук, заслужений учитель України Г.С.Сазоненко ознайомила учасників семінару з теоретичними засадами кооперативного навчання, його компонентами, видами.

В ліцеї всі методи навчання спрямовані на задоволення потреб дитини. Викладачами, як метод оптимального навчання, впроваджуються проєктивні технології. Це демонструвалось нам на уроці географії, який проводила заслужений учитель України Г.І.Карп'юк, на уроках біології, світової художньої культури, всесвітньої історії, інформатики (вчителі І.О.Завдаський, Г.Г.Олійник, Л.І.Гребенюк, О.І.Зрютіна).

Бажаний результат досягається спільними зусиллями педагогічного та учнівського колективів. Готуючи колективний проєкт «До Лесиних джерел» (вчителі Л.О.Доненко, А.А.Ткач, В.Ф.Чукіш, О.С.Грищенко), 31 філологічна група ліцеїстів побувала на батьківщині письменниці, вклонилася могилі Лесі Українки.

У цьому закладі дві найважливіші ланки процесу виховання — сім'я і школа — взаємодіють належним чином. Тому в родинному святі «Жінка — то велика сила» разом з ліцеїстами активну участь брали їх батьки.

Цим семінаром нам були продемонстровані створені педагогічним колективом умови для гармонійного розкриття здібностей дітей, їх талантів, творчих можливостей. Цьому в закладі сприяє психологічна служба, яку очолює вчитель психології, практичний психолог Т.П.Рожественська.

Семінар, що відбувся в ліцеї, можна назвати життєтворчим семінаром співробітництва. Питання, що ставились на ньому надзвичайно актуальні, оскільки проєктивні технології — нове в навчанні. Їх пропаганда втілення в навчально-виховний процес сучасної школи має бути ширшою.

Ми вдячні всьому педагогічному колективу Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка за його титанічну працю і висловлюємо побажання подальшої співпраці.

М.В.Молодоженя, директор Малинського загальноосвітнього комплексу школи-ліцею №1 ім. Н.Сосніної, член асоціації відроджених шкіл України

мистецька творчість тощо).

Контроль, пошуки нових варіантів творчої співпраці подібних закладів та установ із вищої школи — це ділянка адміністрації. Така триступенева піраміда дасть змогу протягом року найповніше реалізувати творчі задуми всіх учасників навчально-виховного процесу, а в загальному виграють усі: учень, батьки, вчителі, заклад, який, власне, задуманий як всеукраїнська лабораторія гуманітарного напрямку. Поняття професійного зростання і честі кожного взаємопов'язані як структурні ланки. Звідси і розуміння того, що кожен із нас несе неабияку відповідальність за плоди своєї праці і характер взаємин один з одним, творить таким чином сприятливий (чи навпаки) клімат для співпраці, шануючи, цінуючи, допомагаючи і підтримуючи у добрих справах один одного. Отже, добрий настрій, гарний, продуманий і організований початок реалізації своїх творчих можливостей — запорука успіху колективу. Щастя нам на шляху професійного зростання взаємоповаги і любові.

Спробуємо дати короткий статистичний аналіз (див. схему на С.59: Професійна майстерність педагогічних працівників).

ЯКОЮ Ж Є ФІЛОСОФІЯ ВЧИТЕЛЯ ЛІЦЕЮ?

чи, що ж є ФІЛОСОФІЄЮ
УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО
ЛІЦЕЮ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА?

Українознавство як комплексне світосприймання

суспільних явищ через призму загальнонаціональних і в той же час загальнолюдських інтересів є такою ідеологією (філософією), що покладена в основу Концепції розвитку ліцею.

Українознавство — система знань, переконань, поглядів, які в їх цілісності можуть сформуватися лише зусиллями всіх педагогів, до того ж, починаючи від батьків (сім'ї), які є найпершими вихователями, і — як це комусь не здається дивним — учнями.

Українознавство як методологія освітньої системи ліцею сприяє не тільки гуманізації освіти, а й створенню нової технології навчання та виховання обдарованої молоді.

А тому УГЛ і засновувався як заклад, що готує гармонійно розвинених громадян, формує національну еліту, спроможну піднятися до розуміння й розв'язання найголовніших завдань сучасності, вивести Україну на рівень найрозвиненіших країн світу і тим самим визначити й власну щасливу долю. А досягти поставленої мети в навчально-виховному процесі можна лише шляхом наповнення змісту освіти національними духовними цінностями й надбаннями за умови, коли людинознавчими, українознавчими стануть усі навчальні предмети, у тому числі й математика, фізика, біологія, хімія, географія. З огляду на це саме українознавство й постає в ліцеї об'єднуючим чинником освіти і виховання, не лише одним із рівноправних предметів базового компонента освіти.

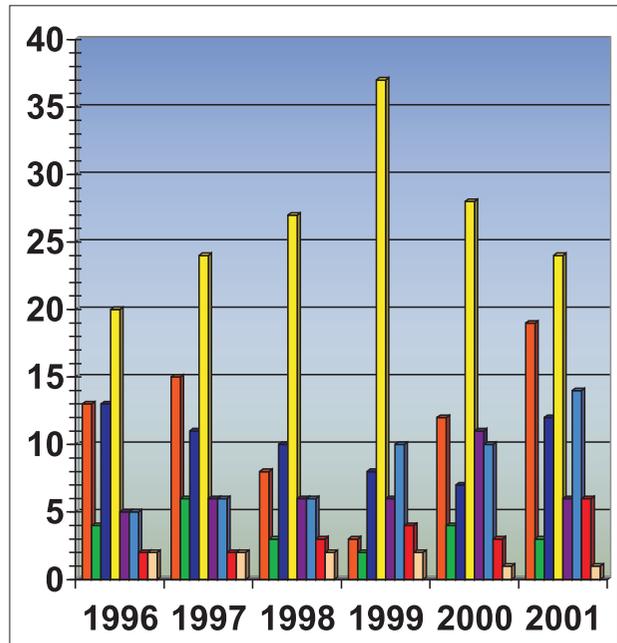
НЕ ВИКЛИКАЄ СУМНІВУ ОДНЕ: ЯКЩО МИ ЧОГОСЬ ПОТРЕБУЄМО, ТО ЦЕ ДОБРИХ УЧИТЕЛІВ. ДЕ БРАКУЄ ЇХ, ТАМ УСЯ ІНША ШКІЛЬНА СУСТА В КРАЇНІ — П'ЯТЕ КОЛЕСО У ВОЗІ, ОКОЗАМИЛЮВАННЯ, ЩОБ ЛЮДИНА НЕ БАЧИЛА, ЧОГО ЇЙ БРАКУЄ. ОТЖЕ, ХТО ХОЧЕ, ЩОБ ШКОЛИ ПО-СПРАВЖНЬОМУ СПРИЯЛИ НАЛЕЖНОМУ ВИХОВАННЮ НАРОДУ, ТОЙ ПОВИНЕН НАСАМПЕРЕД ДОПОМОГТИ В НАЙНЕОБХІДНІШОМУ, А САМЕ: ЩОБ СКРІЗЬ У КРАЇНІ БУЛИ ЛЮДИ, КОТРІ ЗДАТНІ І ПРАГНУТЬ ВИХОВУВАТИ І КЕРУВАТИ МОЛОДДЮ З РОЗУМІННЯМ І ЛЮБОВ'Ю, ТАК, ЩОБ ВОНА МОГЛА ОСЯГТИ МУДРІСТЬ ЖИТТЯ, НАБРАТИСЯ СИЛИ І ЗАСВОЇТИ ПОРЯДОК, ВЛАСТИВИЙ ЇЇ СТАНУ І ПОЛОЖЕННЮ.

Й.-Г. Песталоцці

Схема.

Професійна майстерність педагогічних працівників

- Спеціаліст
- II категорія
- I категорія
- Вища категорія
- Старший учитель
- Учитель-методист
- Кандидат наук
- Доктор наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 3/2001

КОЛИ НЕ БАЙДУЖИЙ, АБО ОЧІ В ОЧІ

*Треба засвоїти раз назавжди,
що, стоячи на місці,
людина рухається назад*
Ю. Яновський «Майстер корабля»

Людина у віці 13-16 років — це не просто «тінейджер» у навушниках із пляшкою «Кока-кола». Це період біологічного дозрівання, коли організм стає дорослим і підліток уже сам дбає про його красу і здоров'я. А ще — про це, на жаль, рідко згадують — після 12-ти років починається чи не найінтенсивніший етап становлення особистості, відбувається перехід на власне, активне формування світогляду. І те, чому навчиться людина у старших класах, великою мірою визначатиме її подальший спосіб життя.

Цікавою є концепція виховання в Японії: до 5-ти років дитина — це «імператор», від 5-ти до 12-ти — друг, а після 12-ти — слуга. Українські старшокласники скажуть, що так не демократично. Цілком можливо, але тут мета виправдовує засоби: японці — одна із найпрогресивніших на сьогодні нація. До того ж, не лише в інтелектуальному та економічному плані — вони і в ХХІ ст. зберігають свої традиції, а сумлінність того закладена генетично і вчасно підкріплена умілою педагогічною підготовкою сприяє процвітання у всіх сферах діяльності.

Що ж відбувається в нас? Усе навпаки. Підліток нарешті звільняється з-під жорстокого контролю батьків, а вчителям, м'яко кажучи, ніколи дбати про духовний розвиток чужих дітей, коли не знаєш, чим нагодувати власних. Так і розпочинається доля сучасного «юнака-перекотиполя». Не всякому щастить потрапити у добре русло без допомоги. Багато хто спокушається позірною простотою досягнення успіху і набагато років, коли не назавжди, втрачає життєві орієнтири.

Однак, на щастя, є в Україні заклади, для яких «чужих» дітей не існує, де кожен має змогу взяти стільки, скільки здатен засвоїти. Три вищезгадані роки мого життя пройшли саме в такому закладі, ім'я якому — Український гуманітарний ліцей Київського університету імені Тараса Шевченка. Вступ до ліцею став дуже важливим кроком. Я погоджуся із думкою, що не можна об'єктивно оцінити подію, явище, систему, будучи його складовою, співучасником. Тому зараз, коли навчання фактично закінчилося і почалися випускні іспити, настав час робити підсумки.

Найважливіше, що дав мені ліцей — це вміння вчитися. Це кропітка робота над собою, яка не припиняється із закінченням школи, вузу чи професійних курсів. Це саме вдосконалення, яке включає не лише підвищення інтелектуального рівня і здобуття професійних навичок. Кожен із нас безперечно стажується у школі життя, мета якої — стати людиною і не втрачати цього звання, покликання за будь-яких умов.

Я не шкодую про свій вибір, хоча моїм ровесникам із загальноосвітніх шкіл протягом цих трьох

Українознавство, отже, — основа інтеграції всіх дисциплін, що викладаються в ліцеї. Авторські та адаптовані державні програми не лише із суспільно-гуманітарних, а й природничих дисциплін містять матеріал про історію науки, внесок до скарбниці вселюдських знань українських учених, пріоритетні напрями розвитку вітчизняної науки та технології. Важливою постає пошукова й дослідницька робота учнів у вивченні цих питань. Українознавчі проекти випускників ліцею "Україна — право" (2000 р.), "Ментальність. Доля" (2001 р.) опубліковані в науково-методичних посібниках "Перспективні освітні технології" (за редакцією Г. С. Сазоненко) та "Освіта ХХІ століття: філософія родинності" (автори П. П. Кононенко, Т. П. Кононенко).

Основою освітньої стратегії у ліцеї є філософія життєтворчості, ідея плекання людини як суб'єкта власного життя і долі.

Людське життя під кутом зору суб'єктивних, активнотворчих засад виступає як проблема творчого життя особистості, її духовного світу, світогляду, мети та сенсу життя.

Навчитись мистецтва жити — означає оволодіти вмінням і високою майстерністю у творчій побудові свого життя, що базується на глибокому його знанні, розвиненій самосвідомості, оволодінні технологією програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту. Проектуючи й здійснюю-

чи свій життєвий шлях, особистість набуває статусу творця, оскільки творчість стає для неї універсальним способом світовідчуття і життєздійснення. Процес життєтворчості досягає кульмінації під час вирішального вибору в основних сферах самореалізації особистості. Ця своєрідна "гамлетівська" пора життя, коли від особистості та її вибору значною мірою залежить: "бути чи не бути" професії — покликанням, індивіду — особистістю, біографії — долею.

Одне із ключових питань, на які дає відповідь теорія і технологія життєтворчості: "Чи я є суб'єктом власного життя?" У цьому сенсі критерієм творчості як основного світо- і життєвідношення кожної людини можна визначити два типи життєздійснення: передісторію, коли її життя в основному визначають обставини, події, інші люди, і справжню історію, коли основним принципом її соціальної життєдіяльності стає самовизначення на основі світоглядної орієнтації. Перший тип життєздійснення є адаптивним, коли людина може бути суб'єктом праці, пізнання і спілкування, але не виступає як суб'єкт здійснення себе. На етапі ж справжньої історії домінує перетворювальний тип життєздійснення, тобто життєтворчість, коли людина є суб'єктом усіх форм своєї соціально-духовної активності. Перехід від адаптивного до перетворювального етапу знаменує собою початок вищого ступеня особистісного розвитку індивіда, діагностичним показником цього

(Продовження)

років жилося значно легше. Саме така інтенсивність праці, яка відбувається у ліцеї, дає можливість поцінувати вільний час, не втрачаючи його надарма, вчить раціональніше його розподіляти. Спочатку складно було перебудуватися, перейти на кількісно і якісно новий режим роботи, але згодом я засвоїла важливу істину: для людини неможливого не існує.

Перерахувати усі аспекти ліцейного життя в одній статті не реально, однак я коротко зупинюся на тих, що мали для мене найвирішальніше значення.

По-перше, це атмосфера. Коли мій батько в перше зайшов до ліцею, то сказав: «Це храм науки». Тут я знаю, що мене почують і допоможуть зробити правильний крок. Впевнена, що прийду сюди ще не раз і після закінчення, бо тут є друзі, справжні, безкорисливі, серед яких не тільки ровесники, а й учителі. До того ж, у поняття атмосфери я вкладаю і ще й загальний рівень оточення, коли бачиш, що є на когось рівнятися.

Інший аспект — свобода творчого росту. Недарма Юрій Яновський писав, що «радісна праця — ознака творчості». У ліцеї розумієш, що працюєш не для атестата, вчителя чи батька, а для себе, щоб стати корисним. Саме тут кардинально змінилися мої плани щодо майбутньої професії.

І, нарешті, те, що стало вирішальним у формуванні системи духовних цінностей і у виборі відповідального фаху — журналістики, — це ефект живого спілкування. Політики, митці, громадські діячі, а особливо шістдесятники, стали не хрестоматійними постатями, обличчям із екрану, портретами чи цитатами, а живими людьми, які живуть тими ж проблемами, що і ми, які знають, що треба робити, які мають силу боротися і яким, зрештою, не байдуже...

Недарма на телебаченні «крутили» славнозвісний ролик «Ти не один». На жаль, нас не 52 мільйони. Тих, хто хоче щось робити, змінювати на краще не так і багато. Але ж є! І ми тримаємося саме завдяки таким людям, які здатні на колосальну самовіддачу. Думаю, для тих, хто допоміг мені стати власне собою, буде мій рух уперед. «Людина велична у своїх задумах, але немічна у їхньому втіленні», — сказав Ремарк. Нехай таке резюме залишиться героям «Триумфальної арки», а не нам. Не хочу загадувати, ким станемо ми, випускники ліцею — покаже час. Однак я знаю одне: нас навчили жити так, щоб бути потрібними собі, державі, світові, суспільству.

Тому той, хто по-справжньому пережив ліцей у собі, уже ніколи не зможе стояти на місці, бо тут довели: ким би ти не був — слюсарем, художником чи політиком — ти зобов'язаний бути компетентним, тоді матимеш впевненість у собі, а, отже, свободу вибору. А чи не це є основою омріяної демократії?

Леся Ярошенко,

31-а філологічна група

ЛІЦЕЙ — ТО УНІВЕРСИТЕТ ЖИТТЯ

Я ніколи не забуду того особливого трепету, з яким я вперше переступив через поріг ліцею — це був перший свідомий крок у нове, тоді ще не відоме життя. Навіть дивно, наскільки я змінився з того часу, вчителі кажуть, що за ці роки ми дорослішаємо як за десять.

Олександр Довженко сказав: «Сучасне завжди надорозі з минулого в майбутнє». Сьогодні, коли я роблю ще один крок у свідоме майбутнє життя, варто згадати минуле.

Що дав мені ліцей за три роки навчання?

Сказати, що я отримав надзвичайно широку й глибоку базу знань — це майже нічого не сказати. На жаль, звичайні загальноосвітні школи рідко коли можуть забезпечити по-справжньому високий рівень викладання, а гуманітарні дисципліни — мова, література, історія — перебувають у занепаді.

Яким же буде культурний рівень нового покоління? Хіба можна бути цивілізованою людиною, не знаючи світової історії, культури? Але чи будемо ми нацією, якщо не будемо пам'ятати своєї історії, знати свою культуру, берегти власні традиції? Ліцей дивовижним чином розширив обрії мого світогляду, відкрив для мене такий дивовижний світ української мови, української літератури... Мені часто буває гірко на душі, коли чую від однолітків, що їм не цікава українська література, що вона «селянська» й «провінціальна». Вони не винні в тому, що так вважають. Що поробиш, коли ми такі недолугі українці, що не знаємо та не вміємо жити найвищими здобутками вітчизняної культури?.. У такі хвилини я з особливою вдячністю згадую ліцей і все те, що він для мене зробив.

Титанічна робота проводиться для захисту, поширення та сприяння розвитку української мови. Ліцей є одним з небагатьох україномовних острівців серед маси російсько- та суржикомовних навчальних закладів. Саме тут я по-справжньому пізнав суть мови. До цього, сприймаючи її як засіб спілкування, я не міг усвідомити всю її велич. У ліцеї я відкрив її як живу, постійно оновлювану й постійно прогресуючу субстанцію. Окрім того мова — це ще й код нації, певна мова зумовлює певний менталітет, який генетично закладений у кожній людині. Українець, що розмовляє нерідною мовою, приречений на постійні внутрішні протиріччя.

Ще одним носієм інформаційного коду нації є традиції українського народу. Після багаторічного гноблення вони були майже втрачені, а тому сьогодні їх треба відроджувати й плекати з особливою увагою. Тут особлива роль належить українознавству, предмету, що є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу в ліцеї. Мабуть, саме дослідження традицій та звичаїв нашого народу та закладеного в них національного світобачення пробудили в мені національну свідомість, яку пробуджували, пробуджують і — я вірю в це — пробуджуватимуть у багатьох молодих українцях.

Так, база академічних знань, що її дав мені ліцей, дуже широка. Але жоден, найгеніальніший, учитель

служить виникненню потреб у свідомому, активному ставленні особистості до процесу свого життя.

Розвиток індивіда як суб'єкта означає передусім посилення "авторських заasad" його життєвої активності. "Авторські повноваження" щодо власного життя особистість реалізує в принципових життєвих актах вищого рівня творчості — довготермінових життєвих проектах і планах, у процесі самопрограмування, самопрезентації та здійснення цілеспрямованої діяльності, яка реалізує смисложиттєві потреби особистості з віддаленим результатом. Простір майбутнього — це простір можливостей, які, будучи детерміновані об'єктивними соціально-економічними, культурно-історичними й духовно-психологічними факторами, є все ж принципово безмежними, зокрема і в аспекті життєтворчості.

Як спрямувати педагогу діяльність учнів зі словом "само-": самовизначення, самовиховання, самосвідомість, саморозвиток, а отже життєтворення і самотворення. І починається все це з індивідуального щоденника ліцеїста, який дарує ліцей на Посвяті у ліцеїсти; деякі сторінки щоденника: "Ліцеїсти" (розділ V Статуту Українського гуманітарного ліцею Київського університету імені Тараса Шевченка), "Гімн ліцеїста" (слова Ярослава Огнев'юка, музика Тетяни Кожоми), "Маніфест ліцеїста" (розроблено Учнівським парламентом), "Життєва перспектива" (програма, цілі, плани), "Що я ціную...

Світ моїх захоплень",
"Пізнай самого себе (Г.Ско-
ворода)" тощо.

Кожне слово Маніфесту
звучить як набат на святі
першого дзвоника для пер-
шокурсників.

Убий в собі раба!

Убий раба!

Без жалю вбий раба

В лахмітті він чи

В пишній позолоті.

Хай торжествує

Вічна боротьба

Душі, не скореної

У смиренній плоті!

Убий раба,

Що вірує в батіг,

І освяти

Осквернену природу.

Убий раба!

Розвій чужинський міф

Про рабський стан

Українського народу.

(Б.Британ)

- З'ясує для чого ти прийшов сюди: чи працює принести користь Вітчизні, чи роби-ти кар'єру.
- Якщо ти прийшов сюди за покликом власної душі, то переконай свій розум, що ти став ліцеїс-том, щоб стати людиною, що ти навчаєшся для того, щоб потім навчати. І це покладає на тебе моральні обов'язки. Коли ж ти їх забудеш чи знева-жиш, ти не відбудешся як особистість; знай, що ставши ліцеїстом, ти об-манув себе.
- Якщо бажаєш щастя, на-вчися бути достойної її частиною, вважав це чес-то для себе.
- Твоїм найбільшим злочи-ном є зневага націо-нальній ідеї та шкода, за-подіяна їй.

(Продовження)

не зможе жодного, навіть найталановитішого, учня навчити абсолютно всьому. Ліцей вчить тому, чому не завжди можуть навчити і у вищих навчальних за-кладах: він вчить учитися. Саме тут я навчався раціо-нально самоорганізовуватися, планувати свою робо-ту, відділяти першочергові завдання від другорядних. У навчально-трудовому процесі гармонійно співісну-ють новітні форми викладання, що вимагає від учня як наполегливої праці, так і вміння нестандартно мислити. Ліцей вчить думати й аналізувати, вчить працювати.

Але він вчить ще й співпрацювати. Я назавжди збережу спогади про ту особливу атмосферу, що панує в ліцеї: атмосферу доброзичливості, взаємоповаги та взаємодопомоги у стосунках між учнями та виклада-чами, а також товариської здорової конкуренції, що живе в середовищі учнів.

Зі стін ліцею виходять майбутні керівники уста-нов, підприємств, міністри, можливо, президенти. Можна бути впевненим, що їхнє ставлення до лю-дей буде доброзичливим, вони будуть поважати честь і гідність інших, незалежно від їхнього соціального статусу. Це особливо важливо для сучасної України, бо вона стала на шлях побудови громадянського су-спільства, яке ґрунтується на ідеології прав людини.

Ліцейне життя — це постійний рух уперед, постійний прогрес. Шохвилини перед тобою постають все нові й нові задачі, і треба вміти дати раду з усім цим обогом проблем. Я твердо переконаний, що після такого дос-віду я не розгублюсь у будь-якій життєвій ситуації.

Випускники ліцею визначатимуть майбутнє Ук-раїни. Це визнали багато представників сучасної на-укової, політичної, творчої еліти України. Старша інтелігенція хоче передати естафету молодому поко-лінню — це засвідчили зустрічі з Леонідом Кравчу-ком, Володимиром Яворівським, Василем Овсієнком та багатьма іншими видатними українцями. Окрім усього сказаного вище, ліцей — це ще й справжня колиска ідей. Ліцейне повітря просякнуте наукови-ми проектами, творчими задумками, дослідницьки-ми планами. Об'єму нових ідей, що їх продукує ліцей, може позаздрити будь-яка науково-дослідна устано-ва. А якщо згадати різноспрямованість та широту охоплюваних галузей, то рівних, мабуть, не знайти.

Навіть частина цих реалізованих задумів може принести реальну користь державі, і я сподіваюсь, що як і багато інших ліцеїстів зможу втілити в життя свої задуми, що їх мені подарував ліцей.

Але найбільша заслуга ліцею — у вихованні на-ціонал-патріотичної молоді. Він пробуджує у здена-ціоналізованому молодому поколінні українців на-ціональну свідомість. Зустрічі з борцями за волю України, видатними державотворцями готують молодь до державницької діяльності. Мене, як і багатьох моїх друзів, ліцей зробив справжнім українцем.

Ліцей став переломним етапом у моєму житті, він відкрив мені не бачені досі обрії та вивів мене на широкий життєвий шлях, за що я йому безмежно вдячний.

Антон Кушнір,

31 філологічна група

**«ЛЮДИНА РОКУ» ОЧИМА ЛІЦЕЙСТІВ
31 ФІЛОЛОГІЧНОЇ ГРУПИ**

— Ми нагороджуємо нашого першого лауреата. За подолання всіх законів природи, у тому числі закону збереження та перетворення енергії, за вагомий внесок у подолання енергетичної кризи ідей, за прорив греблі консерватизму нестримним потоком ініціативи, — званням *«Вічний двигун року»* — нагороджується Перша енергетична леді ліцею — *Сазоненко Галина Стефанівна*.

— Наш наступний лауреат — надзвичайна людина. Вона могла б стрибати з парашутом, вона могла б стати сноубордистом, вона могла б піднятися на Еверест, але вона обрала найекстремальніше — літературу!

Після довгих і виснажливих днів і ночей боротьби, голоду, холоду, вона змогла підкорити ще одну вершину — 31-у філологічну групу. Чутки про її причетність до терористичної організації виявилися наклепом конкурентів, який спростували тонни листів від її колишніх та теперішніх учнів. Звання *«Екстремал року»* отримує пасажарія УГЛ — *Доненко Людмила Олександрівна*.

— За вагомий внесок у розвиток національного шоу-бізнесу, за інтелектуалізацію медіа-, і не тільки простору, нагороджуються автори програми *«Перший диктант»* *Чукіна Віталія Федорівна* та *Дерев'янка Лариса Сергіївна*.

— За розвиток і примноження флори і фауни УГЛ, за біологічний прогрес ліцею, за подолання інтелектуальних мутацій ліцейстів титулом *«Цвіт нації»* нагороджується вчитель біології *Зрютіна Ольга Іванівна*.

— За розвіювання декадентських настроїв серед ліцейстів та за допомогу залишитись нормальними людьми в абсурді буття, за Сізіфів труд і Танталові муки, нагороджується почесною грамотою *Найтитулованіший зарубіжник року* *Таранік Катерина Валеріївна*.

— За неосяжність інтелектуальних об'єктів, за свіжий погляд на несподієві події, за демократизацію стосунків між дітьми та вчителями, панове діти, за вміння перетворити гору фактів на театр не одного актора, нагороджується титулом *«Енерджайзер року»* живий нерв історії *Осмоловський Андрій Олександрович*.

— Заглядає в шибу казка сивими очима,

Материнська добра ласка в неї за плечима...

За доброту і лагідність, за розуміння і співчутливість, за красу вірності всім філологічним групам усіх випусків Українського гуманітарного ліцею, за казкові уроки української літератури титулом *«Берегиня всіх філологічних груп УГЛ»* нагороджується вчитель української літератури *Грищенко Онїла Степанівна*.

— За вміння знаходити шпаргалки в найпотаємніших куточках душі ліцейста, за вміння при опитуванні влучити в найуразливіше місце знань, за невмирущість пам'яті по електронічній дисоціації титулом *«Хімік 2001»* нагороджується вчитель хімії УГЛ *Янович Олена Віталіївна*.

— За вміння найкраще орієнтуватись у просторі і володіти ним, за жіночу привабливість, за заслуги перед громадянами України у спростуванні лотерейного шахрайства, за філологічний підхід у викладанні математики титулом

● Російська мова не має майбутнього в Україні, якщо користуєшся нею, ти відстав від поступу часу.

● Вважай втраченою кожен змарновану хвилинку. Пам'ятай! Кожна твоя справа — це свідчення про тебе.

● Світ і життя — це боротьба, а в боротьбі перемагає той, хто має силу, розум, порядність, честь, мету.

● Краще простити, ніж мститися.

● Будь завжди у пошуках мудрості. Що є мудрість? Це знання порядку.

● Ніколи не забувай, хто ти є, а ти є людиною, і не опускайся нижче свого рівня.

Життєвий світ особистості є єдністю результату й процесу життєтворчості, особистісною тональністю, яка живе сьогоднішнім на основі минулого і в ім'я майбутнього?

Таким чином, *життєтворчість у ліцеї — особлива форма творчого самовиявлення людини*. Йдеться про життєздійснення, активне й свідоме творення людиною самої себе, причому не лише про ідеальне проектування, а й про чуттєво-практичне втілення життєвого проекту й задумів у непростих соціально-політичних й економічних умовах. Саме цій меті підпорядковано програму "Обдарованість", розроблену авторським колективом ліцею та університету під керівництвом директора ліцею (журнал "Рідна школа" 1997 р., № 6).

Ліцейна педагогіка — це педагогіка життєтворчості, спрямована на плекання ди-

тини як суб'єкта життя, допомогу їй у визначенні життєвої стратегії, у пошуках смислу життя, його повноти і культури, пізнанні життя як результату життєздійснення. *В основі педагогіки життєтворчості — концептуальні ідеї про розвиток і саморозвиток особистості, здатної до самотворення* (тобто до свідомої, цілеспрямованої діяльності щодо життєвих цілей, визначення життєвих принципів і пріоритетів). Педагогіка життєтворчості озброєє освітян перспективними технологіями життєздійснення, моделями життя, визначення провідної лінії життя, подання допомоги дитині в складних кризових ситуаціях тощо.

Філософи освіти виходять із необхідності визначення найефективнішої вчительської діяльності. До якостей такої діяльності ми відносимо:

- 1) особистісну зорієнтованість;
- 2) опору на досвід;
- 3) рефлексивність;
- 4) соціальну спрямованість;
- 5) демократичність;
- 6) співпрацю;
- 7) пізнавальність;
- 8) розвивальність;
- 9) конструктивізм;
- 10) послідовність;
- 11) цілеспрямованість;
- 12) психолінгвістичність.

Стратегією ж успішної діяльності вчителя є оптимальні (перспективні), інноваційні (сучасні) освітні технології. А розвиток ліцею сьогодні вимагає переходу в "інакшість", "несхожість", водночас потребує звернутися до гуманістичних ідей античності, європейського

(Продовження)

«Королева нескінченних величин» нагороджується вчитель математики УГЛ **Панченко Людмила Григорівна**.

— За інтуїтивну логіку, за нестандартні завдання на уроках, за вагомі досягнення на ниві інформаційних технологій, нагороджується титулом *«Юний технік року»* наймолодший кандидат наук **Завадський Ігор Олександрович**.

— Його слова та вирази стають загальновідомими, тільки-но вони ним вимовляються. Його рішучий вигляд неодноразово лякав тих наївних ліцеїстів, які поки що не усвідомили всієї глибини його найдобрішої душі, а анекдоти «в тему» розігруються ним у ролях настільки талановито, що можна навіть на мить забути про майбутню тематичну. Він міг би стати відомим ученим і, мабуть, обов'язково ним стане, коли в нього нарешті з'явиться можливість ковтнути свіжого повітря і вибратися з кіпи паперів та журналів на світ Божий. Отже, титулом *«Янгол-охоронець УГЛ»* нагороджується **Гольденберг Яків Михайлович**.

— За створення теплої атмосфери, затишку, за довіру і поради, які ми понесемо в майбутнє. За вміння робити геніальні паузи, дотримуючись у всьому своєї незалежної думки. До вашої уваги пропонується номінація, яка прозвучить сьогодні вперше не тільки в ліцеї, а й на теренах СНД. Нагороджується дипломом першого ступеня в номінації *«Міс незалежне мовчання»* **Опанасенко Ірина Володимирівна**.

— Вона могла б стати дискоболом або співачкою-репером, а може, театральним критиком, або й літературним. Ніхто й не здивувався б, якби вона стала видатним гумористом, а то й сатириком і навіть дипломатом. У будь-якому випадку вона тримає стиль. Чого їй не вистачає? Тільки почесного звання. Отже, титулом *«Англіська королева»* нагороджується **Драгунова Жанна Леонідівна**.

— А зараз ми хочемо присудити найвищу нагороду 31-ї групи. Навіть не нагороду, а подяку. Її політичній обізнаності міг би позаздрити кожен журналіст, а соціоніка — то її вічна стихія. Ми хочемо висловити щирю подяку і любов учителям, який залишався поряд із нами кожної хвилини перебування в ліцеї — зірці радіо «Свобода», Березині 31-ї філологічної групи, нашому невтомному кураторові **Ткач Аллі Арсенівні**. Вітайте!

*Хочем ми попросити прощення
Ви простіть нас, будь ласка, усіх.
Ви були нам, як мама хрецена,
Ви відводили смуток і гріх.
Ми ж бували частенько жорстокі,
Але то не від того, що злі.
Ми ще діти, хоч ростом високі,
То розумні, то часом дурні.*

І от прийшла довгоочікувана мить — ми присуджуємо найвищу нагороду. Нагороду «Людина року» ми віддаємо вчителю. Ні, не безіменному, а скоріше багатіменному вчителю. У нас було безліч учителів на життєвому шляху, а буде, напевно, ще більше. Усі вони різні, та ми всіх пам'ятатимемо й любитимемо. Найвищу нагороду ми віддамо кожному з вас. Її не можна ділити, а тому хай кожен отримає її сьогодні від своїх учнів. А чим вона буде — визначте самі...

Коли в серпні минулого року мені якось досить несподівано запропонували («У нас є вакансія — чи не погодитесь?..») вести в Українському гуманітарному ліцеї Київського університету імені Тараса Шевченка літературну студію, я дала згоду, не вагаючись. І, власне, не так тому, що спокусила прибуткова робота, — як цілком несподівано збувалося моє давнє потаємне бажання — поваритися, згадавши своє педагогічне минуле, у лілейному котлі, про який наслухалася немало легенд.

Неодноразово випадало бачити виступи ліцеїстів на різних конференціях, зокрема по «Школі-родині», і ті виступи завжди вражали мене цілісністю композиції і довершеністю гри виконавців, особливо дивувало, як діти умудряються запам'ятовувати такі довгезлісні прозові тексти, — я ж бо знаю про їхню переваженість уроками.

З педколективом зустрічалися в Інституті українознавства, де я раніше працювала. Це, в основному, дуже милі люди, що чують час і рідну землю, та знають ціну своїй праці. Крім того, саме в ліцеї апробовувалося наше українознавство (програма Інституту українознавства), і ми з великим інтересом спостерігали за цим та аналізували дитячі роботи — курсові, реферати тощо.

А ще в ліцеї викладали мої знайомі, що завжди з пієтетом розповідали про всякі ліцейські події — і тим дуже мене інтригували. Кілька разів навіть запросили на візні педагогічні наради — як на мене, явище взагалі унікальне: їде собі автобус до музею Пирогова у Вінниці чи в давню резиденцію гетьмана І.Мазепи в Батурині, а в автобусі — нарада, досить серйозна, і вночі — цікава. Потім буде вогнище, співи, волейбол. Всі скинули із себе офіційні шори і пізнаються зовсім несподівано... Не знаю, чи є щось інше, що так зближувало б колектив.

Отже, стала я ліцейним працівником.

Перше, що вражає, особливо нашого творчого брата, який звик більше слухати струми власної душі і жити припливами і відпливами настрою, — це жорсткий, відлагоджений ритм роботи ліцею. Дзвінок; суспензія перерв переливається в уважну тишу кабінетів; цокання каблучків; привітна усмішка: «Доброго дня! Що нового написалося?...» 45 хвилин твого царювання, твого шансу із тонн руди слів та емоцій висіяти міліграми відкриття, прозоріння, шедевру. Ямби, хорей, верлібри, тершти, хоку, і раптом: «Знаєте, Наталко Іванівно, я помітила, що починаю думати українською. А в мене ж батько — росіянин, а мати — білоруска». Або: «Я не можу читати вам своїх віршів, бо вони дуже особисті...»

Цей ритм настільки відлагоджений, що я не отямилась, як минуло перше півріччя. Дитячі вірші самі просилися до окремої збірочки. У «Молоді України» з'явилась перша публікація моїх студійців. Раділи всі.

Часто бували в ліцеї гості, часто кудись із ліцею їхали — чи то група дітей, чи окремі вчителі. Треба відзначити, що в цьому плані ліцей надзвичайно активний, динамічний, співпрацює з багатьма регіонами України. Користь взаємна.

Надзвичайно сподобались мені родинні свята. І не тільки у філологічних групах, а й у юридичних чи й економічних. Взагалі, робота з батьками — то окрема сторінка, яка варта широкої розмови.

Ліцейні педради — щоразу з якоюсь «ізіюминкою» — вже набули розголосу, бо все частіше на них приходять гості. І це справді мистецтво адміністрування — перетворити суху ділову розмову — в захоплюючу гру (для дорослих!). Недарма ліцей спеціалізується на нових технологіях. Без жодного перебільшення, директор-стратег вмів вести свій корабель, — і це дар Божий, хоч, напевно, щось прийшло і з досвідом.

Єдине моє розчарування за рік роботи — це неадекватна оцінка державою праці педагога. Щиро скажу, що дивуюсь тер-

Ренесансу та досягнень вітчизняної педагогіки кінця XIX — поч. XX століття.

ЛІЦЕЙ — СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Що вирізняє наш ліцей серед інших в Україні (нині їх в системі освіти 232)?

Як відомо, ліцей (за словником В.Далія) — це навчальний заклад вищого типу, рівний університетам та академіям або вищий чи нижчий за них, але не поділений на факультети, постає як загальне вище училище, а за міжнародною класифікацією ліцей — це вищого типу освітні інституції, що функціонують при вищих навчальних закладах і покликані готувати спеціфічно обдаровану молодь до майбутньої державної діяльності. Багатими за змістом є їхні зв'язки з вищою школою різних типів у часи нової і новітньої України. Яскравими і виразними ілюстраціями до цього стали Ніжинська гімназія (згодом ліцей), Одеський і Кременецький ліцеї, що лягли в основу створення відповідно Одеського (1865) і Київського (1834) університетів.

Тож логічно, що *створюючи ліцей, педколектив прагнув і до відродження великих вітчизняних традицій з наданням їм, зрозуміло, сучасного наповнення* (див. схему на С.67: Зв'язки з університетом).

Київський національний університет імені Тараса Шевченка — це не лише ве-

лична історія освіти, престиж навчання у кращому серед європейських університетів, а в першу чергу відповідальність. Відповідальність за рівень сформованості майбутньої національної еліти, рівень академічних досягнень, мотивації до успіху.

Позиція авторитетного навчального закладу вищої школи в особі ректора академіка НАН України В.В.Скопенка і Вченої ради університету спрямована на поглиблену науково-методичну діяльність і перетворення ліцею на самодостатній центр гуманітарної освіти шкільної молоді. Спільні засідання кафедр ліцею і університету, викладання профільних дисциплін та спецкурсів викладачами-науковцями університету, керівництво науковим пошу-

пінню і подвижництву вчителів, зокрема ліцейного. Стільки часу, стільки сил отдається, а за це — куці копійки. І це людям, які творять майбутню націю. На що ця нація розраховує?!

Так, в ліцеї вимоги особливі. Обдаровані, працьовиті діти, тому й так багато переможців усіляких олімпіад, тому вже котрий рік стовідсотково випускники вступають до вузів.

У педколективі — багато молодих, і це вносить у його роботу свій настрій. Звісно, не всі витримують цей шалений ритм ліцейного життя, хтось і відходить — за законом Дарвіна. Залишають най-най... І це нормально.

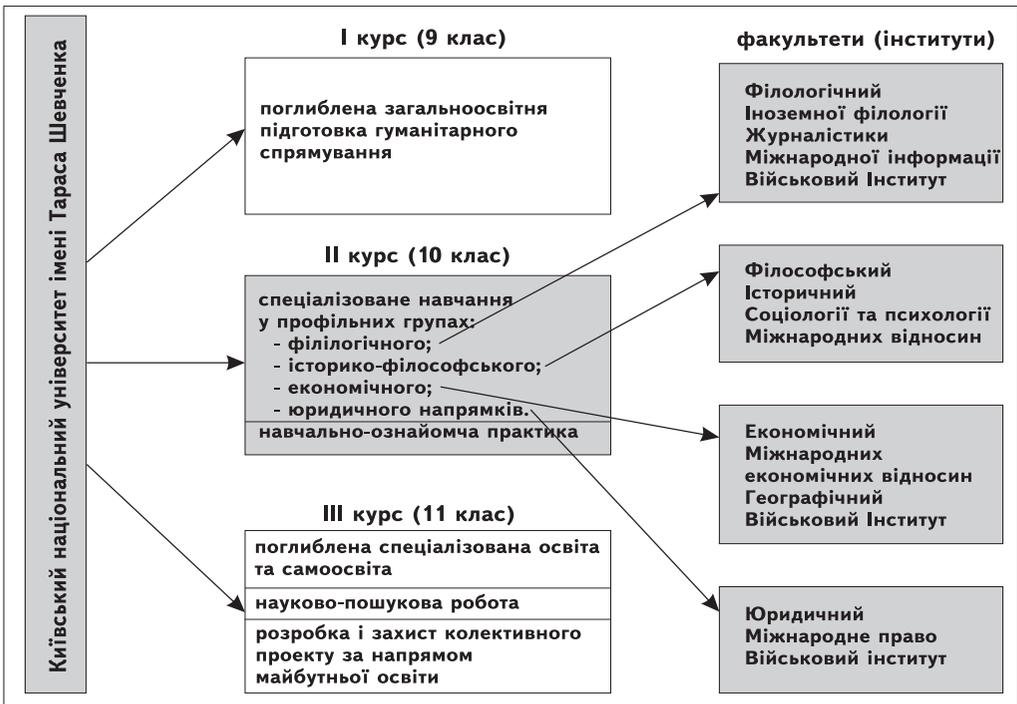
У кожній професії є свої таїнства і заповіді. Не знаю, як щодо педагогічного цеху, а щодо нашого — порушення заповіді звучить так: «Привласнений поет вже не поет, а блазень». Суворі вимоги, і її треба дотримуватись. Бо таїнство є таїнством. Без пояснень. Та цей рік життя з ліцеєм перевернув у мені багато яких стереотипів, і я вдячна долі, що подарувала мені його. Я була біля чистого джерела, з якого п'є молоде покоління. Розумно, всі дифирамби — це сухозлітки, вони мало про що кажуть. Але тепер я знаю: в Києві і Україні є школа майбутнього, школа, яка так потрібна нашій незалежній державі. Це — Український гуманітарний ліцей.

*...Ще не боги, та з причастям любові —
в дії, в надії, в терпінні, у слові...
Обрій обявшив, іде до людей —
національний, гуманітарний, наш ліцей.*

Це одна строфа з мого вірша про ліцей. Хай живесть йому сонячно!

Наталка Поклад,
керівник літературної студії Ліцею

Схема. Зв'язки з університетом

**УЧИТИ ТАК, ЩОБ
ЗНАННЯ ДОБУВАЛИСЯ
ЗА ДОПОМОГОЮ
НАЯВНИХ УЖЕ
ЗНАНЬ, — У ЦЬОМУ,
НА МІЙ ПОГЛЯД,
ПОЛЯГАЄ НАЙВИЩА
МАЙСТЕРНІСТЬ
ДИДАКТА.**

В. О. Сухомлинський

ком та проективною діяльністю з боку гуманітарних факультетів, видавнича діяльність, нагородження ліцеїстів іменними стипендіями викладачів-вчених університету, захист наукових дисертацій — все це сприяє професійному зростанню вчителів ліцею та плеканню майбутньої національної еліти.

МИСТЕЦТВО ВЧИТИ

Управління навчально-виховним процесом в ліцеї здійснюється відповідно до структури, розробленої спільно з гуманітарними факультетами університету імені Тараса Шевченка з метою створення безперервної системи освіти у комплексі "Ліцей — Університет" для обдарованої молоді.

Управління освітнім процесом є функціонально найскладнішим у системі міжособистісних відносин, бо передбачає добір, навчання,

виховання і розстановку кадрів, науково-методичне та матеріально-технічне забезпечення ефективної роботи гілок керівної ланки та всіх структурних підрозділів з урахуванням стратегічних завдань державної середньої освіти України.

Творча діяльність педагога ліцею передбачає принципово нові підходи до організації навчання, виховання учнів, наукової новизни і реалізації змісту освіти, інформаційного забезпечення, модернізації форм, методів і засобів навчально-виховного процесу, реалізації на практиці принципів педагогіки співпартнерства, педагогіки життєвості, педагогічної гармонії, створення умов для творчої атмосфери, постійного самоаналізу діяльності. Тому основні зусилля колективу ліцею зосереджуються на вирішенні таких завдань і проблем:

- Забезпеченні фундаментальної середньої гуманітарної освіти (введення системного академічного семестрового контролю для визначення якості знань, умінь та навичок) відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів.
- Модернізації освітнього процесу шляхом впровадження нових освітніх технологій та альтернативних методик викладання навчальних дисциплін, спецкурсів, факультативів.
- Удосконаленні змісту гуманітарної освіти (індивідуальних навчальних планів, профільного (спеціалізованого) навчання, авторських та адаптованих державних програм).

Голова Піклувальної ради
Леонід Кравчук
дає автограф
учениці
Тетяні Булах

- Впровадженні філософії та методології українознавства у навчально-виховний процес, нових підходів до розподілу функцій учителя та педагога-куратора.
- Пошуку ефективних форм навчально-виховної роботи, що сприяють розвитку та саморозвитку творчої особистості.
- Створенні максимально сприятливих умов для інтелектуального, духовного, морально-етичного та фізичного розвитку ліцеїстів.
- Розвитку високого рівня мовної культури.

Нова філософія освіти, педагогічний пошук та ідеї об'єднані єдиною метою — освіти і виховання гуманітарно обдарованої молоді, людей державного рівня мислення. Це дозволило підійти до створення власної моделі навчально-виховного процесу. Наша модель — модель навчально-виховного процесу дає можливість спрямувати роботу ліцею у русло експерименту, збагачення та актуалізації змісту, форм і методів творчого, новаторського підходу, системності та цілісності. Діяльність колективу у стані експерименту передбачає новий підхід до організації змісту освіти, індивідуалізації всіх форм і методів освітньої діяльності, орієнтації педагогічних зусиль на вирішення проблеми розвитку особистості дитини.

Які ж принципи постають визначальними у розвитку освітньої системи ліцею?

Гуманізація — один із багатьох принципів, що ставить

завдання орієнтації освіти і виховання не лише на інтереси держави, а передусім на особистість з її розмаїтим духовним світом. Кредо педагогів ліцею — це антропоцентричний погляд на людину, забезпечення розвитку обдарованості, здібностей, інтересів, нахилів молоді людини, толерантність та глибока повага до особистості, що в процесі творчого розвитку і пізнання світу шукає шляхів для самореалізації в соціальній, професійній та особистісній сферах.

Демократизація системи освіти в ліцеї означає, що

Захист колективного проекту 32 групи: виступає експериментатор закордонних справ **Борис Тарасюк**

На захисті колективного наукового проекту «Шлях України до ЄС»

Колективна
монографія ліцею
подобається...
і Президенту
України
Леоніду Кучмі

демократизм постає як принцип, ідеал в усій системі навчання і виховання.

Усі учасники навчально-виховного процесу можуть брати участь через систему представницьких органів у вирішенні найголовніших проблем навчально-виховного процесу в межах своєї компетенції. Гарантом демократизму є Статут ліцею, яким передбачено основні правила його внутрішнього життя, права та обов'язки суб'єктів навчально-виховного процесу.

Ідеали демократизму визначають зміст і форми виховання та навчання, забезпечують довіру і повагу до кож-

Вочевидь живий
інтерес членів
Піклувальної ради
ліцею до колективної
монографії

ного учасника освітнього процесу незалежно від його віку, національності, віросповідання чи статі у поєднанні з необхідною вимогливістю до якості його праці і знаходять свій вираз у кооперативній діяльній педагогіці. Основою освітніх технологій в ліцеї є технологія кооперативного навчання, управлінська модель так само є кооперативною (системною).

Науковість та інтегративність передбачають пошук істини, оволодіння суспільним, науковим та виробничим досвідом. Досі панувала предметна система, диференціація природничих, технічних та гуманітарних дисциплін. Людиноцентристська орієнтація та гуманізація вимагають інтеграції дисциплін базового змісту освіти в методах і формах навчання та виховання, у типі програм та підручників.

Безперервність середньої і вищої ланок освіти має забезпечувати цілісність, системність, наступність і науковий характер освіти в ліцеї, створення спільно з гуманітарними факультетами Київського університету наскрізних навчальних програм для обдарованої молоді з метою виховання нового покоління інтелектуалів — науковців, митців, державних та громадських діячів.

Розвиваючий характер освітнього процесу ґрунтується на основах нероздільності виховання і навчання, що передбачає кінцевою метою формування особистості, здатної до системного саморозвитку.

Індивідуалізація та диференціація навчання в ліцеї

скерована на більш повну реалізацію креативності кожного учня з урахуванням різниці в інтелектуальній, естетичній, емоційно-вольовій та дієво-практичній сферах, інтересах.

Природовідповідність та природодоцільність передбачають досягнення кожним учнем найвищого саме для нього рівня розвитку креативності, обдарованості, знань, умінь і навичок, психічних функцій, засобів діяльності, які можливі для даної особистості в даних умовах за рахунок підбору найбільш активізуючих форм і методів навчання за найменших затрат часу.

Принцип оптимізації інтегрує основні дидактичні принципи (доступності, природовідповідності, свідомості, доцільності, активності, міцності знань та ін.) та забезпечує результативність навчально-виховного процесу.

Відкритість навчального процесу покликана розширювати світогляд учнів та досвід педагогів, забезпечувати високий професіоналізм викладачів, вивчати, аналізувати та використовувати на практиці педагогічний науково-методичний та організаційний досвід кращих навчальних закладів. Саме відкритість і автономність ліцею у виборі форм і методів навчально-виховного процесу зумовлюють відповідність освіти світовому рівню.

Ліцей працює у складі I-III курсів (відповідно до 9-11 класів загальноосвітньої школи). (Схема. Структура навчального процесу).

Контингент ліцеїстів формується з учнів, які ус-

Навчальні плани, програми												
Інваріантна частина					Варіативна частина (спекурси, факультативи)							
Обов'язкова навчальна діяльність	Індивідуальна навчальна діяльність	Проективна діяльність (колективний захист новачально-наукових проектів)	1-й курс							Індивідуальні знання, науково-пошукова та дослідницька діяльність учнів	Олімпіади, конкурси, МАН, конференції	Навчально-ознайомлювальна практика
			Загальноосвітня підготовка (поглиблена гуманітарна освіта)									
			2-й курс									
			Спеціалізація									
			Філологічний	Історико-філософський	Юридичний	Міжнародний	Економічний					
			3-й курс									
			Курсові роботи									
			Державна підсумкова атестація									

пішно закінчили 8 класів загальноосвітньої школи та склали конкурсні іспити і випробування.

На I курсі здійснюється поглиблена загальноосвітня підготовка гуманітарного спрямування. Протягом навчального року ліцеїсти виз-

Схема.

Структура навчального процесу

Дотепні та мудрі учасники конкурсних кураторів

Разом із Ніною Матвієнко, народною артисткою України

начаються у виборі напрямку майбутньої освіти за допомогою психологічної служби та складають конкурсні іспити до профільних груп. Рішенням психолого-педагогічного консиліуму та Педагогічної ради ліцеїсти зараховуються на II курс ліцею, де здійснюється спеціалізація за профілями: філологічний; історико-філософський; економічний та юридичний.

Навчання в профільних групах забезпечується авторськими програмами, розробленими педагогами ліцею, викладачами Університету з урахуванням специфіки напрямків освіти. Підготовлені до друку та ви-

дані програми: з української літератури — професор П.П.Кононенко; з української мови — В.Ф.Чукіна; історії України — Я.М.Гольденберг; із всесвітньої історії — А.О.Осмоловський; з основ правознавства — доцент І.І.Котюк; з хімії — Г.С.Сазоненко; філософського курсу "Людина і світ" — професор Л.В.Губерський, доцент А.О.Приятельчук; українознавства — професор П.П.Кононенко; іноземної мови — О.П.Довга, Л.М.Білас; світової художньої культури — Л.М.Вашенко.

Навчання на II курсі закінчується навчально-ознайомлювальною практикою, яка проводиться з урахуванням інтересів ліцеїстів за спеціально розробленими планами. Зміст і форми її організації визначаються профілем навчання: це музейна, екскурсійна, археологічна, архівна, перекладацька, журналістська, соціологічна, фольклорно-етнографічна, комп'ютерна, юридична та інші види практик.

Структура навчання на II та III курсі включає розгалужену систему факультативів та спецкурсів за вибором, яка сприяє самовизначенню та самореалізації ліцеїста. Це такі спецкурси і факультативи, як: основи бібліотечно-бібліографічних знань, міфологія українського народу, основи джерелознавства, логіка, історія східних культур, основи ринкової економіки, основи археології України, загальне мовознавство, українська усна словесність, історії релігії, основи музеєзнавства, особливості становлен-

Перший космонавт України у Ліцеї

ня ринкових відносин, психолого-інформаційні проблеми правознавства, основи психології, мова і культура суспільства, історія філософії, методи археологічних досліджень, підприємництво та форми його організації, конституційне право зарубіжних країн, основи теорії літератури (інтерпретація художніх текстів), основи журналістики, основи етноархеології, Україна в системі міжнародних відносин, соціальна психологія, основи маркетингу, фінансово-комп'ютерна математика, енциклопедія права, міжнародне право, історія держави і права зарубіжних країн, фізика виживання, основи економічних знань, основи теорії літератури (поетика вірша), історія української журналістики, вступ до соціології, дипломатичний етикет, основи менеджменту, бізнес-планування, людина і суспільство.

III курс навчання в ліцеї — це рік поглибленої спеціалізації, орієнтований на завершення процесу професійного самовизначення ліцеїста.

Рівень підготовки ліцеїстів дозволяє досягати високих творчих результатів у науково-пошуковій роботі.

Ураховуючи, що головною місією ліцею є плекання майбутньої інтелектуально-духовної еліти України, при формуванні контингенту ведеться цілеспрямований пошук та відбір особливо здібних та обдарованих старшокласників.

Серед ліцеїстів ми бачимо не лише учнів із високими здібностями до гумані-

тарних наук, багатою уявою, критичним мисленням, а й дітей, котрі усвідомлюють себе майбутніми громадянами України, зберегли повагу до рідної мови і традицій, відчують необхідність глибшого вивчення джерел української духовності.

Дітей допитливих, неспокійних, здатних до творчого ризику, самостійного пошуку інформації, чутливих до протиріч, з умінням передбачати наслідки, будувати гіпотези, наділених інтуїцією, етичним та естетичним началом, з великим прагненням пізнати і реалізувати себе і формує гуманітарний ліцей.

Цілеспрямована консультативна робота викладачів ліцею із найбільш здібними та обдарованими учнями дозволяє ліцеїстам щорічно брати участь у районних, міських та Всеукраїнських олімпіадах, вести науково-дослідницьку роботу, брати участь у міжнародних та студентських науково-практичних конференціях Університету, конкурсах МАН, "Дебатах", "КРОКС", "Ключі від міста" тощо.

Лише у 2000-2001 н.р. призерами та переможцями

Всеукраїнський науково-практичний семінар (квітень 2001 року): його відкриття

Директор школи, ліцею, гімназії № 3/2001

Одна з численних поїздок вчителів до пам'ятних місць України. Біля місця загибелі В'ячеслава Чорновола

районних олімпіад стали 100 учнів; міських олімпіад — 54 учні; Всеукраїнських олімпіад — 6 учнів.

Нова педагогічна ідея, вільний вибір учителем, педагогом-куратором форм, прийомів навчання та виховання, оптимальне поєднання традиційних і нетрадиційних форм (класно-урочної, лекційно-семінарської, модульно-розвиваючої, колективно-групової) з перспективними освітніми технологіями створюють сприятливі передумови для розвитку обдарованих особистостей. Та поряд із відпрацьованими формами навчання організують інди-

відуальні та групові заняття для окремих категорій учнів:

а) які виявляють особливі здібності до вивчення даного предмета;

б) які через хворобу не відвідували занять і мають відставання у засвоєнні програми;

в) які стабільно виконують програму, але мають проблеми в опрацюванні певної теми;

г) першокурсників, що вступили до УГЛ після загальноосвітньої школи з метою вирівнювання знань.

Індивідуальні заняття відкривають вчителю й учню можливість глибокого взаємопізнання, встановлення духовного контакту, винайдення оптимальних форм засвоєння матеріалу, а значить сприятиме зростанню рівня знань, їх систематизації, виробленню навичок інтелектуальної праці.

Стратегічним спрямуванням перетворень у навчальній роботі, на наш погляд, повинна стати ідеологія індивідуалізації, бо творча особистість виховується тільки індивідуально.

Різнопланова урочна діяльність готує ліцеїстів до найскладніших форм проблемного навчання — від звичайних спостережень за тим, як учитель долає поставлену ним же проблему, через власні спроби її розв'язати, до вміння знаходити, ставити та розв'язувати проблему самостійно.

Логіка навчального процесу підказує, що найпершим завданням учителя є створення мотиваційної установки до навчання на рівні перспективно-спонукальних

«То світ рождається у мові України...»

мотивів. А для цього ми добираємо такі засоби і прийоми стимулювання, які б допомагали тим, хто навчається, усвідомити і прийняти цілі навчання, бо лише усвідомлена і прийнята ціль стає регулятором діяльності.

У системі психолого-педагогічних впливів Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, які сприяють конструктивній соціалізації особистості, неабияку роль відіграє розробка та захист колективних наукових проектів випускних груп. Головна ідея такої проєктивної діяльності полягає у створенні навчальних (тренувальних) умов для набуття навичок колективного пошуку оптимальних шляхів розв'язання актуальних проблем сьогодення відповідно до фахового вибору та потреб довузівської освітньої спеціалізації учнів. Серед найбільш вдалих проєктів, захист яких викликав певний резонанс серед зацікавленої аудиторії, слід назвати "Перспективи кодифікації інформаційного законодавства України", "Проблеми відтворення історичних пам'яток України", "Проєкт розвитку превентивного бізнесу в Україні: "Інститут медицини майбутнього", "До Лесиних джерел (Л.Українка — поетка українського рісорджіменту)", "Формування інформаційно-рекламного бізнесу в Україні", "Шлях України до Європейського Союзу", "Проблеми реформування загальної середньої освіти в Україні".

Проблемно-пошуковий характер навчання в ліцеї не тільки передбачає формуван-

ня необхідних для такого виду активності знань, але й постійну їх актуалізацію. Учні задовго до випуску оволодівають технологією та вміннями як індивідуальної, так і колективної креативної діяльності.

Процес виховання, навчання, індивідуальний підхід до вивчення потенційних можливостей розвитку творчого зростання, підготовки до набуття потреб у системному саморозвитку, самовдосконаленні та самореалізації особистості вимагає визначення об'єктивної оцінки всіх чинників діяльності ліцеїста як учасника цього процесу. Тому, виходячи з особистісно-ціннісних орієнтацій кожного учня, удосконалення мотиваційної сфери навчально-виховного процесу в ліцеї було введено рейтингову систему, яка покликана індивідуалізувати систему оцінювання, врахувати особисті досягнення ліцеїстів у різних сферах їх навчальних і творчих інтересів, а також було розроблено Положення про рейтингову систему в Українському гуманітарному ліцеї, головні компоненти якої інтегрують у собі

Виступає
Петро Петрович
Кононенко...

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2001

кращі духовні, інтелектуальні та творчі якості особистості: морально-етичні, творчі та академічні. Протягом становлення і розвитку ліцею як навчального закладу нового типу відбувалося вдосконалення рейтингової системи та накопичувався досвід запровадження рейтингу в навчально-виховному процесі. Поряд із Положенням про рейтингову систему функції визначення особистих досягнень в освітній діяльності кожного учня відіграє індивідуальний щоденник ліцеїста.

Вивчаючи питання впливу рейтингової системи на результативність навчально-виховного процесу, основна увага зверталася на такі принципи рейтингової системи:

- 1) доступність (поінформованість);
- 2) демократичність;
- 3) об'єктивність;
- 4) гласність;
- 5) періодичність;
- 6) дієвість.

Серед позитивних особливостей запропонованої системи слід відмітити:

- рейтинг є дієвою системою, що активізує внутрішні резерви ліцеїста,

- розвиває його творчі здібності, максимально розвиває процес самовдосконалення, створює передумови до творчої самореалізації майбутньої еліти;
- безпосередньо стимулюючий вплив, у першу чергу, на її розвиток та формування емоційно-вольової сфери учня у творенні та втіленні заходів виховного процесу, участі в них;
- відповідність рейтингової системи завданням вдосконалення мотиваційної сфери навчально-виховного процесу в ліцеї;
- можливість порівнювати свої досягнення з результатами учнів не тільки своєї групи, в цілому по курсу, що сприяє вияву всебічних здібностей та обдарувань;
- позитивні зміни характеру стосунків між учнями;
- підвищення активності ліцеїстів у виконанні групових завдань;
- можливість реалізації своїх здібностей в атмосфері довіри, доброзичливості, поваги, уваги до інтересів та потреб ліцеїста;
- постійний контроль та увага з боку куратора.

Рейтингова система відіграє важливу роль, оскільки сприяє вихованню в учнів самоконтролю, самодисципліни, здатності до адекватної самооцінки і, зрештою, сприяє становленню особистості.

Найкращі за рейтингом ліцеїсти — 30 учнів (майже десята частина учнівського колективу) — заохочені персональними стипендіями та пам'ятними подарунками.

«Пісня переможця»
конкурсу кураторів

Крім персональних стипендій в ліцеї існує ціла система інших моральних і матеріальних чинників. Серед них — Положення про стипендії Міжнародного освітнього фонду імені Ярослава Мудрого учителям та учням ліцею, яке спонукає учнівську молодь до наукової роботи, мистецького пошуку, поєднання інтелектуального розвитку з високою духовністю, Положення про стипендії Міжнародного благодійного фонду В'ячеслава Чорновола вчителям та учням ліцею, передбачає підтримку здібної та обдарованої молоді, яка є носієм державотворчої ідеї української культури а її найвиразнішого чинника — мови і що виявила себе на терені дослідницько-пошукової діяльності з проблем українознавства, української мови, літератури, історії України.

Відповідно до Положення про іменні стипендії Київського університету імені Тараса Шевченка визначаються учні, чия дослідницько-пошукова діяльність із проблем історії, філософії, права, економіки, політології, міжнародних правових та економічних відносин, філології, психології, українознавства може бути відзначена стипендіями видатних вчених та освітня університету.

Положення про Конкурс творчих робіт "Держава — це ми" дозволяє стимулювати дослідження учнями історичних і сучасних державотворчих ідей, тенденцій, процесів в Україні.

Положення про персональну стипендію "Інформа-

тика і право" Інформаційного центру Міністерства юстиції України спрямоване на залучення учнівської молоді до вдосконалого оволодіння сучасною комп'ютерною технікою та інформаційними технологіями, розвитку творчих здібностей на терені дослідницько-пошукової діяльності з проблем права, інформатики та обчислювальної техніки.

На досягнення найвищих академічних показників, перемоги у предметних олімпіадах та конкурсах наукових робіт, в турнірах та інтелектуальних іграх націлює учнів стипендія мера міста Києва для учнівської молоді.

Мотиваційне поле, що моделюється таким чином у ліцеї, не лише спонукає учнів до плідної, творчої самореалізації, а й пропагує широкий вибір її варіантів. Ліцеїст набуває реального досвіду життєтворчості та соціальної поведінки, вчиться приймати рішення, шукає своє особливе місце у світі.

Учень ліцею звикає до активної позиції у навчанні, науковому пошуку, громадському житті, усвідомлює органічний зв'язок між свободою вибору та відпові-

В ліцеї існує ціла система моральних і матеріальних чинників

На конкурсі кураторів свою «Маму квочку» захищають учні 11 групи

Директор школи, ліцею, гімназії № 32001

У читальному залі Ліцею

дальністю за наслідки його реалізації.

УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЛІЦЕЮ

Основними завданнями науково-методичної роботи на сучасному етапі є:

- вивчення, критичне осмислення та узагальнення перспективного досвіду колективу ліцею;
- дослідження рівня ефективності індивідуальної та колективної науково-практичної та експериментальної роботи вчителів ліцею з розробки та впровадження перспективних освітніх технологій;
- відповідна корекція сис-

Тренажерний зал Ліцею

теми освітньо-технологічних взаємодій, які функціонують у ліцеї;

- забезпечення зростання фахового та наукового рівня педколективу ліцею;
- популяризація перспективного інноваційного досвіду в Україні та за її межами.

Структура науково-методичної роботи ліцею органічно поєднує розгляд основних науково-методичних проблем педагогічними радами, керівну координаційну роботу науково-методичної ради, експериментально-дослідницьку роботу лабораторій, науковий пошук предметних кафедр та творчих груп із розробки освітніх технологій, видавничу діяльність, яку координує Видавнича рада, залучення ліцеїстів до наукового пошуку через Наукове товариство ліцеїстів та проєктивну діяльність, тісну співпрацю з науковцями Київського національного університету імені Тараса Шевченка (див. схему: Структура науково-методичної роботи, С.79).

Стратегію науково-методичної роботи ліцею, основні напрямки науково-методичної діяльності відповідно до річного плану (Проєкту освітньої діяльності), визначає Педагогічна рада.

Центральне місце у структурі науково-методичної роботи посідає Науково-методична рада, яка має на меті координацію науково-методичної та експериментальної роботи, розгляд та затвердження концептуальних питань змісту роботи ліцею, визначення змісту

навчальних програм і планів, координацію роботи предметних кафедр, творчих лабораторій, творчих груп, розгляд поданих кафедрами, лабораторіями та педагогами авторських навчальних програм, посібників, підручників, дидактичних та методичних матеріалів. Рада проводить експертизу поданих матеріалів і дає рекомендації щодо апробації або друку, затверджує проекти та плани експериментальної роботи, визначає спільно з адміністрацією умови та критерії атестації викладачів ліцею тощо.

Матеріали, які рекомендує до друку Науково-методична рада ліцею, передаються до Видавничої ради, на яку покладено функції наукового і технічного редагування, набору, художнього оформлення та передачі до видавництва підготовлених матеріалів.

Серед видавничих проєктів педколективу:

Збірки:

"Ліцей Український гуманітарний" (Г.С.Сазоненко, В.Ф.Чукіна, 1996 р.);

"Вісник Українського гуманітарного ліцею" (Г.С.Сазоненко, В.Ф.Чукіна, 1996 р.);

"Про ліцей з любов'ю" (1997, 1998, 1999, 2000, 2001);

"Картинна галерея як мрія" (1998 р.);

"Світ духовності" (1998 р.);

"Мудрість учіння: кроки до успіху" (Г.С.Сазоненко та ін., 1999 р.);

"Свято, яке завжди з тобою" (Л.В.Галіцина, 1999 р.)

Навчальні посібники:

"Українознавство в системі освіти міста Києва" (Ред. П.П.Кононенко, Б.М.Жебровський);

"Українська мова в таблицях і схемах" (В.Ф.Чукіна);

"Людина і світ" (Л.В.Губер-

ський, А.М.Приятельчук);
 "Історія України в таблицях і схемах" (Я.М.Гольденберг);
 "Українські вчені — натуралісти, математики, лікарі, педагоги" (М.П.Кононенко, зараз готується 2-ге видання цієї книги, доповнене і перероблене).

Найзначнішим видавничим проєктом став науково-методичний посібник "Перспективні освітні технології" (Г.С.Сазоненко та ін., 2000 р.).

Десятки публікацій у науковій періодиці з проблем реформування освіти в Україні, розробки та впровадження педагогічних інновацій. У 2000-2001 навчальному році предметні кафедри підготували до друку 7 збірників методичних по-

Схема. Структура науково-методичної роботи

Зимовий сад Ліцею

рад і рекомендацій з окремих навчальних дисциплін.

Іншим важливим шляхом популяризації перспективного педагогічного досвіду є організація науково-практичних семінарів та конференцій. Традиційно у жовтні ліцей виступає співорганізатором щорічних міжнародних конференцій "Українознавство в системі освіти", проводить триденні та одноденні семінари, в ході яких учасники знайомляться з останніми досягненнями педагогічної думки.

Предметні кафедри відповідно до "Положення про кафедру Українського гуманітарного ліцею" є структурними одиницями управлінської моделі ліцею, які об'єднують учителів окремих галузей освіти (або груп споріднених галузей освіти), мають права на прийняття самостійних рішень у межах своєї компетенції. Метою предметних кафедр є організація навчальної діяльності та виховного процесу з урахуванням обраного ліцеїстами профілю освіти, органічний зв'язок навчального процесу з науково-дослідницькою діяльністю, створення на-

лежних умов для самореалізації особистості ліцеїстів, розробка та апробація програм навчальних дисциплін, забезпечення навчального процесу необхідними засобами навчання, здійснення керівництва науковим пошуком ліцеїстів, визначення і затвердження тематики їх науково-пошукових робіт, оптимізація та координація форм контролю знань ліцеїстів, розробка програм навчально-ознайомчої практики, організація позакласної діяльності учнів (декади, тижні, вечори, зустрічі тощо), здійснення зв'язків із відповідними кафедрами університету, науковими та освітніми центрами

У ліцеї створено 4 предметні кафедри:

- історико-суспільних дисциплін;
- української філології;
- іноземної філології;
- природничих дисциплін.

Завідувачі кафедр призначаються директором з урахуванням думки членів предметних кафедр та професійних якостей запропонованих кандидатур. При необхідності може бути оголошений конкурс на заміщення цієї посади.

Поруч із кафедрами важливе місце в організації науково-методичної роботи ліцею посідають 3 лабораторії:

- Змісту та інновацій гуманітарної освіти.
- Українознавства.
- Психолого-педагогічних основ навчально-виховного процесу.

Завідувачі лабораторіями організовують діяльність педагогічного та учнівського

У Ліцеї... в кав'ярні «У Міли»

колективів відповідно до напрямків роботи лабораторій і розробки конкретних проблем, які стоять перед ними.

На лабораторію українознавства покладено функції інтеграції змісту освіти окремих навчальних предметів з метою поглиблення українознавчого змісту відповідно до основних концентрів цієї дисципліни, розробки та корекції програми курсу українознавства, забезпечення ролі українознавства як філософії та методології діяльності навчального закладу. Ця лабораторія координує роботу з реалізації експерименту "Ліцей-родина".

Основними напрямками роботи лабораторії змісту та інновацій гуманітарної освіти визначено забезпечення принципів інтеграції гуманітарної освіти, пропагування перспективного навчального досвіду, вивчення досвіду інноваційних закладів України та зарубіжжя з питань перспективних освітніх технологій, поглиблення зв'язків із гуманітарними закладами та науково-методичними центрами, кафедрами університету, керівництво роботою Наукового товариства ліцейств. На лабораторію покладено координацію реалізації експерименту "Розробка та впровадження перспективних освітніх технологій".

Лабораторія психолого-педагогічних основ навчально-виховного процесу надає практичну допомогу у реалізації освітніх експериментів, допомагає формуванню сприятливого психологічного клімату в учнівському та педагогічному колективі, проводить психологічні дос-

лідження серед учнів з метою виявлення та розвитку здібностей, профільної орієнтації учнів.

Особливо слід відзначити

Таблиця.
Ефективність
освітніх технологій

№	Група	Коефіцієнт застосування перспективних освітніх технологій							Коефіцієнт успішності	Коефіцієнт творчості	Коефіцієнт комфортності
		Традиційна	Особистісноорієнтована	Проективна	Кооперативна	Інформаційна	Модельюча	Проблемна			
1	11	33,7	21,2	5,2	17,6	9	2	11,3	7,3	5,3	9,3
2	12	32,5	22,3	5	17,8	9	2,1	11,3	8,2	6,1	10
3	13	30,3	22,7	5,2	19,7	9,3	3,5	9,3	7,1	4	10,2
4	14	27	24,2	6,7	19,5	9,7	3,2	7,2	8,3	6,5	7,5
5	21	37,3	12,7	6,5	17,2	8,7	2,3	14,3	8,3	10,6	9,4
6	22	36,8	13,6	7	21,2	9,2	1,8	10	8,6	7,9	9,4
7	23	34,2	15,7	6,2	16,7	9	0,8	9,2	8,9	10,2	8,9
8	24	33	20	6,5	18,3	9	1,8	10	8,6	5	9,3
9	31	29,2	24,2	2,7	9,8	10,4	4,2	18,8	9,2	24,2	9,2
10	32	29,2	23,1	4,8	14,3	10,4	4,4	12,9	8,5	7,9	7,6
11	33	30,6	29,8	6,7	15	10,8	2,1	12,5	9	16	8,4
12	34	29,2	20,8	6,2	13,1	10,4	3,3	16,2	9,7	4,8	8,9

Директор школи, ліцею, гімназії № 3/2001

роль ліцею, як центру експериментальної роботи. З 1994 року під керівництвом доктора філологічних наук, директора Інституту українознавства П.П.Кононенка почалася робота за експериментом "Ліцей-родина" (наказ Міністерства освіти від 19.07.1995 року). Дослідження передбачало створення філософської концепції ліцею-родини на засадах українознавства і родинності, запровадження високоефективної моделі просвітництва, спрямованої на розвиток інтелектуальної, національно свідомої особистості з активною державотворчою позицією, гармонізацію взаємовідносин учня, родини, вчителя, соціальних інституцій, довкілля.*

І етап реалізації експерименту (1995-1996 рр.) передбачав науково-теоретичне вивчення проблеми, створення відповідної творчої групи педагогів і розробку власної концепції ліцею-родини. **На II етапі (1997-1998 рр.)** було розроблено систему виховних моделей та внесено зміни до змісту освіти таким чином, щоби філософія українознавства стала дійсною основою на-

вчально-виховного процесу. Розроблено систему засобів взаємодії учнів, родин, педагогів, суспільних інституцій. Традиційними стали родинні свята, робота "Центру психологічної підтримки родини", батьківські наради і зустрічі, відвідування батьками уроків, викладання факультативів та спецкурсів, робота батьківської "Академії наук", інші форми залучення батьків до ліцейного життя.

На III етапі реалізації експерименту (1999-2003 рр.) відбувається апробація поставлених завдань, зростає інтегруюча роль українознавства у змісті освіти в ліцеї, поглиблюється концепція національного виховання, проводиться перевірка результатів експерименту, створюється матеріальна та інформаційна база його даних. Наступний етап експерименту (2004-2005 рр.) передбачає узагальнення результатів, видання творчих програм, посібників, розробок, проведення науково-практичної конференції "Шляхи та зміст становлення національної системи виховання".

Певним результатом роботи педагогічного колективу за програмою експерименту можна вважати дані анкетування учнів, яке було проведено у 2000 році. На питання анкети "Чи вважаєте Ви ліцей "великою родиною?" відповіли "так" 50% учнів I курсу і 80% учнів III курсу. На думку опитаних ліцейців III курсу, ліцею-родині притаманні переважно такі цінності, як:

- вселюдські — 100%;
- духовні — 90%;
- національні — 80%;

* На С.81 дивись таблицю «Ефективність освітніх технологій»

Виставка
Олександра
Мельника,
члена спілки
художників
України

- морально-етичні — 80%;
- громадянські тощо — 70%.

Реалізація експерименту "Розробка та впровадження перспективних освітніх технологій" почалася з 1995 року (керівник кандидат педагогічних наук Г.С.Сазоненко).

Основні етапи експерименту:

I. Діагностично-організаційний (1995-996 рр.).

II. Моделюючий (1996-1998 рр.).

III. Системно-інформаційний (1998-1999 рр.).

IV. Результативно-узагальнюючий (1999-2001 рр.).

Метою експерименту є розробка дослідження і обґрунтування оптимальної освітньо-технологічної моделі. Для цього було створено творчі групи, які займалися дослідженням таких перспективних освітніх технологій:

- коопероване навчання;
- проєктивна технологія;
- особистісно-зорієнтоване навчання;
- інформаційні технології;
- родинне виховання (працювала також у ході реалізації експерименту "Ліцей-родина").

Пізніше, в ході корекції експерименту, було створено ще 2 творчі групи для дослідження моделюючих технологій і проблемного навчання.

Творчі групи розробили моделі освітніх технологій, провели їхню апробацію, до якої були залучені практично всі члени педагогічного колективу. Результатом апробації став відбір ефективних технологічних моделей, визначення їх пріоритетності у

реалізації експерименту. Його системно-інформаційний етап було присвячено дослідженню та узгодженню психолого-педагогічних взаємовпливів пріоритетних освітніх технологічних моделей у процесі самореалізації творчої особистості. На останньому етапі експерименту — результативно-узагальнюючому (від 1999 року) — підбиваються підсумки, проведено ряд всеукраїнських науково-практичних семінарів з метою популяризації досвіду ліцею. Виданий науково-методичний посібник "Перспективні освітні технології" (Г.С.Сазоненко та ін., 2000 р.) "спонукає до пошуку нового комплексу ідей, створення інтелектуальної основи дванадцятирічної школи життєтворчості особистості, в якій би утверджувалася проєктивна, особистісно-зорієнтована педагогіка, педагогіка успіху", — зазначає у передньому слові В.Г.Кремень, міністр освіти і науки, Президент Академії педагогічних наук України.

Сучасний етап реалізації експерименту викликав потребу у всебічному моніто-

Видавнича діяльність Ліцею

рингу ефективності перспективних освітніх технологій. Моніторингове дослідження, проведене у 2000-2001 н.р. виявило взаємозв'язок між застосуванням перспективних освітніх технологій і рівнями успішності, комфортності і творчих досягнень учнів. Це дало можливість зробити реальний крок до оптимального поєднання перспективних освітніх технологій в єдиній освітній технології ліцею.

Керівництво науковим пошуком ліцеїстів набирає різних форм:

- індивідуальні науково-пошукові дослідження;
- розробка і захист колективних наукових проєктів;
- індивідуальна проєктивна діяльність;
- захист наукових рефератів з українознавства (індивідуальних і колективних);
- виступи на студентських наукових конференціях гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У 1999 році набуло дієздатного організаційного за-

вершення Наукове товариство "Ліцеїст". Відповідно до Статуту товариства його членами можуть бути не тільки учні, які працюють над науково-пошуковим дослідженням, але й просто ті, хто хоче опанувати методику наукового дослідження. Велику допомогу роботі товариства надає батьківська "Академія наук", яка об'єднує батьків-науковців. На зустрічах із ліцеїстами вони висвітлюють дискусійні питання різних наукових дисциплін, знайомлять учнів з основами методики наукового дослідження. В ряді випадків члени батьківської "Академії наук" керують науковим пошуком ліцеїстів.

У рамках проєктивної технології щороку проводяться захисти колективних наукових проєктів учнів III курсу. Вони плануються відповідно до профілю групи — філологічної, історико-філософської, економічної, юридичної.

РОДИННЕ ВИХОВАННЯ

*В незалежній Україні
дитину виховує і держава,
і родина*

Петро Кононенко

Лише десять років тому Україна здобула повну завершену державність. Уся попередня передісторія була лише підготовкою до сучасного етапу нашої історії.

З погляду історії ліцеї, гімназії, коледжі справедливо вважають специфічними типами навчальних закладів, мета яких — підготовка інтелектуальної національної еліти.

"Некоторое число отличнейшего по талантам и

Команда учасників-призерів всеукраїнських олімпіад з різних предметів 2001 року

нравственным качеством юношества мы желаем предназначить особенно к важным частям государственной службы, а для образования его способностей собрать оное в сие святылище; сюда призвали науки и изящные искусства, наиболее соответствующие назначению юношества, имеющего в нем воспитываться" (Пам'ятна книжка Ніжинського ліцею СПб, 1896).

Виходячи з цього, Концепція передбачає становлення Українського гуманітарного ліцею як національного навчально-виховного і науково-методичного центру. Головною метою ліцею є освіта і виховання здібної молоді, формування свідомих громадян України з державним мисленням, особистостей, що гармонійно поєднують високий інтелектуальний та духовний розвиток, самопізнання з пізнанням природи буття Людини, Всесвіту і Суспільства, Нації і Людства.

Якщо коротко, — формування національної еліти. Ми звикаємо до педагогічних штампів. Сьогодні часто виголошують, проголошують: "національна еліта".

Згадую, як на одному із засідань школи-родини хтось із батьків, звертаючись до мене, запитав, чи усвідомлюємо ми ту міру відповідальності, покладеної на нас, викладачів закладу, бо ж доля духовної еліти нашої нації завжди була величною, але й трагічною? Дійсно, питання непросте: спонукає до роздумів, аналізу, прогнозування та визначення ролі

освітніх закладів у цьому процесі.

Діяльність педагогічного колективу ліцею визначається Концепцією національного виховання "Громадянин України XXI століття" (журнал "Освіта і управління". Т. 2, 1998), в основі якої — філософії родинності.

Немає сумніву, наша сучасна педагогіка має повернутися до природних традиційних джерел виховання — родинної педагогіки.

Родина була, є і залишається джерелом людського життя. В родині плекаються всі складники здорового громадянства. Родина це й рід покоління людей із спільними інтересами, спільною діяльністю, у яких панують пошана один до одного, взаємодопомога.

Родинне виховання — перша природна і постійно діюча ланка національного виховання.

У наш час вчені, педагоги звертаються до джерел

**ЗНЕВАГА ДО
ВИХОВАННЯ —
ЗАГИБЕЛЬ ЛЮДЕЙ,
СІМЕЙ, ДЕРЖАВ І
ВСЬОГО СВІТУ**

Ян Амос Коменський

Нарада випускників 2001 року із деканами Київського університету: виступає член Піклувальної ради ліцею, перший проректор університету, **Третяк Олег Васильович**

Директор школи, ліцею, гімназії № 3/2001

Родинність є визначальною в нашій виховній роботі

родинності, цієї найпотаємнішої і найдавнішої з усіх суспільних інституцій. Цивілізація шукає порятунку в природному розвитку людини, спільноти, а не в штучно створених соціальних структурах (колективах), породжених тоталітарними системами.

Першим запропонував нову педагогічну концепцію оновлення національної освіти на засадах родинності Інститут українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка під керівництвом академіка АН ВШ, академіка Міжнародної слов'янської академії наук, доктора філологічних наук, професора Петра Кононенка. Це — "Система національної освіти", "Українознавство", "Школа нової генерації — українська національна школа-родина".

Український гуманітарний ліцей першим підтримав запропоновану Інститутом українознавства педагогічну концепцію оновлення національної освіти на засадах української етнопедагогіки та взяв участь в експерименті "школа-родина".

Формуючи особистість, педагог-куратор — думаючий, ініціативний, творчий, котрий має право на самостійний вибір, пошук нових рішень, має передбачати результати своєї діяльності й відповідати за її наслідки. Це консультант, "меморандумом" якого є — виховуючи, виховує (Положення про педагога-куратора).

На перших порах привчити до порядку в родині. Тут гарно, але треба багато працювати, тут по-іншому бачиться навколишній світ. Тут своя Держава, свій Парламент, свій Статут.

Тут буде затишно, коли будеш жити за цими законами, будеш творити сам і цінувати творчість інших, будеш досліджувати, будеш поважати, розуміти, довіряти. Тоді ти й по-справжньому полюбиш ліцей.

Хто вона, ця людина, педагог-куратор? Це людина, що глибоко відчуває своє національне коріння, має почуття національної гідності та внутрішньої свободи. Людина, яка, будучи гідною свого минулого, творить гідне майбутнє. Це істина — головне в роботі тих, чийе завдання виховувати українську майбутню еліту. Вона лежить в основі кожної з освітніх моделей.

Дванадцятьма педагогами-кураторами, об'єднаними ідеєю виховання саме такої людини, разом з родинами та педагогічним колективом впроваджуються засади виховної системи ліцею через моделювання виховного процесу.

Саме родинність є визначальною в нашій виховній

IX Міжнародна конференція «Українознавство в системі освіти»: відкриття (2000 рік)

роботі. Тільки разом з родиною можна сформувати творчу, справжню особистість.

Назви моделей гармонійно передають і конкретизують найважливіші завдання. Зрозуміти, що "Духовний поступ у майбутнє торує стежка з давнини", знайти "Свою стежину в світ широкий", зробити свій "Вибір", зважено визначити свою "Позицію" — завдання виховних моделей першого курсу.

Започаткована на першому курсі духовно-національна і культурно-мистецька робота знаходить своє продовження на паралелі других курсів. Саме тут залучають до співпраці в школі-родині науковців, психологів, соціологів.

Прокладають "В майбутнє — долі рушники" учні юридичної групи, розвиваючи особистісні якості, формуючи активну громадянську позицію, уявлення про стан, тенденції та перспективи становлення правової системи в Україні, набувають правової свідомості, державного мислення, почуття відповідальності. Майбутні філологи засобами естетичного впливу виховної моделі — "Київ мистецький" — розвивають світоглядні духовні начала в людині, перетворюють знання та ідейно-моральні норми та переконання. "Моя земля Україна", так називають свою виховну модель історики й філософи. За моделлю "Грані біорозмаїття" відбувається становлення екологічного світогляду учнів економічної групи, розширюють грані економічної науки.

Немає значення, якою стежкою йти до глибин пізнання ества людини, до усвідом-

лення частини власної відповідальності за долю людства в цілому, головне — сформувати цей комплекс потреб як моральної основи людини (принцип дитиноцентризму).

Учні III курсу вже вміють переконливо захистити свої погляди, дискутують, виступають публічно, презентують себе, свою групу, свій ліцей, свою країну. Ці якості особистості не лише перевіряються, а й шліфуються під час унікальної творчої колективної роботи третьокурників — підготовки і захисту колективних проєктів і захисту колективних проєктів.

Проєкти випускних груп — це водночас і підсумок, і перспектива, Теми проєктів, як і форма їх захисту, різні: "До Лесиних джерел" (філологічна група), "Шляхи інтеграції України до Європейського Союзу" (історико-філософська група), "Формування інформаційно-рекламного бізнесу в Україні" (економічна група), "Проблеми реформування загальної середньої освіти України" (юридична група). Та є в них і спільне: це розуміння того, як багато залежить від кож-

Тільки разом з родиною можна сформувати творчу, справжню особистість

Виставка
Олександра Дубовика, професора Академії мистецтв, заслуженого художника України

Директор школи, ліцею, гімназії № 3 2001

Збережемо собори душ наших...

ного, від його знань, від його волі, витримки й наполегливості, від уміння взяти на себе відповідальність.

Це неоціненний досвід творчого пошуку й співпраці багатьох людей. Це незабутнє відчуття окриленості, справжнього успіху.

Гармонійно влітаються в роботу над колективним проектом завдання виховних моделей.

Вивчення історії біосфери Землі, законів ноосфери, створення дитячих економічних проектів за програмою ЮНЕСКО, проведення екологічних акцій захисту природи формують глибокі знання про навколишнє середовище, дають змогу набувати уміння і досвід у вирішенні екологічних проблем, що складає основну мету виховної моделі "Моє довкілля".

Втілення естетичного ідеалу у єдності з політико-правовими нормами, виховання національно свідомої особистості, зорієнтованої на специфіку правової держави — мета виховної моделі "Правознавець".

Виховна модель "Україна і світ" забезпечує розвиток політичної культури, сприяє становленню іміджу ліцеїста, залучає до виконання громадсь-

кої роботи, дає розуміння ліцеїстами шляхів забезпечення національних інтересів і безпеки України в системі міжнародних відносин.

Отже, що є метою ліцейної освіти? Ми відповідаємо: мета — пізнання і самопізнання, як шлях до самотворення й творення життя (життєтворчості); шлях — органічний синтез виховання й навчання (на основі пріоритетності виховання), вітчизняного і зарубіжного досвіду, патріотизму й професіоналізму, мислення, волі і дії.

Нова епоха потребує саме таких Українців. Тих, хто усвідомить свою місію, покликання як честь і власний обов'язок, хто розуміє всю глибину свого духовного зв'язку і відповідальності перед цілим народом. Жити болем свого народу, бо той народ дав сили взяти і нести цей тягар болю. І ще сили для страшної, пекельної роботи, щодня і щогодини. Цим віддати себе всім і кожному, без вагань і якихось крихт для малого, своєю кров'ю і духом споріднити. Саме цим зробити цілий крок, крок народу, з розумінням своєї спільності і мети на цьому шляху. І при цьому не зникнути, не розтанути у вічності, а утверджуватися як людина і особистість, як пам'ятник силі людського духу. "Збережемо собори душ наших..." — цим живуть учні філологічної групи і не тільки вони.

Отак і живемо — родиною.

Живемо Україною.

Живемо традиціями.

Живемо сучасним.

Живемо мрією.

У самому центрі столиці, у вирі життя...

Зустріч із донькою
гетьмана
Скоропадського —
Оленою

ДИРЕКТОР

ЯК МЕНЕДЖЕР

**ЯК ЗРОБИТИ ВЗАЄМОДІЮ
З БАТЬКІВСЬКОЮ ТА УЧНІВСЬКОЮ
ГРОМАДСЬКІСТЮ ЕФЕКТИВНОЮ?**

с.90

РОЛЬ АДМІНІСТРАЦІЇ ШКОЛИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКІВСЬКОЮ ТА УЧНІВСЬКОЮ ГРОМАДСЬКІСТЮ

**Директор
як менеджер**

**Юрій
ШУКЕВИЧ**

Директор
Київського
фінансового ліцею

**В управлінні
сучасною
школою
ключову
позицію має
Батьківський
комітет**

Нова освітня парадигма, що запроваджується у Європейському просторі ось уже друге десятиліття, наголошує на демократизації відносин «учитель-учень», активно залучає до школи батьківську громадськість. На місце переважно одноосібного стилю керівництва директора поступово приходить колегіальний стиль управління школою. Найпоширенішою формою шкільного самоврядування виступає шкільна рада, яка об'єднує директора, вчителів, батьків, представників муніципальних органів управління освітою. До складу ради можуть входити також лідери учнівського самоврядування. На рівні кожної школи відтворюються елементи громадянського суспільства, притаманні сучасній європейській державності.

В Україні, яка у часи незалежності задекларувала на найвищому рівні прагнення увійти в Європейську спільноту, теж розвивається процес демократизації школи, формування громадсько-державного управління освітою. Він відбувається як за вказівками «згори» (досить нормальне явище у перехідний, посттоталітарний період), так і «знизу», під впливом життєвої необхідності та на фоні підвищення загальної культури дирек-

тора школи. Нові аспекти шкільного співробітництва відкриває зростаюча роль батьків у матеріально-технічному забезпеченні школи, фінансовій підтримці освітнього процесу. Все частіше директор школи радиться з представниками Батьківського комітету з проблемних питань шкільного життя, насамперед відносно формування та розподілу шкільного бюджету.

З іншого боку, підростає нова генерація шкільних лідерів, які поєднують у собі як традиційні риси піонерських та комсомольських ватажків, так і риси майбутніх вільних, не закомплексованих громадян. Такі учні бажують мати право на власну думку, впливати на прийняття рішень.

Питання ефективної взаємодії адміністрації школи, батьків та учнів потребують усвідомлення, планування, координації з боку директора. Виникає своєрідний трикутник, в якому основною, організуючою вершиною є саме директор школи. Розглянемо питання взаємодії на прикладі однієї з шкіл Шевченківського району м. Києва — Фінансового ліцею.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА СПІВРОБІТНИЦТВА

Перелічимо основні шкільні документи, які регламентують

© Юрій ШУКЕВИЧ, 2001

співробітництво ліцею, батьків та учнів і використовують правове поле діючих «Закону про освіту», «Закону про загальну середню освіту», «Положення про середній загальноосвітній навчальний заклад»:

1. Статут ліцею.
2. Положення про Батьківський комітет ліцею.
3. План роботи ліцею на навчальний рік.
4. Типова угода між ліцеєм та батьками учня про спільну освітню діяльність та надання додаткових послуг.
5. Правила внутрішнього розпорядку співробітників ліцею.
6. Посібник для батьків учнів ліцею.
7. Календар основних ліцейських заходів.
8. Рішення Батьківського комітету та спільні рішення адміністрації та Батьківського комітету.
9. Організаційно-функціональна структура ліцею.
10. Положення про Учнівську раду ліцею.
11. Структура учнівського самоврядування.
12. Кодекс честі ліцеїста.
13. Правила внутрішнього розпорядку ліцеїстів та ліцейського етикету.
14. Положення про помічників кураторів навчальних груп.

Вказані документи розроблені особисто директором ліцею або під його контролем, обговорені та дороблені на відповідних засіданнях, пройшли апробацію протягом останніх п'яти років. Наявність таких регламентуючих документів, на нашу думку, не лише суттєво спрощує взаємодію керівництва школи з батьками та учнями, а й сприяє демократизації шкільних відносин: основні учасники навчально-виховного процесу добре усвідомлюють свої права та обов'язки, міру своїх повноважень.

СПІВРОБІТНИЦТВО АДМІНІСТРАЦІЇ З БАТЬКАМИ ТА БАТЬКІВСЬКИМ КОМІТЕТОМ

Перелічимо, коротко коментуючи, основні форми співробітництва, які практикуються в ліцеї:

1. Батьківські збори класів або курсів. Вони, як правило, проводяться у формі «тет-а-тет». За підсумками зборів формується протокол пропозицій та зауважень, який підписує куратор класу та представник Батьківського комітету в класі.

2. Засідання Батьківського комітету за участю дирекції або спільне засідання адміністрації та Батьківського комітету. Вибір однієї із двох форм залежить від тактики взаємодії та вибору міри відповідальності за прийняті (і зафіксовані протоколом) рішення.

3. Прийом батьків директором, який формально регламентується двома годинами одного з днів тижня; робочі зустрічі директора з головою Батьківського комітету.

4. Участь батьків у засіданнях педагогічних рад, інших методичних або виховних заходах. Приклади: окрема роль у проблемному столі з питань ліцейської економічної освіти, або участь у журі щорічної конференції ліцейського учнівського наукового товариства, або організація випускного вечора.

5. Закріплення учнів після 10 класу за підприємствами, організаціями, де працюють батьки, для проходження обов'язкової навчальної практики з осн. підприємництва.

6. Проведення щорічного дня відкритих уроків для батьків.

7. Анкетування батьків (з актуальних питань ліцейської освіти або відносно рівня роботи вчителів, кураторів).

8. Щорічний брифінг батьків із представниками вищих навчальних закладів.

9. Письмові повідомлення батькам відносно важливих ліцейських подій (наприклад, введення або відміна режиму «грипозного» карантину).

10. Підписання між ліцеєм (в особі директора) та кожним із батьків угоди про спільну освітню діяльність та надання додаткових послуг.

Окремо необхідно виділити вирішальну роль Батьківського комітету (при загальному супроводі з боку адміністрації) у вирішенні економічних питань діяльності ліцею: визначення статей видаткової частини планового бюджету спецфонду, прийняття щорічних рішень про систему матеріаль-

ного стимулювання ліцеїстів, проведення ремонтних робіт або введення у розклад другої половини дня додаткових факультативів, предметних консультацій, спортивних секцій тощо.

СПІВРОБІТНИЦТВО АДМІНІСТРАЦІЇ З УЧНІВСЬКОЮ ГРОМАДСЬКІСТЮ

Взаємодія адміністрації з учнями випливає, на наш погляд, із двох взаємопов'язаних факторів: з одного боку, безумовної поваги особистості кожного учня, захисту його прав та демократичних свобод, а з другого, — вимогливості та контролю за психологічним кліматом учнівських колективів, знання психології учнівських лідерів. До основних форм співробітництва відносимо такі:

1. Збори учнів класу за участю адміністрації або загальні збори ліцеїстів (останні організуються кілька разів на рік або під час проведення ліцейських свят, чи по завершенні перерви у навчанні).

2. Зустрічі адміністрації з учнівськими лідерами «за круглим столом» (наприклад, дорадче спілкування відносно порушників ліцейської дисципліни; заходів, що плануються тощо) або проведення щотижневих «планерок» з учнями-заступниками кураторів.

3. Консультативна та технічна допомога учням під час вибору учнівського самоврядування, випуску чергового номеру ліцейської газети.

4. Письмове погодження з учнівським самоврядуванням окремих нормативних або розпорядчих документів (наприклад, положення про загальний рейтинг ліцеїстів або наказу про проведення Дня учнівського самоврядування).

5. Анкетування учнів відносно загальношкільних проблем або організація учнівського референдуму.

6. Неформальна участь адміністрації у позакласних заходах (проведення спортивних змагань, засідань предметних клубів, вшанування кращих ліцеїстів тощо).

7. Делегування адміністрації учнівським лідерам деяких повноважень (наприклад, контроль за дисципліною початку навчального дня, проведення окремих уроків

під час Дня учнівського самоврядування).

У будь-якому разі директор та інші представники адміністрації не повинні переходити у стосунках з учнями, їх лідерами меж правового поля, визначеного шкільними документами, або загальної моралі та етики (наприклад, чітко розуміти, що учню-помічнику куратора, призначеному наказом директора, можна висловити недовіру і зняти його з посади теж наказом директора. А відносно учня-члена учнівської ради, обраного колективом класу, можна лише ініціювати його перевибори або у крайньому разі накласти тимчасове «вето» на виконання ним громадських обов'язків).

ВИСНОВКИ, ПРОПОЗИЦІЇ

З огляду на загальні тенденції реформування шкільної освіти вважаємо, що *однією із суттєвих складових цих реформ у кожній школі є формування соціального партнерства основних учасників шкільної освіти: учителів, учнів, їх батьків під ненав'язливим керівництвом директора, бажано у формі шкільної ради, якою керує директор*. Зрозуміло, що *психологічно не всі директори нині готові до справжнього* (а не показного) *партнерства*, зваженого співробітництва, але іншого шляху немає.

Усвідомлюємо, що без підтримки діяльності шкіл з боку батьківської громадськості у перехідний період обійтися практично неможливо. Тому *фігури голови Батьківського комітету школи, членів комітету стають одними з ключових в управлінні сучасною школою*.

Шкільні лідери з позитивним іміджем, почуттям відповідальності та елементами самоменеджменту повинні проходити відбір, виховуватись та перевірятися на практиці. Але їх діяльність (ураховуючи вікові особливості) не повинна виходити з під контролю адміністрації школи.

Нарешті, *шкільне партнерство повинно бути забезпечене у кожній школі мінімально необхідною локальною нормативною базою, в основі якої лежать загальнодержавні підходи до впровадження державно-громадського стилю управління освітою в Україні*.

ЩОДЕННИК ДИРЕКТОРА

**НОВІ ПРАВИЛА МЕДИЧНОГО ОГЛЯДУ
ПРИ ПРИЙОМІ НА РОБОТУ**
с.94

МЕДИЧНИЙ ОГЛЯД. НОВІ ПРАВИЛА

Щоденник
директора

Відповідно до ст. 169 КЗпП України на роботодавців покладатиметься обов'язок за свої кошти організувати проведення попереднього (при прийнятті на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах зі шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі. Поясніть, будь ласка, які працівники загальноосвітніх навчальних закладів підлягають таким оглядам і в якому порядку?

Директор ЗОШ О.Зозуля, Хмельницька область.

**Ірина
СИДОРЯК**

Головний
правовий
інспектор праці
ЦК профспілки
працівників освіти
і науки України

Згідно «Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, порядку проведення цих оглядів та видачі особистих медичних книжок», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 року № 559 в загальноосвітніх навчальних закладах підлягають обов'язковим медичним оглядам працівники адміністрації закладу, викладачі, вчителі, вихователі, медичний персонал, працівники харчоблоку, інший педагогічний і технічний персонал.

Відповідно до зазначеного порядку обов'язкові медичні огляди проводяться за рахунок роботодавців (підприємства, установи, організації, що використовують працю найманих працівників).

Терміни проведення обов'язкових медичних оглядів встановлюються МОЗ.

У разі погіршення епідемічної ситуації за поданням відповідного головного державного санітарного лікаря органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування можуть приймати рішення щодо проведення позачергових обов'язкових медичних оглядів.

Перелік необхідних обстежень, лікарів-спеціалістів, видів клінічних, лабораторних та інших досліджень, що необхідні для про-

ведення обов'язкових медичних оглядів, затверджується МОЗ.

Роботодавець забезпечує працівників бланками особистих медичних книжок та веде журнал їх реєстрації, де зазначаються номер, серія, дата видачі книжки, прізвище, ім'я, по батькові її власника.

Умови та порядок оплати вартості особистих медичних книжок визначаються угодою (договором) між роботодавцем і працівником.

Особиста медична книжка видається працівникові тільки для проходження медичного огляду, після чого вона підлягає поверненню роботодавцеві, який забезпечує зберігання цієї книжки. В окремих випадках, коли зберігання особистої медичної книжки у роботодавця є недоцільним або неможливим, допускається її зберігання у працівника.

У разі звільнення працівника особиста медична книжка видається йому під розписку разом із трудовою книжкою.

Зразок бланка особистої медичної книжки та порядок її ведення затверджуються МОЗ.

Керівникам загальноосвітніх навчальних закладів слід зважити на те, що після набрання чинності Закону України «Про загальну середню освіту» вони є роботодавцями для всіх працівників керівних ними закладів крім педагогічних, оскільки останні призначаються на посаду відповідними закладами освіти, які і є їх роботодавцями.

ЕКСКЛЮЗИВ

**З 1 ВЕРЕСНЯ ЦЬОГО РОКУ УСІ ПЕРШІ КЛАСИ
ПЕРЕЙДУТЬ НА НОВИЙ ЗМІСТ НАВЧАННЯ**

с.96

**ТЕЛЕФОН РОБОЧОЇ ГРУПИ МІНІСТЕРСТВА
ОСВІТИ І НАУКИ З ПІДГОТОВКИ З'ЇЗДУ
ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ**

с.100, 107

**ЩО ЗРОБЛЕНО ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ
МІНІСТЕРСТВОМ ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ**

с.110

**ВПЕРШЕ РОЗРОБЛЕНО ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ПІКЛУВАЛЬНУ РАДУ ЗНЗ**

с.111

НЕЗАБАРОМ НОВИЙ 2001/2002 НАВЧАЛЬНИЙ РІК: ЩО ЗРОБЛЕНО, НА ЩО ЗВЕРНУТИ УВАГУ, ЩО ПОПЕРЕДУ

ЕКСКЛЮЗИВ

Типові навчальні плани на 2001/2002 навчальний рік і наступні 2-3 роки розроблені на виконання Закону України «Про загальну середню освіту» і постанови КМУ від 16.11.2000 р. № 1717, якими передбачено поступовий, поетапний перехід загальноосвітніх навчальних закладів України на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання. В них реалізовано перший етап перехідного періоду, коли початкова школа стане 4-річною і відповідно до вимог часу суттєво оновить зміст навчально-виховного процесу.

На новий зміст навчання з 1 вересня навчального року перейдуть усі перші класи. Для них підготовлені відповідні навчальні програми і підручники.

Усі інші класи на нові навчальні програми і 12-річну структуру будуть переходити послідовно в 3 етапи, які визначені зазначеною вище постановою КМУ № 1717.

Водночас відповідно до сучасних концептуальних положень розвитку загальної середньої освіти внесені певні якісні зміни до змісту діяльності основної і старшої школи із збереженням наступності основних традицій і позитивних здобутків вітчизняної системи середньої освіти.

Укладачі перехідних типових навчальних планів виходили з того, що методологічною основою діяльності загальноосвітніх навчальних закладів має бути пріоритет загальнолюдських і національних цінностей, особистісна зорієнтованість навчально-виховного процесу.

Особлива увага має приділятися мовній освіті: вивченню української мови як державної, рідної мови (якщо вона не співпадає з державною), принаймні однієї з іноземних мов. Важливе значення надається суспільно-історичним предметам, природничій й естетичній освіті, освоєнню сучасних інформаційних технологій, зокрема комп'ютерних.

У зв'язку із зазначенням у перехідних типових навчальних планах **збільшено час на вивчення:**

Української мови і літератури (в межах 2-2,5 тижневих годин), іноземної мови (на 2-3 години), на інформатику у закладах, що оснащені комп'ютерною технікою (на 1-2 години).

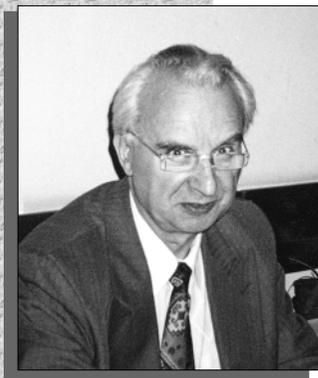
Передбачається поступове введення нових предметів і курсів: «Я і Україна», основи філософії, основи економічних знань, художня культура, основи етики і естетики.

На новій змістовій основі відновлюється вивчення астрономії та креслення. Передбачена можливість введення за рішенням навчального закладу іноземної мови з 2-го класу, вивчення другої іноземної мови.

Рекомендується переведення масової загальноосвітньої школи на 5-денний режим занять, що в міру запровадження 12-річної структури загальної середньої освіти сприятиме істотному розвантаженню учнів.

Старша школа поступово має переходити до профільної організації навчально-виховного процесу відповідно до нахилів, здібностей та інтересів учнів. Для цієї мети у сільській однокомплектній школі у межах загального обсягу навчального навантаження можуть формуватися профільні групи при вивченні предметів різних профілів.

Таким чином, **пропоновані варіанти типових навчальних планів створюють на перехідний період сприятливі концептуальні передумови для поліпшення змісту роботи загальноосвітньої школи.**

**Дмитро
ДЕЙКУН**

Методист вищої категорії науково-методичного Центру, середньої освіти, Міносвіти і науки України, радник з питань середньої освіти МОНУ

ЗАТВЕРДЖЕНО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

від 25.04.2001 р.

№ 342

**Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів
на 2001/2002—2004/2005 навчальні роки**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Загальні засади. перехідні типові навчальні плани враховують основні вимоги законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. № 1717 і передбачають поступовий перехід, починаючи з 2001/2002 навчального року, на нову структуру і оновлений зміст загальної середньої освіти.

Вони значною мірою зберігають наступність традицій вітчизняної школи і водночас більш повно враховують сучасне соціальне замовлення на шкільну освіту.

Перехідні типові навчальні плани зорієнтовані на роботу загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів за 5-денним навчальним тижнем. У спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах із поглибленим вивченням навчальних предметів, гімназіях, ліцеях, колегіумах, школах із виробничим (професійним) навчанням, інтернатних закладах, навчально-виробничих комбінатах може запроваджуватись 6-денний робочий тиждень.

Відповідно до мов навчання у системі загальної середньої освіти України передбачено по два типи перехідних навчальних планів для кожного ступеня навчання: для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (додатки 1,3,5) і закладів з навчання мовами національних меншин (додатки 2,4,6).

Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» і постановою

Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» з 2001/2002 навчального року вводяться нова сітка годин і нові навчальні програми у перших класах 4-річної початкової школи, припиняється набір учнів до 1-х класів 3-річної початкової школи (додатки 1, 2). Інші класи початкової школи послідовно переходять на нові навчальні плани і програми у наступні три роки. Основна і старша школи у перехідний період продовжуватимуть працювати за 11-річною структурою, але за оновленими навчальними програмами.

Додатки 5, 6 передбачають передумови для профільного навчання у старшій школі.

Крім зазначених вище варіантів, розроблено спеціальний типовий план-схему для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів, гімназій, ліцеїв, колегіумів та інших спеціалізованих шкіл (додаток 7).

За цим планом також може формуватись мережа різнопрофільних класів у старшій школі.

Оскільки основне завдання шкільної освіти — широка загальноосвітня підготовка учнів, а не їх вузька спеціалізація, у старшій школі виділено 4 основні напрями диференціації навчання: загальноосвітній, гуманітарний, природничо-математичний і технологічний (додатки 5, 6). За необхідності, в робочих навчальних планах вони можуть конкретизуватись у

профілі: філологічний, фізико-математичний, суспільно-гуманітарний, природничий, художньо-естетичний, спортивний тощо. Ці та інші профілі можуть формуватись також за навчальним планом-схемою (додаток 7).

За окремими типовими навчальними планами (додатки 8, 9) організовується навчальний процес у вечірніх (змінних) загальноосвітніх школах з очною і заочною формами навчання.

Загальноосвітні навчальні заклади на основі типових навчальних планів складають робочі навчальні плани на кожен навчальний рік, які затверджуються відповідним органом управління освітою.

Експериментальні та індивідуальні варіанти навчальних планів погоджуються з Міністерством освіти і науки України і затверджуються Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

При складанні робочих навчальних планів спеціалізованих шкіл, загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням предметів, крім перехідних типових, можуть використовуватись також аналогічні варіанти навчальних планів, розроблених і затверджених Міністерством освіти протягом 1993-1999 рр. (Інформаційний збірник МО України, 1993 р. № 9-10, 1998 р. № 10, 1999 р. № 17, 2000 р. № 9). При цьому необхідно дотримуватись гранично допустимого навчального навантаження учнів, а також загальної покласної кількості годин, які не повинні перевищувати меж, встановлених перехідними типовими навчальними планами.

Перехідні типові навчальні плани включають інваріантну частину, сформовану на державному рівні, спільну для усіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування і форм власності, та варіативну частину, у якій передбачені додаткові години на предмети інваріантної частини, предмети та курси за вибором,

факультативні, індивідуальні та групові заняття. Зміст варіативної складової конкретизується самостійно навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону та індивідуальних освітніх потреб учнів.

Повноцінність загальної середньої освіти забезпечується реалізацією як інваріантної так і варіативної частин навчального плану.

Структура навчального року.

2001/2002 навчальний рік починається 1 вересня святом — День знань і закінчується, включаючи проведення навчальної практики, підсумкового оцінювання і державної підсумкової атестації навчальних досягнень учнів, в 1-4 класах — 31 травня, 5-8 класах — 18 червня, 9-11(12) класах — 21 червня.

Навчальні заняття організовуються за семестровою системою:

I семестр - з 1 вересня до 27 грудня,

II семестр - з 14 січня до 31 травня.

Протягом навчального року для учнів проводяться канікули орієнтовно:

осінні з 29 жовтня до 4 листопада,

зимові з 28 грудня до 13 січня,

весняні з 27 до 31 березня.

Для учнів початкових класів з 27 до 31 травня організовуються навчальні екскурсії в природу, на виробництво, заняття на навчально-дослідних ділянках, суспільно корисна праця (тривалістю не більше 3 годин на день).

З 1 до 12 червня протягом 10 днів проводиться навчальна практика: для учнів 5-6 класів по 3 години на день, 7-8 класів - по 4 години, 10-х класів - по 5 годин на день; а після її завершення з 13 до 18 червня здійснюється підсумкове оцінювання навчальних досягнень учнів цих класів.

У випускних 9 і 11 (12) класах з 3 до 21 червня проводиться державна підсумкова атестація навчальних досягнень учнів відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.12.2000 р. № 588.

Навчальні екскурсії та навчальна практика учнів організуються відповідно до інструктивно-методичного листа Міносвіти і науки України від 07.03.2001 р. № 1/9-97. У загальноосвітніх навчальних закладах із професійним навчанням та навчально-виробничих комбінатах навчально-виробнича практика проводиться згідно з програмами профільних дисциплін. У вечірніх (змінних) школах навчальна практика запроваджується лише для непрацюючої учнівської молоді.

У залежності від місцевих умов та специфіки навчального процесу навчальна практика частково або повністю може проводитись під час навчального року, а в окремих випадках — у літній період. Зокрема, при 6-денному режимі занять основні види і форми навчальної практики можуть включатися у зміст навчальних програм і реалізовуватися протягом навчального року.

З урахуванням регіональних особливостей, кліматичних умов за погодженням із відповідними місцевими органами управління освітою можуть змінюватись структура навчального року та графік учнівських канікул. При цьому залишається незмінною загальна кількість навчального часу, що обумовлюється виконанням навчальних програм (у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня - 175 робочих днів, II-III ступеня - 190 робочих днів).

Порядок вивчення окремих предметів. Методологічною основою загальної середньої освіти є пріоритет загальнолюдських і національних цінностей, переорієнтація навчально-виховного процесу на особистість дитини.

Особлива увага має приділятися вивченню учнями української мови, вітчизняної історії та культури, опануванню принаймні однією з іноземних мов, комп'ютерною грамотністю.

Основними варіантами навчальних планів передбачено вивчення іноземної мови з 5-го класу. Проте за рішенням ради навчального закладу і за на-

явності відповідного кадрового та навчально-методичного забезпечення її вивчення може розпочинатися з 2-го чи навіть з 1-го класів.

За вибором навчального закладу у початкових класах за наявності методичного забезпечення можуть вивчатись інтегровані курси «Я і Україна» або «Довкілля» чи «Ознайомлення з навколишнім» (1-2 кл.) та «Природознавство» (3-4 кл.), а в основній школі — «Рідний край» (5 кл.), або «Природознавство» (5 кл.), або «Довкілля» (5-6 кл.).

Обсяг і глибина вивчення курсу інформатики залежить від умов роботи закладу, оснащення його комп'ютерною технікою. Час на його вивчення може бути збільшений на 1 годину в 10 і 11 класах.

Цикл суспільних предметів доповнюється обов'язковими курсами «Основи економіки» та «Людина і суспільство» (або «Основи філософії»), які вводяться поступово, за наявності відповідного педагогічного та навчально-методичного забезпечення.

Курси з астрономії, креслення, основ безпеки життєдіяльності можуть вивчатись автономно або інтегровано з відповідними навчальними предметами. Це ж стосується і курсів літератури, особливо у старших класах природничо-математичного та технологічного напрямів (профілів). Якщо курси з креслення (8, 9 кл.), ОБЖ (10, 11 кл.) вивчаються як окремі предмети, то на ці цілі використовується час із варіативної складової (в обсягах, передбачених навчальними програмами).

За наявності відповідного навчально-методичного забезпечення і готовності вчителів може вивчатись також інтегрований курс «Природознавство» в гуманітарних класах старшої школи (замість предметів біології, фізики, астрономії, хімії).

Допризовна підготовка учнів-юнаків та медично-санітарна підготовка учениць здійснюється за удосконаленими навчальними програмами у 10 і 11-му класах (по 1 годині на тиждень). За

наявності матеріально-технічного та кадрового забезпечення ці заняття можуть проводитись у кінці навчального року в рахунок навчальної практики учнів, у т.ч. з використанням навчально-методичної бази військових частин, відповідних кафедр вищих навчальних закладів, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-патріотичних оздоровчих таборів тощо.

У спеціалізованих школах (класах), гімназіях, ліцеях, колегіумах зміст трудової підготовки та навчально-виробничої практики узгоджується з програмами профільних навчальних предметів. Години трудового навчання (технологій) у старшій школі можуть використовуватись для введення профільних спецкурсів.

За необхідності години варіативної складової частково можуть використовуватись на збільшення обсягу часу предметів інваріантної складової. Зокрема, з урахуванням резерву варіативної складової у загальноосвітніх навчальних закладах, які працюють за 6-денним робочим тижнем, навчальні предмети можуть вивчатись в обсягах попередніх років.

Предмети та курси за вибором визначаються дирекцією школи в межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також можливостей закладу щодо навчально-методичного та кадрового забезпечення. Крім поглиблення предметів інваріантної складової, вони можуть включати вивчення: українознавства, мов національних меншин, ділової англійської мови, другої іноземної мови, хореографії, історії і культури рідного краю, основ екології, креслення, основ етики і естетики, валеології, вибору професії, основ підприємництва тощо.

Зазначений перелік таких предметів може доповнюватись педагогічним колективом, зокрема в гімназіях, ліцеях та інших спеціалізованих закладах з урахуванням їх профілю (логіка, риторика, латина, мистецтво, основи психології та педагогіки тощо).

Основними формами організації навчального процесу у вечірній (змінній) загальноосвітній школі із заочною формою навчання є групові консультації та заліки.

Гранична наповнюваність класів та тривалість уроків встановлюються відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту». Мінімальна наповнюваність груп для факультативних занять і курсів за вибором у міських загальноосвітніх навчальних закладах становить 8, сільських - 4 учні. За меншої кількості учнів можуть створюватись міжкласні та міжшкільні факультативи і курси за вибором учнів.

Поділ класів на групи при вивченні окремих предметів здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства України від 10.09.1997 р. № 341.

У сільських малокомплектних школах допускається поділ старших класів на профільні групи при вивченні предметів різних профілів (у межах передбаченого на ці цілі ліміту годин, у т.ч. з використанням часу варіативної складової).

Згідно рішень місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування класи можуть ділитись на групи і при наповнюваності, меншій від нормативної, а також при вивченні інших предметів за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів.

Департамент розвитку дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти

Повідомляємо телефон робочої групи Міністерства освіти і науки з підготовки II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти:

246-54-21

Керівник робочої групи — **Романенко Валентин Петрович**, начальник департаменту розвитку середньої дошкільної та позашкільної освіти МОН, секретар оргкомітету.

Типовий навчальний план початкової школи з українською мовою навчання на 2001/2002 навчальний рік (перехідний)

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах					
		4-річна ПШ				3-річна ПШ	
		1	2	3	4	2	3
Інваріантна складова							
1	Українська мова	8	7,5	7	7	8	8
2	Іноземна мова або мова національної меншини	-	(1)	(2)	(2)	(1)	(2)
3	Математика	3	4	4	4	4,5	4,5
4	Я і Україна (Ознайомлення з навколишнім, природознавство) Довкілля	1	1	1,5	1,5	1	1
5	Музика	1	1	1	1	1	1
6	Образотворче мистецтво	1	1	1	1	1	1
7	Трудове навчання	2	1	1	1	1	1
8	Основи здоров'я і фізична культура	3	2	2	2	2	2
9	Основи безпеки життєдіяльності	-	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
	Разом	19	19	20	20	20	21
Варіативна складова							
	Додаткові години на предмети інваріантної складової, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття	2	4	4	4	4	4
	Гранично допустиме навчальне навантаження на учня (без урахування індивідуальних та групових занять):						
	• 5-денний робочий тиждень	20	21	22	22	22	22
	• 6- денний робочий тиждень	20	22	23	23	23	23
	Всього фінансується покласно (без урахування поділу класів на групи)	21	23	24	24	24	25

Примітки:

1. Вивчення іноземної мови або мови національної меншини розпочинається з 2-го (в окремих випадках з 1-го) класу поступово за наявності відповідного навчально-методичного забезпечення. У наступних класах вивчення цього предмета запроваджується послідовно у наступні 2-3 роки. За відсутності зазначених вище умов ці години переводяться у варіативну складову.

2. Навчальні плани початкової школи на 2002/2003 і наступні навчальні роки складаються на основі Типового навчального плану, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 28.02.2001 р. № 96 та цього варіанта.

Типовий навчальний план початкової школи з навчанням мовами національних меншин на 2001/2002 навчальний рік (перехідний)

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах					
		4-річна ПШ				3-річна ПШ	
		1	2	3	4	2	3
Інваріантна складова							
1	Рідна мова (мова навчання)	6	6,5	6	6	7	6
2	Українська мова	3	3	3	3	3	4
3	Математика	3	4	4	4	4,5	4,5
4	Я і Україна (Ознайомлення з навколишнім, природознавство) Довкілля	1	1	1,5	1,5	1	1
5	Музика	1	1	1	1	1	1
6	Образотворче мистецтво	1	1	1	1	1	1
7	Трудове навчання	2	1	1	1	1	1
8	Основи здоров'я і фізична культура	3	2	2	2	2	2
9	Основи безпеки життєдіяльності	-	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
	Разом	20	20	20	20	21	21
Варіативна складова							
	Додаткові години на предмети інваріантної складової, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття	1	3	4	4	4	4
	Гранично допустиме навчальне навантаження на учня (без урахування індивідуальних та групових занять):						
	• 5-денний робочий тиждень	20	22	22	23	22	23
	• 6-денний робочий тиждень	20	23	23	24	23	24
	Всього фінансується покласно (без урахування поділу класів на групи)	21	23	24	24	25	25

Примітки:

- Іноземна мова може вивчатись за рахунок часу варіативної складової.
- Навчальні плани початкової школи на 2002/2003 і наступні навчальні роки складаються на основі Типового навчального плану, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 28.02.2001 р. № 96 та цього варіанта.

Типовий навчальний план II ступеня загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (перехідний)

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах				
		5	6	7	8	9
Інваріантна складова						
1.	Українська мова і література	6	5	5	5	4,5
2.	Зарубіжна література	2	2	2	2	2
3.	Іноземна мова	4	3	3	3	3
4.	Математика	4	4,5	4,5	4,5	4,5
5.	Історія України	1	-	1	1	2
6.	Всесвітня історія	-	2	1	1	1
7.	Правознавство	-	-	-	-	1,5
8.	Рідний край (Природознавство) Довкілля*	1	*			
9.	Біологія	-	2	2	2	1,5
10.	Географія	-	2	2	2	2
11.	Фізика	-	-	2	2	2,5
12.	Хімія	-	-	-	2	2
13.	Музика	1	1	1	1	-
14.	Образотворче мистецтво	1	1	1	-	-
15.	Фізична культура і здоров'я	2	2	2	2	2
16.	Основи безпеки життєдіяльності	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
17.	Трудове навчання, креслення	2	2	2	2	2
	Разом	24,5	27	29	30	31
	Варіативна складова Додатковий час на предмети інваріантної складової, предмети за вибором, факультативи, додаткові індивідуальні та групові заняття	4,5	5	5	6	6
	Гранично допустиме навчальне навантаження на учня (без урахування факультативів, додаткових занять):					
	• 5-денний робочий тиждень	26	29	31	32	32
	• 6-денний робочий тиждень	28	31	33	34	35
	Всього фінансується покласно (без урахування поділу класів на групи)	29	32	34	36	37

Директор школи, ліцею, гімназії № 3/2001

Примітка:

* Інтегрований курс «Довкілля» може вивчатися у 5-6 класах (у 6-му класі за рахунок предметів «Біологія» та «Географія»).

Типовий навчальний план II ступеня загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин (перехідний)

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах				
		5	6	7	8	9
Інваріантна складова						
1	Рідна мова (мова навчання) і література ¹	5,5	4,5	4	4,5	4
2	Українська мова і література	5	4,5	4	4	3,5
3	Іноземна мова	4	3	3	3	3
4	Математика	4	4,5	4,5	4,5	4,5
5	Історія України	1	-	1	1	2
6	Всесвітня історія	-	2	1	1	1
7	Правознавство	-	-	-	-	1,5
8	Рідний край (Природознавство) Довкілля	1	*			
9	Біологія	-	2	2	2	1,5
10	Географія	-	2	2	2	2
11	Фізика	-	-	2	2	2,5
12	Хімія	-	-	-	2	2
13	Музика	1	1	1	1	-
14	Образотворче мистецтво	1	1	1	-	-
15	Фізична культура і здоров'я	2	2	2	2	2
16	Основи безпеки життєдіяльності	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
17	Трудове навчання, креслення	2	2	2	2	2
	Разом	27	29	30	31,5	32
Варіативна складова						
	Додатковий час на предмети інваріантної складової, предмети за вибором, факультативи, додаткові індивідуальні та групові заняття	3	4	4	4,5	5
	Гранично допустиме навчальне навантаження на учня (без урахування факультативів, додаткових занять):					
	• 5-денний робочий тиждень	28	31	32	33	33
	• 6-денний робочий тиждень	29	32	33	35	36
	Всього фінансується покласно (без урахування поділу класів на групи)	30	33	34	36	37

Примітки:

1. Курс літератури інтегрований (включає літературу відповідної національної меншини і зарубіжну літературу).

2.* Порядок вивчення інтегрованого курсу «Довкілля» такий як і в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання.

Типовий навчальний план III ступеня загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (перехідний)

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах за напрямками навчання							
		загальноосвітній		гуманітарний		природничо-математичний		технологічний	
		10	11	10	11	10	11	10	11
1.	Українська мова	2	2	2+(1)	2+(1)	2	2	2	2
2.	Українська література	2	2	3+(1)	3+(1)	2	2	2	2
3.	Зарубіжна література	2	2	2	2				
4.	Іноземна мова	2	2	3	3	2	2	2	2
5.	Друга іноземна мова або мова національної меншини			{3}	{4}				
6.	Математика	4	4	3	3	4+ (3)	4+ (3)	3	3
7.	Інформатика	1+ 1*	1+ 1*	1+(1)	1+(1)	1+1*	1+1*	1	1
8.	Історія України	2	1,5	2+(1)	1,5+(1)	1	1	1	1
9.	Всесвітня історія	1,5	1,5	1,5	1,5+(1)	1	1	1	1
10.	Людина і суспільство/ Основи філософії		{1}		1+(1)		1		1
11.	Географія	1		1+(1)		1+(1)	{1}	1	
12.	Основи економіки	{1}		1		1		1	1
13.	Біологія, основи екології	1	2	1	1	1+(1)	2+(1,5)	1	2
14.	Фізика	3	3,5	2	2	3+(1)	4+(1,5)	3	3,5
15.	Астрономія		0,5					1	
16.	Хімія	2	2	1	1	2+(1)	2	2	2
17.	Худ. культура / Основи етики / Основи естетики			1+(1)	1+(1)				
18.	Фізична культура і здоров'я, ДПЮ, ОБЖ	3	3	3	3	3	3	3	3
19.	Трудове навчання / Технології	2	2					5	5
20.	Креслення					1		1	
РАЗОМ		29,5+ (1)	30+ (1)	31,5	31	29	30	29	30
	Додатковий час на поглиблення знань з предметів, профільне навч., заняття за вибором, факультативні, індивідуальні і групові заняття	7,5	7	6,5	7	9	8	9	8
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня:									
	- 5-денний робочий тиждень	33	33	33	33	33	33	33	33
	- 6-денний робочий тиждень	36	36	36	36	36	36	36	36
	Всього фінансується по класно (без урахування поділу класів на групи)	38	38	38	38	38	38	38	38

Примітки:

- * Друга година з інформатики використовується за наявності комп'ютерного забезпечення.
- У класах гуманітарного напрямку за рішенням навчального закладу вводиться вивчення другої іноземної мови (мови національних меншин) або посилюються предмети мовно-літературного чи суспільно-гуманітарного циклів (додаткові години позначені у дужках).
- Аналогічно, у класах природничо-математичного напрямку посилюються предмети природничого чи математичного циклів (додаткові години позначені в дужках).
- У класах гуманітарного напрямку за вибором навчального закладу можуть вивчатися предмети «Художня культура», або «Основи етики», або «Основи естетики» (з урахуванням навчально-методичного забезпечення).

Типовий навчальний план III ступеня загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин (перехідний)

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах за напрямками навчання							
		загально-освітній		гуманітарний		природничо-математичний		технологічний	
		10	11	10	11	10	11	10	11
1.	Рідна мова (мова навчання)	1	1	2	2	1	1	1	1
2.	Література	3	3	3+(1)	3+(1)	2	2	2	1
3.	Українська мова	2	2	2+(1)	2+(1)	2	2	2	2
4.	Українська література	1	1	2+(1)	2+(1)	1	1	1	1
5.	Іноземна мова	2	2	3	3+(1)	2	2	2	2
6.	Математика	4	4	3	3	4+ (3)	4+ (3)	3	3
7.	Інформатика	1+ 1*	1+ 1*	1+(1)	1+(1)	1+1*	1+1*	1	1
8.	Історія України	2	1,5	2+(1)	1,5+(1)	1	1	1	1
9.	Всесвітня історія	1,5	1,5	1,5	1,5+(1)	1	1	1	1
10.	Людина і суспільство/ Основи філософії		1		1+(1)		1		1
11.	Географія	1		1+(1)		1+(1)	1	1	
12.	Основи економіки	1		1		1		1	1
13.	Біологія, основи екології	1	2	1	1	1+(1)	2+(1,5)	1	2
14.	Фізика	3	3,5	2	2	3+(1)	4+(1,5)	3	3,5
15.	Астрономія		0,5						
16.	Хімія	2	2	1	1	2+(1)	2	2	2
17.	Худ. культура / Основи етики / Основи естетики			1+(1)	1+(1)				
18.	Фізична культура і здоров'я, ДПЮ, ОБЖ	3	3	3	3	3	3	3	3
19.	Трудове навчання / технології	2	2					5	5
20.	Креслення					1		1	
	РАЗОМ	30,5+(1)	31+(1)	31,5	31	31	31	31	31
	Додатк. час на поглибл. знань з предметів, профільне навч., заняття за вибором, факультативні, інд. і групові заняття	6,5	6	6,5	7	7	7	7	7
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня:									
	5-денний робочий тиждень	33	33	33	33	33	33	33	33
	6-денний робочий тиждень	36	36	36	36	36	36	36	36
	Всього фінансується покласно (без урахування поділу класів на групи)	38	38	38	38	38	38	38	38

Примітки:

1. Література — інтегрований курс (включає літературу відповідної національної меншини і зарубіжну літературу, які можуть вивчатись і як самостійні предмети).

2.* Друга година з інформатики використовується за наявності комп'ютерного забезпечення

3. У класах гуманітарного напрямку посилюються предмети мовно-літературного або суспільно-гуманітарного циклів, аналогічно у класах природничо-математичного напрямку — предмети фізико-математичного або природничого циклів (додаткові години позначені в дужках).

4. У класах гуманітарного напрямку за вибором навчального закладу можуть вивчатись предмети, або «Основи етики», або «Основи естетики» (з урахуванням навчально-методичного забезпечення). «Художня культура» або «Основи етики», або «Основи естетики» (з урахуванням навчально-методичного забезпечення).

**Типовий навчальний план-схема загальноосвітніх навчальних закладів
із поглибленим вивченням предметів, гімназій, ліцеїв, колегіумів
спеціалізованих шкіл та профільних класів**

Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах						
	5	6	7	8	9	10	11
Навчальні предмети інваріантної складової (плануються за додатком 3 або 4 відповідно)	24-27	27-28	29-30	30-31	31-32	29-30	30-31
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення профільного навчання, додаткових предметів та курсів за вибором	4	5	4	4	4	6	5
Факультативні, індивідуальні і групові заняття та консультації	2	2	2	2	3	4	4
Гранично допустиме навчальне навантаження учнів:							
- 5 – денний робочий тиждень	28	31	32	33	33	33	33
- 6 – денний робочий тиждень	30	33	34	35	36	36	36
Всього фінансується покладсно (без урахування поділу класів на групи)	32	35	36	37	38	39	39

Примітка:

Для складання робочих навчальних планів спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів, гімназій, ліцеїв, колегіумів, можуть використовуватися також відповідні варіанти навчальних планів, затверджених Міносвіти України протягом 1993-1999 рр. із внесенням коректив щодо гранично допустимого і максимального обсягу навчального навантаження.

НЕЗАБАРОМ II ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ З'ЇЗД ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ

Запрошуємо працівників закладів освіти, педагогічні колективи активно включитися в процес підготовки з'їзду. Будемо вдячні за конкретні пропозиції, нестандартні підходи, критичні зауваження, інформацію про хід підготовки до з'їзду на місцях.

Керівник робочої групи — **Романенко Валентин Петрович**, начальник департаменту розвитку середньої дошкільної та позашкільної освіти МОН, секретар оргкомітету.

Повідомляємо телефон робочої групи Міністерства освіти і науки з підготовки II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти: **246-54-21**. Чекаємо! Телефонуйте!

Творімо нашу школу разом!

**Типовий навчальний план вечірньої (змінної)
загальноосвітньої школи (перехідний).
Очна форма навчання.**

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах								
		II ступінь				III ступінь				
						3 - річ. строк навчання			2 - річ. строк навч.	
		6	7	8	9	10	11	12	10	11
Мовно-літературний цикл у школах з українською мовою навчання										
1.	Українська мова і література	5	4	4	4	3	3	4	4	5
2.	Зарубіжна література	1	1	1	1	2	2	1	2	1
3.	Іноземна мова	2	2	2	1	2	2	2	2	2
Мовно-літературний цикл у школах із російською мовою навчання										
1.	Російська мова і література	3	3	3	3	3	3	3	4	4
2.	Українська мова і література	3	3	3	3	3	3	3	3	3
3.	Іноземна мова	2	1	1	1	2	2	2	2	2
Інші предмети										
4.	Математика, інформатика	4	4	3,5	3,5	3	3	3	4	4
5.	Історія України	—	1	1	1	1	1	1	1	1,5
6.	Всесвітня історія	2	1	1	1	1	1	1	1,5	1
7.	Правознавство	—	—	—	1	—	—	—	—	—
8.	Географія, основи економіки	2	2	1	1	1,5	1	—	1	1
9.	Біологія	1	1	1	1	—	1	1	1	1
10.	Фізика, астрономія	—	2	1,5	2	2	2	3	2,5	3
11.	Хімія	—	—	2	1,5	1,5	1	1	2	1,5
	РАЗОМ	17	18	18	18-19	17-18	17-18	17-18	21-22	21-22
	Курси за вибором, факультативи, консультації	4	4	4	3 4	4 5	4 5	4 5	3 4	3 4
	ВСЬОГО	21	22	22	22	22	22	22	25	25

Примітка:

До старшої школи з 2-річним строком навчання приймаються учні, які здобули базову загальну середню освіту з підсумковими оцінками достатнього та високого рівнів.

**Типовий навчальний план вечірньої (змінної) загальноосвітньої школи (перехідний). Заочна форма навчання.
(Групові консультації та заліки)**

№ п/п	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах								
		II ступінь				III ступінь				
		6	7	8	9	3 - річ. строк навчання			2 - річ. строк навч.	
						10	11	12	10	11
Мовно-літературний цикл у школах з українською мовою навчання										
1.	Українська мова і література	3	2,5	2	3	3	3	3	3	3
2.	Зарубіжна література	1	1	1	1	1	1	1	1	1
3.	Іноземна мова	1	1,5	1	1	1	1	1	1,5	1,5
Мовно-літературний цикл у школах із російською мовою навчання										
1.	Російська мова і література	2	1,5	1	2	2	2	2	2	2
2.	Українська мова і література	2	2	2	2	2	2	2	2	2
3.	Іноземна мова	1	1,5	1	1	1	1	1	1,5	1,5
Інші предмети										
4.	Математика, інформатика	3	3	3	2	2	2	2	3	3
5.	Історія (України і всесвітня), правознавство	2	1	1	2	2	1	2	2	2
6.	Географія	1	1	1	1	1	—	—	1	—
7.	Біологія	1	1	1	1	—	1	—	—	1
8.	Фізика, астрономія	—	1	1	1	1	2	2	2	2
9.	Хімія	—	—	1	1	1	1	1	1,5	1,5
	РАЗОМ	12	12	12	13	12	12	12	15	15
	Факультативи	—	—	—	—	2	2	2	2	2
	ВСЬОГО	12	12	12	13	14	14	14	17	17
	Кількість обов'язкових заліків протягом навчального року	27	27	27	27	27	27	27	30	30

Примітки:

1. Зазначена в графі «Разом» кількість академічних годин на тиждень відводиться для кожної групи чисельністю не менше 9 заочників. При меншій кількості учнів, які навчаються за програмою певного класу, навчальний час встановлюється з розрахунку 1 академічної години на тиждень на кожного учня (на всі види робіт).

2. У групах з кількістю 16 і більше заочників відводиться додатково час для проведення індивідуальних консультацій з української, російської, іноземної мов, історії, математики, фізики і хімії (по 0,5 академічної години на тиждень на кожен з цих предметів).

ЩО ЗРОБЛЕНО ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ МОН УКРАЇНИ

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОСІТИ НОРМАТИВНО ВРЕГУЛЬОВАНО ВПЕРШЕ

Загальноосвітня школа у багатогранній та складній системі зовнішніх і внутрішніх зв'язків суспільства виступає як динамічна соціальна система, що виконує замовлення суспільства формувати інтелектуальну творчу і ініціативну особистість, здатну жити і творити в принципово нових умовах та спроможну вивести країну на рівень світової цивілізації.

Саме сьогодні складається українська система освіти, що має стати запорукою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, і тому, як ніколи, необхідні повсюдна ініціатива, творчі починання, участь громадськості в управлінні системою освіти, яка повинна стати відкритою для всіх і кожного. Справи освіти повинні турбувати кожного громадянина, бо вона варта того, щоб нею опікувалися різні верстви нашого суспільства.

Потрібен потужний загальний рух на підтримку рідної школи, як то було у давній українській традиції, щоб дати їй нове дихання.

Законами України "Про освіту", "Про загальну середню освіту" визначені принципи освіти. Одними із принципів є демократизм, поєднання державного управління і громадського самоврядування. У зв'язку з цим виникла потреба регулювання взаємовідносин між представниками виконавчої влади, підприємств, установ, навчальних закладів, організацій, окремих громадян з метою залучення громадськості до вирішення проблем освіти, забезпечення сприятливих умов ефективної роботи навчальних закладів. Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 964, передбачає створення піклувальної ради навчального закладу.

На виконання п.65 зазначеного Положення Міністерством освіти і науки розроблено нормативні документи, що регулюють діяльність органів громадського самоврядування в навчальному закладі і сприяють зміцненню навчально-виробничої, наукової, матеріально-технічної, культурно-спортивної, корекційно-відновної та лікувально-оздоровчої бази навчального закладу. Зокрема, *вперше розроблено Положення про піклувальну раду*. Піклувальна рада має право сприяти залученню додаткових джерел фінансування, вживати заходи до зміцнення матеріально-технічної і навчально-методичної бази, сприяти стимулюванню творчої праці педагогічних працівників, учнів. *На основі цього Положення кожний навчальний заклад розробляє своє положення відповідно до свого типу.*

Відділ прогнозування та нормативного забезпечення МОН України:

*Богданова Людмила — начальник відділу
Турло Ірина — головний спеціаліст
Штангей Наталія — головний спеціаліст*

**Перелік нормативних документів,
розроблених протягом 2000-2001 рр.,
з питань загальної середньої
та позашкільної освіти**

ЗАКОНИ УКРАЇНИ

Закон України "Про позашкільну освіту"
22.06.2000 року.

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

1. Про затвердження Інструкції з обліку дітей і підлітків шкільного віку від 12.04.2000 р. № 646;
2. Про затвердження Положення про загальноосвітній навчальний заклад від 14.06.2000 р. № 964;
3. Про затвердження Типового положення про Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації від 22.08.2000 р. № 1326;
4. Про затвердження нових зразків деяких документів про загальну середню освіту від 28.03.2001 р. № 300;
5. Про перелік типів позашкільних навчальних закладів. Положення про позашкільний навчальний заклад від 06.05.2001 р. № 433.

ПОЛОЖЕННЯ ТА ІНСТРУКЦІЇ

1. Інструкція з ведення ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів (Наказ МОН від 23.06.2000 р. № 240);
2. Інструкція про переведення та випуск учнів навчальних закладів системи загальної середньої освіти усіх типів та форм власності (Наказ МОН від 05.02.2001 р. № 44);
3. Типове положення про центри практичної психології і соціальної роботи (Наказ МОН від 14.08.2000 р. № 385);
4. Тимчасове положення про індивідуальне навчання в системі загальної середньої освіти (Наказ МОН від 05.09.2000 р. № 430);
5. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (Наказ МОН від 07.11.2000 р. № 522);
6. Положення про похвальний лист "За високі досягнення у навчанні" та похвальну грамоту "За особливі досягнення у вивченні окремих предметів" (Наказ МОН від 11.12.2000 р. № 579);
7. Положення про золоту медаль "За високі досягнення у навчанні" та срібну медаль "За досягнення у навчанні" (Наказ МОН від 13.12.2000 р. № 584);
8. Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (Наказ МОН від 14.12.2000 р. № 588);
9. Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу (Наказ МОН від 05.02.2001 р. № 45);
10. Примірне положення про раду загальноосвітнього навчального закладу (Наказ МОН від 27.03.2001 р. № 159).

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

від 05.02.2001 р.

№ 45

Про затвердження Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу

Відповідно до пункту 65 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 964,

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу (додається).
2. Міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій довести Положення про Піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу до відома місцевих органів управління освітою та керівників навчальних закладів системи загальної середньої освіти усіх типів та форм власності.
3. Цей наказ та Положення про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу надрукувати в "Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України".
4. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника міністра В.О.Огнев'юка.

Міністр В.Г.Кремень

**ПОЛОЖЕННЯ
про піклувальну раду загальноосвітнього навчального закладу**

1. Загальні положення.

1.1. Відповідно до пункту 65 Положення про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 964, у навчальних закладах усіх типів та форм власності за рішенням загальних зборів (конференції) може створюватись піклувальна рада.

1.2. Піклувальна рада — це орган самоврядування, який формується з представників органів виконавчої влади, підприємств, установ, навчальних закладів, організацій, окремих громадян з метою залучення громадськості до вирішення проблем освіти, забезпечення сприятливих умов ефективної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

1.3. У своїй діяльності піклувальна рада керується Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність навчальних закладів системи загальної середньої освіти, цим Положенням.

1.4. Загальноосвітній навчальний заклад на основі цього Положення розробляє Положення про піклувальну раду загально-

освітнього навчального закладу відповідно до свого типу.

2. Мета, завдання і принципи діяльності піклувальної ради.

2.1. Метою діяльності піклувальної ради є забезпечення доступності загальної середньої освіти для всіх громадян, задоволення освітніх потреб особи, залучення широкої громадськості до вирішення проблем навчання і виховання.

2.2. Основними завданнями піклувальної ради є співпраця з органами виконавчої влади, організаціями, підприємствами, установами, навчальними закладами, окремими громадянами спрямована на поліпшення умов навчання і виховання учнів (вихованців) у загальноосвітньому навчальному закладі, сприяння зміцненню навчально-виробничої, наукової, матеріально-технічної, культурно-спортивної, корекційно-відновної та лікувально-оздоровчої бази загальноосвітнього навчального закладу, сприяння організації та проведенню заходів, спрямованих на охорону життя та здоров'я учасників навчально-виховного процесу, організація дозвілля (конкурси, вечори, спортивні змагання тощо) та

Директор школи, дітя, сім'ї № 3/2001

оздоровлення учнів (вихованців), педагогічних працівників, сприяння створенню та раціональному використанню фонду загальнообов'язкового навчання, сприяння виконанню чинного законодавства щодо обов'язковості повної загальної середньої освіти, запобігання дитячій бездоглядності, сприяння працевлаштуванню випускників загальноосвітнього навчального закладу, стимулювання творчої праці педагогічних працівників та учнів (вихованців), всебічне зміцнення зв'язків між родинами учнів (вихованців) та загальноосвітнім навчальним закладом, сприяння соціально-правовому захисту учасників навчально-виховного процесу.

2.3. Піклувальна рада діє на засадах пріоритету прав людини, поєднання інтересів особи, суспільства, самоврядування, колегіальності ухвалення рішень, добровільності рівноправності членства, законності, гласності.

3. Створення піклувальної ради та організація її діяльності.

3.1. Піклувальна рада створюється за рішенням загальних зборів (конференції) або ради загальноосвітнього навчального закладу.

3.2. Піклувальна рада формується у складі 7-15 осіб з представників місцевих органів виконавчої влади, підприємств установ організацій навчальних закладів, окремих громадян, у тому числі іноземних.

3.3. Піклувальна рада може створювати комісії, ініціативні групи, до складу яких входять представники громадськості, педагогічного колективу, батьки або особи, які їх замінюють, представники учнівського самоврядування.

3.4. Члени піклувальної ради обираються на загальних зборах (конференції) загальноосвітнього навчального закладу шляхом голосування простою більшістю голосів.

3.5. Члени піклувальної ради працюють на громадських засадах.

3.6. У випадках, коли хтось із членів піклувальної ради вибуває, на загальних зборах (конференції) на його місце обирається інша особа.

3.7. Очолює піклувальну раду голова, який обирається шляхом голосування на її засіданні з числа членів піклувальної ради (з числа членів піклувальної ради також обираються заступник та секретар).

3.8. Голова піклувальної ради скликає і координує роботу піклувальної ради, готує і проводить засідання, затверджує рішення

піклувальної ради, визначає функції заступника, секретаря та інших членів, представляє піклувальну раду в установах, підприємствах та організаціях з питань, віднесених до її повноважень.

Голова піклувальної ради має право делегувати свої повноваження членам піклувальної ради.

3.9. Робота піклувальної ради планується довільно. Кількість засідань визначається їх доцільністю, але, як правило, не менше ніж чотири рази на рік. Засідання можуть проводитись також на вимогу третини і більше її членів.

Засідання піклувальної ради є правомочним, якщо на ньому присутні не менше двох третин її членів.

Рішення піклувальної ради приймається простою більшістю голосів.

3.10. Піклувальна рада інформує про свою діяльність у доступній формі на зборах, у засобах масової інформації, через спеціальні стенди тощо.

3.11. Рішення піклувальної ради в 7-денний термін доводяться до відома колективу загальноосвітнього навчального закладу, батьків, громадськості. Їх виконання організовується членами піклувальної ради.

3.12. Не допускається втручання членів піклувальної ради в навчально-виховний процес (відвідування уроків тощо) без згоди керівника загальноосвітнього навчального закладу.

4. Права піклувальної ради.

Піклувальна рада має право вносити на розгляд органів виконавчої влади, керівника загальноосвітнього навчального закладу, загальних зборів (конференції) пропозиції щодо зміцнення матеріально-технічної, навчально-виробничої, наукової, культурно-спортивної, корекційно-відновної та лікувально-оздоровчої бази загальноосвітнього навчального закладу, сприяти залученню додаткових джерел фінансування загальноосвітнього навчального закладу, вживати заходи до зміцнення матеріально-технічної і навчально-методичної бази загальноосвітнього навчального закладу, сприяти стимулюванню творчої праці педагогічних працівників, учнів (вихованців), брати участь у розгляді звернень громадян з питань, що стосуються роботи загальноосвітнього навчального закладу, з метою сприяння їх вирішенню у встановленому порядку.

Б.П.Полянський, заступник начальника департаменту розвитку дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти.